

<http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/148/>

**KOHERENSSI TEKSTILI- JA VAATETUSALAN
ESIMIESTEN KONFLIKTITILANNEKERTOMUKSISSA**

Riitta-Liisa Tolonen
Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Psykologian laitos
Maaliskuu 1997

TIIVISTELMÄ

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Psykologian laitos

RIITTA-LIISA TOLONEN: Koherenssi tekstiili- ja vaatetusalan esimiesten konfliktitilannekertomuksissa

Pro gradu -tutkielma
69 sivua ja 13 liitesivua
Ohjaaja prof. Isto Ruoppila
Maaliskuu 1997

Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella tekstiili- ja vaatetusalan naisesimiesten hyvinvointia Antonovskyn koherenssiteorian avulla. Teorian mukaan yksilö kykenee toimimaan konfliktitilanteissa tarkoituksenmukaisesti, jos hän kokee ympäristön ärsykkeet ymmärrettäviksi, hallittaviksi ja mielekkäiksi.

Tutkimuksessa selvitettiin tekstiili- ja vaatetusalan naisesimiesten koherenssia sekä sen ilmenemistä konfliktitilannekertomuksissa. Ensimmäisessä vaiheessa kerättiin kyselylomakeaineisto Teknisten Liittoon kuuluvista naisesimiehistä Keski-Suomen, Kuopion ja Hämeen lääneistä. Kyselyyn vastasi 41 esimiestä. Haastatteluosuuteen valittiin 13-osioisen koherenssiasteikon perusteella yhdeksän haastateltavaa: kolme vahvan, keskinkertaisen ja heikon koherenssitason omaavaa. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluna. Ensimmäisellä tapaamiskerralla teemat pohjautuivat koherenssiteorian osalualueisiin. Toiselle tapaamiskerralle haastateltava täytti kaksi 13-osioista koherenssiasteikkoa, toisen työn ja toisen työn ulkopuoleisen elämän perusteella. Asteikot käytiin läpi niin, että haastateltava perusteli vastauksiaan esimerkkien avulla. Haastatteluista analysoitiin Agarin ja Hobbsin narratiivisella menetelmällä kertomuksia, joissa kuvattiin konfliktitilanteita.

Tekstiili- ja vaatetusalan naisesimiesten koherenssitaso oli korkea. Koherenssitasoltaan erilaisten haastateltavien konfliktitilannekertomuksissa oli eroja, ja esiintulleita piirteitä oli mahdollista tarkastella koherenssiteorian avulla. Vahvan ja keskinkertaisen koherenssin omaavat liittivät itseensä positiivisia ominaisuuksia, mutta heikon koherenssin omaavilla mielikuvat itsestä olivat negatiivisia tai passiivisia. Mielikuvat heijastuivat konfliktitilanteista selviytymiseen. Koherenssitaso ilmeni usein myös kertomusten rakenteissa. Vahvan ja keskinkertaisen koherenssin omaavat kuvasivat episodimaisesti yksittäisiä tapahtumia. Heikon koherenssin omaavien kertomukset olivat yleisessä, toistuvassa muodossa, niissä oli ristiriitaisuutta tai ratkaisu puuttui. Vahvan ja keskinkertaisen koherenssin omaaville oli lisäksi tyypillistä, että he antoivat tapahtumille konkreettisia selityksiä, ja heidän toimintansa tilanteissa oli aktiivista, joustavaa ja johdonmukaista. He pohtivat tapahtumia eri puolilta ja pyrkivät sopeutumaan tilanteisiin, joita eivät kyenneet muuttamaan. Heikon koherenssin omaavien kertomuksissa asiat tapahtuivat usein vahingossa tai yllättäen, tai syyt tapahtumiin nähtiin yleisellä tasolla. Heillä korostuivat negatiiviset tunteet, jotka kohdistuivat itseen, ihmisiin yleensä tai olosuhteisiin. Jos toimintaa kuvattiin, se oli usein passiivista, ajalehtivaa tai epämiellekäästä.

Koherenssia voidaan pyrkiä nostamaan oman konfliktitilannekäyttäytymisen tiedostamisella. Myös työympäristön kehittämistä ja työyhteisön vahvasta ryhmäkoherenssista voi olla apua.

Avainsanat: koherenssi, tekstiili- ja vaatetusteollisuus, esimies, konfliktitilanne, kertomus

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat.....	1
1.2 Tekstiili- ja vaatetusalan naisesimiehet.....	1
1.3 Yksilölliset voimavarat stressitilanteissa.....	3
1.4 Antonovskyn koherenssiteoria.....	4
1.4.1 Vahva koherenssi suojelee stressiltä ja sairastumiselta.....	6
1.4.2 Koherenssin mittaaminen.....	9
1.5 Kvalitatiivinen tutkimus ja narratiivisuus.....	10
1.5.1 Agarin ja Hobbsin analyysimenetelmä.....	12
1.5.2 Teemahaastattelu.....	14
2 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSONGELMAT	15
3 AINEISTO, TUTKIMUKSEN KULKU JA ANALYYSIMENETELMÄ	16
3.1 Kyselylomakeaineisto.....	16
3.2 Haastatteluaineisto.....	16
4 TULOKSET	19
4.1 Tekstiili- ja vaatetusalan naisesimiesten koherenssi ja taustatiedot.....	19
4.2 Vahvan koherenssin omaavat.....	20
4.3 Keskinäisen koherenssin omaavat.....	30
4.4 Heikon koherenssin omaavat.....	33
4.5 Haastattelutulosten yhteenvetoa.....	43
5 POHDINTA	44
5.1 Koherenssin ja taustatietojen vertailu muihin teknisiin esimiehiin.....	44
5.2 Koherenssi konfliktitilannekertomuksissa.....	45
5.3 Koherenssiteorian ja tutkimuksen toteutuksen arvio.....	53
5.4 Johtopäätökset.....	57
LÄHTEET	61
LIITTEET	70
Liite 1. Lähetekirje ja kyselylomakkeesta tarkastellut osiot.....	70
Liite 2. Haastattelun teemarunko.....	76
Liite 3. Haastattelussa läpikäytyt koherenssiasteikot.....	78

ESIPUHE

Tutkielmani on osa Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen ja Teknisten Liiton vuonna 1984 aloitettua yhteistyötä. Haluan kiittää kaikkia tutkimuksen teon mahdollistaneita henkilöitä. Teknisten Liiton työsuojelusihteeri Antero Laaksonen järjesti kyselylomakkeen poiminnan. Alueasiamies Markku Pynnönen auttoi haastateltujen yhteystietojen saannissa sekä haastattelujen järjestymisessä. Tutkija, PsM Anne Raskulta, tutkija, PsL Taru Feldtiltä ja professori Isto Ruoppilalta sain käyttööni tutkimuksen kyselylomakkeen. Lisäksi Isto Ruoppila oli tutkielmani ohjaaja, Anne Rasku auttoi tutkimuksen tilastotieteellisessä osuudessa ja Taru Feldt antoi palautetta tutkimusraportin käsikirjoitusvaiheessa. Psyk. yo Sanna Raasakka auttoi tutkimuksen reliabiliteettitestauksessa.

Kiitos kaikille kyselylomakkeeseen vastanneille ja erityisesti niille kolmelletoista esimiehelle, joita kävin henkilökohtaisesti haastattelemassa. Ilman heidän apuaan tutkimuksen toteuttaminen ei olisi ollut mahdollista.

Lämmin kiitos myös perheelleni ja ystäväilleni, jotka tukivat minua tutkimuksen teon arkipäivinä.

Jyväskylässä 26. maaliskuuta 1997

Riitta-Liisa Tolonen

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Tekstiili- ja vaateteollisuudessa on viime vuosina tapahtunut suuria muutoksia, jotka ovat vähentäneet työpaikkojen määrää ja vaikuttaneet työn organisaatioon. Epävarmuus ja muutokset ovat lisänneet alalla työskentelevien paineita. Yritysten kannalta erityisesti esimiesasemassa olevien toiminta painetilanteissa on ratkaisevaa, koska se heijastuu koko työyhteisön ilmapiiriin ja työkykyyn. Tätä kautta sillä on vaikutusta myös työn tuottavuuteen. Vaikeissa tilanteissa selviytyminen on tärkeää myös esimiehille itselleen, koska painetilanteessa syntyvä stressi altistaa sekä fyysiselle että psyykkiselle oireilulle.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan tekstiili- ja vaateteollisuuden naisiesimiesten toimintaa erilaisissa konfliktitilanteissa. Menetelmänä käytetään heidän haastatteluissa kuvaamiensa kertomusten analysointia.

1.2 Tekstiili- ja vaatetusalan naisiesimiehet

Tekstiili- ja vaatetusalaan on vaikuttanut kaksi suurta muutosta: kaupan kansainvälistyminen ja yksilöllisyyden korostuminen muodissa (Kasvio 1988, 1991; Palmroth, Hanki & Kirjonen, 1993). Kaupan kansainvälistymisen myötä teollisuustuotantoa on siirretty läntisistä teollisuusmaista kehittymättömpiin maihin, koska niissä on saatavilla sarjatuotantoon edullisempaa työvoimaa (Kasvio 1988, 1991; Virtanen, 1987). Erityisen hyvin tähän on soveltunut edelleen pitkälle käsityönä tapahtuva naisvaltainen tekstiili- ja vaateteollisuus (Kasvio, 1991). Toisaalta yhteiskunnassa ja elämäntavoissa on 1980-luvulta korostunut yksilöllisyys ja nopeasti vaihtuvat muotivirtaukset (Simmel, 1986). Kulutustavaramarkkinoita on alkanut luonnehtia pirstaleisuus ja nopeat, ennustamattomat muutokset, joihin vaateteollisuuden perinteinen massatuotantomalli on osoit-

tautunut liian hitaaksi vastaamaan (Palmroth ym., 1993). Kansainvälistymisen ja markkinoiden muutosten myötä kotimaista tuotantovolyyymia on jouduttu laskemaan ja työntekijöitä irtisanomaan (Kärkkäinen, 1993). Toisaalta usein uudeksi tuotantostrategiaksi on löydetty itseohjautuvat pienryhmät (Palmroth ym., 1993; Piispa, 1992). Tällöin esimiesten työnkuva on muuttunut ja pahimmillaan koko ammattikunnan tarpeellisuus on joutunut kyseenalaiseksi.

Tekstiili- ja vaatetusalaa on psykologisessa työntutkimuksessa tarkasteltu melko vähän. Useimmiten sitä on käytetty esimerkkinä naisvaltaisesta teollisuudenalasta ja tutkittavat asiat ovat sivunneet sukupuolirooleihin liitettyjä seikkoja (esim. Weisberg & Kirschenbaum, 1993). Ala on toiminut myös tyyppitapauksena huonosti palkatusta halpatuontimaiden teollisuudesta (esim. Lee, 1993; Welsh, Luthans & Sommar, 1993). Muutamissa suomalaisissa tutkimuksissa (Kasvio & Piispa, 1986; Lavikka, 1992; Palmroth ym., 1993; Piispa, 1992) on keskitytty lähinnä organisaatioiden työntekijätasoon eikä Suomessa ole tehty yhtään erityisesti tekstiili- ja vaatetusalan naisiesimiehiin kohdistunutta psykologista tutkimusta. Esimiehiä on Suomessa tutkittu ylipäätään melko vähän (esim. Heinälä, 1990; Heinälä & Ruoppila, 1988; Kalimo, 1988; Rasku, Feldt & Ruoppila, 1997).

Heinälän ja Ruoppilan (1988) teollisuuden esimiehiä koskevassa tutkimuksessa tekstiili- ja vaatetusalan esimiehet poikkesivat muista useilla tavoilla. Huomattavin ero oli naisiesimiesten suuri määrä. Ala on ollut perinteisesti naisvaltainen ja myös esimiehet ovat useimmiten naisia. Tutkimuksessa tekstiili- ja vaatetusalan esimiehillä oli muita heikompi koulutus ja etenemismahdollisuudet, epävarmimmaksi koettu työsuhte ja eniten alaisia. Työn vaatimukset arvioitiin monipuolisimmiksi, joskin myös suurimmiksi. Alalla oli eniten fysikaalis-kemiallisia haittatekijöitä. Tekstiili- ja vaatetusteollisuuden naisiesimiehillä oli pienimmät perheet, pienin asunto ja alhaisimmat perheen nettotulot. Vapaa-ajastaan he käyttivät muita enemmän sekä ansio- että kotitöihin ja vähemmän harrastuksiin ja perheen kanssa olemiseen.

1.3 Yksilölliset voimavarat stressitilanteissa

Työn psykologisessa tutkimuksessa on tuottavuuden rinnalla alettu 1970-luvulta korostaa henkistä hyvinvointia ja terveyttä (Kalimo, 1988; Lindström, 1987). Aluksi kiinnostuksen kohteena oli työn kuormittavuus ja pyrkimyksenä pidettiin työhön liittyvien stressitekijöiden tunnistamista (Kalimo, 1988). Uskottiin, että ihminen reagoi lähes automaattisesti ympäristön vaatimuksiin, ja jos vaatimukset ovat riittävän voimakkaita, ihmiset kokevat stressiä ja sairastuvat (Selje, 1976 ks. Kalimo, 1987).

Nykyisin yksilöä ei pidetä passiivisena ympäristöolojen tuotteena, vaan oirehtiminen nähdään yksilön ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen epätasapainona (Bäckman & Söderqvist, 1990; Dawe, Cox & Ferguson, 1993; Frankenhaeuser, 1991; Kalimo, 1987; Levi, 1994). Yksilön ja ympäristön välinen suhde ei ole suoraviivainen (esim. Frankenhaeuser, 1991; Levi, 1994), vaan oireiden ajatellaan kehittyvän monimuotoisessa, dynaamisessa prosessissa (Bishop, 1993), jossa oleellista on yksilön kognitiivinen arviointi tilanteesta (esim. Antonovsky, 1987a, 1987b; Dawe ym., 1993; Frankenhaeuser, 1991; Kalimo & Vuori, 1988b; Levi, 1994). Yksilöt eivät siis koe samanlaista stressiä samoissa olosuhteissa, koska he havaitsevat, tulkitsevat ja arvioivat ympäristöönsä eri tavoin (Kalimo & Vuori, 1988b). Toisaalta yksilöt voivat käyttäytymisellään säädellä olosuhteita, hallita omia reaktioitaan ja itse asettaa vaatimuksia ympäristölleen (Kalimo, 1987).

Uusimmissa työpsykologisen tutkimuksen suuntauksissa ollaan kiinnostuttu tunnistamaan terveyttä edistäviä puolia (esim. Antonovsky, 1979, 1987a; Kalimo, 1988; Levi, 1994). Huomiota on alettu kiinnittää erityisesti tekijöihin ja mekanismeihin, jotka vaikuttavat ihmisen kykyyn hallita vaikeita elämäntilanteita (Bäckman, 1990). Tällainen tutkimus on leimallisesti tieteiden välistä, eri elämänalueille ulottuvaa (Bäckman, 1990; Levi, 1994) ja tutkittavat mukaan ottavaa (Levi, 1994). Erityisen antoisaksi on osoittautunut Aaron Antonovskyn koherenssiteoria (Kalimo & Vuori, 1988a).

1.4 Antonovskyn koherenssiteoria

Uranuurtajana terveyskeskeisessä tutkimusotteessa on ollut israelilainen Aaron Antonovsky (1923-1994) kehittämällään koherenssiteorialla (sense of coherence, SOC) (esim. 1979, 1987b). Suomalaiset tutkijat ovat puhuneet koherenssista joskus elämänhallintana (esim. Kalimo, 1988; Kalimo & Vuori, 1988a) tai yhdessä elämäntyytyväisyyden kanssa elämänhallintakykyä (Bäckman & Söderqvist, 1990). Tässä tutkimuksessa teoriasta käytetään koherenssi-nimitystä, koska Antonovsky ei oleta, että elämää olisi mahdollista tai edes tarkoituksenmukaista täysin hallita. Toisaalta koherenssi-nimitys on käytössä useilla suomalaisilla tutkijoilla.

Antonovsky (1993a) näkee ihmisten elinympäristöt monimutkaisina. Hän olettaa, että mitä monimutkaisempi ympäristö on, sitä suuremmat ovat konfliktin mahdollisuudet joko ihmisen sisällä, ihmisten välillä, ihmisen ja yhteisön välillä tai yhteisöjen välillä. Toisaalta monimutkaisuus voi johtaa myös valintavaihtoehtojen runsauteen, joustavuuteen, muutokseen ja systeemin uudelleen organisointiin. Antonovskyn mielestä yksilön terveyteen vaikuttaa, kuinka hän toimii ja selviytyy konfliktitilanteissa. Konflikti voi johtaa yksilön kaaokseen, jossa aiemmat toimintatavat katoavat. Vaihtoehtoisena ratkaisuna hän näkee koherenssin. Antonovsky (1987b, 19) määrittelee koherenssin yleiseksi orientaatioksi, joka ilmentää, miten yksilö pystyy luottamaan siihen, että (1) ärsykkeet, jotka tulevat joko yksilön sisäiseen tai ulkoiseen ympäristöön, ovat rakenteellisia, ennustettavia ja selitettävissä; (2) yksilöllä on saatavilla voimavaroja, joilla kohdata ärsykkeen vaatimukset; (3) vaatimukset ovat haastavia ja sitoutumisen arvoisia.

Antonovsky (1987a, 1987b, 1993a) jakaa koherenssin kolmeen osa-alueeseen: ymmärrettävyyteen (comprehensibility), hallittavuuteen tai käsiteltävyyteen (manageability) sekä mielekkyyteen (meaningfulness). Ymmärrettävyys on Antonovskyn (1993a) mukaan käsitteen kognitiivinen komponentti, joka ilmaisee elämän loogisuutta. Se heijastaa sitä, onko ärsykkeessä yksilölle järkeä eli onko ärsyke yhdenmukainen, johdonmukainen, selkeä, rakenteellinen ja näin ollen ennustettavissa vai onko se satunnainen, kaaottinen, epäjärjestelmällinen, vahingossa tapahtunut ja ennustamaton (Antonovsky, 1987a, 1987b). Voidakseen hyvin ihmisen täytyy pystyä ymmärtämään

ympäristöön ja sen tapahtumia. Vahvan ymmärrettävyyden omaava olettaa, että kohdattavat ärsykkeet ovat ennustettavissa ja yllättävätkin ärsykkeet ovat selitettävissä (Antonovsky, 1987b).

Hallittavuudella Antonovsky (1987a, 1987b) tarkoittaa yksilön havaintoa siitä, että hänen käytettävissään olevat resurssit ovat riittäviä ärsykkeen vaatimuksiin nähden. Resurssit voivat olla joko ihmisellä itsellään tai ne voivat olla jollain toisella luotettavaksi koetulla taholla kuten ystävällä, työkaverilla, johtajalla, lääkärillä tai Jumalalla (Antonovsky, 1987a, 1987b, 1993a). Hallittavuuden Antonovsky (1993a) näkee käsitteen välineelliseksi komponentiksi.

Mielekkyys heijastaa ihmisen kokemusta siitä, onko elämässä emotionaalisesti ja kognitiivisesti mieltä (Antonovsky 1987a, 1987b). Se kuvaa yksilön kokemusta elämänsä tarkoituksesta sekä valmiutta erilaisiin sitoumuksiin ja velvoitteisiin. Korkean mielekkyyden omaavat pitävät ainakin osaa kohdattavista vaatimuksista paremminkin tervetulleina, energiaa antavina haasteina kuin ylitsepääsemättöminä ongelmina (Antonovsky, 1987a, 1987b). Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että ihminen olisi onnellinen esimerkiksi läheisensä kuolemasta ja ajattelisi sen vain haasteena, jonka yli on päästävä (Antonovsky, 1987b). Paremminkin vaikeat kokemukset pakottavat yksilön muuttumaan, näkemään tarkoituksen kokemuksessa ja tekemään parhaansa, jotta pääsisi arvokkaasti tilanteen yli. Konfliktitilanteissa korkean koherenssin omaava etsii ensisijaisesti mielekkyyttä ja ratkaisua, ei pakoa (Antonovsky, 1993a). Antonovsky (1987b, 1993a) näkee mielekkyyden osa-alueen koherenssin motivaationalseksi osaksi.

Päähypoteesin mukaan vahva koherenssi merkitsee maailman näkemistä haasteena, voimavarojen omistamista ja uskoa, että tapahtumien kulkua voi kontrolloida (Antonovsky, 1979, 1987b). Tällöin kapasiteetti selviytyä psykososiaalisista stressitekijöistä on riittävä. Oleellista on, että yksilö kykenee vaikuttamaan henkilökohtaisesti tärkeisiin seikkoihin kuten tunteisiinsa, läheisiin ihmissuhteisiin, eri elämäntilanteisiin sekä eksistentiaalisiin kysymyksiin (Antonovsky, 1987b). Korkeaan koherenssiin voidaan päästä pakottamalla tai eettisten valintojen kautta (Antonovsky, 1993a). Antonovskyn mielestä moraalista pohdintaa vaativa tie on arvokkaampi. Tällöin sitoutuminen on aina vakavaa ja sopusoinnussa yksilön muiden sitoumusten kanssa. Asiat ja sitoutumisen kohteet voivat ajan kuluessa kuitenkin muuttua.

Naisten ja miesten koherenssin eroista on saatu jossain määrin ristiriitaisia tuloksia. Useissa aineistoissa koherenssitaso on ollut likipitään yhtä voimakas (esim. Carmel & Bernstein, 1989; Flannery, Perry, Penk & Flannery, 1994; Vahtera, 1993). Verenpainetta sairastavien aineistossa naiset ovat kuitenkin saaneet miehiä alempia tuloksia (Anson, Paran, Neumann & Chernichovsky, 1993). Myös koherenssin laadussa on sukupuolten välisiä eroja. Esimerkiksi Suomisen, Blombergin, Bäckmanin, Heleniuksen ja Koskenvuon (1994) tutkimuksessa elämönhallinta-käsite, jossa koherenssiin oli yhdistetty koettu elämään tyytyväisyys, ei eronnut sukupuolten välillä. Osa-alueista naisilla painottuivat kuitenkin mielekkyys ja elämään tyytyväisyys; miehet saivat keskimäärin suurempia pistemääriä ymmärrettävyyden osa-alueella. Carmelin, Ansonin, Levensonin, Bonhemin ja Maozin (1991) aineistossa miehet ja naiset olivat kokeneet yhtä paljon äskettäin tapahtuneita elämänmuutoksia, mutta naisilla muutokset heikensivät enemmän terveyttä vahvasta koherenssista huolimatta. Samansuuntaisia tuloksia sai myös Vahtera (1996) 1990-luvun alun lamavuosiin ajoittuneessa seurauutkimuksessaan. Hänen aineistossaan koherenssin voimakkuudella oli yhteys etenkin naisten sairaspöissaolujen ennustettavuuteen.

Anson ym. (1993) näkevät syynä naisten heikompaan koherenssiin tyttöjen kasvattamisen vain kodinhoitoa varten. He arvelevat tämän estävän yhteiskunnan ymmärtämisen kehittymisen. Jos naiset eivät osallistu työelämään, voi myös oman elämän hallittavuus jäädä heikoksi. Eroihin voi olla syynä myös erilaisten toimintatapojen painottuminen niin, että miehet turvautuvat enemmän sisäisiin keinoihin, kuten koherenssiin, ja naiset ulkoisiin, kuten sosiaaliseen tukeen (Carmel ym., 1991; Kalimo & Vuori, 1988a).

Koherenssi ei vaihtelee aikuisväestössä juurikaan iän mukaan (Vahtera, 1993). Sitä vastoin hyvin koulutetuilla ja korkean sosioekonomisen aseman omaavilla (esim. Suominen, 1993; Suominen ym., 1994; Vahtera, 1993) sekä hyvätuloisilla (Kalimo & Vuori, 1988a; Söderqvist & Bäckman, 1990) on keskimääräistä vahvampi koherenssi.

1.4.1 Vahva koherenssi suojelee stressiltä ja sairastumiselta

Vahva koherenssi näkyy ensisijaisesti siinä, että ympäristön ärsykejä ei tulkita stressitekijöiksi (Antonovsky 1979, 1987a, 1987b, 1993a). Stressille altistavat tilanteet

mielletään useimmiten suotuisiksi tai suurempien linjojen kannalta epäoleellisiksi, jolloin paineita ei pääse muodostamaan. Tilanteiden arviointiprosessiin vaikuttavat esimerkiksi aiemmat onnistumisen kokemukset. Jos tilanne kuitenkin koetaan stressaavaksi, vahvan koherenssin omaava yrittää löytää siitä selkeyttä ja järjestystä, jolloin hän voi käyttäytyä joustavasti ja tarkoituksenmukaisesti. Käyttäytymiseen ristiriitatilanteissa vaikuttavat yleistyneet puolustusvoimavarat (generalized resistance resources). Antonovskyn (1993a) mukaan mikä tahansa toimintatapa ei käy, vaan korkean koherenssin omaavalla on perustavanlaatuisia sääntöjä - sellaisia kuin Raamatun 10 käskyä. Jos toimintatavat ovat määrällisesti ja laadullisesti riittäviä kuormitustekijöihin nähden, voidaan olettaa, että kuormitustekijät tekevät elämän mielenkiintoiseksi ja kokemuksen arvoiseksi ja jopa edistävät terveyttä (Antonovsky, 1979). Vahvankaan koherenssin omaavat eivät voi aina välttää stressiä tai heidän toimintakeinonsa ristiriitatilanteissa eivät riitä (Antonovsky, 1987b). Myös tällöin korkean koherenssin omaavat selviytyvät muita paremmin, koska he ovat herkkiä ympäristön palautteelle ja kykenevät muuttamaan toimintaansa joustavasti.

Heikon koherenssin omaavien on hankalaa löytää tilanteista järjestystä ja mieltä (Antonovsky, 1987b). Tällöin vaarana on voimavarojen kuluttaminen tilanteiden nostattamiin tunteisiin, ei hallintapyrkimykseen. Heikon koherenssin omaaville on myös tyypillistä noudattaa ongelmatilanteissa kerran valittuja toimintatapoja.

Useat tutkimukset osoittavat vahvan koherenssin olevan yhteydessä vähäiseen stressin kokemiseen (esim. Feldt, 1995; Flannery & Flannery, 1990; Flannery ym., 1994; Haara-la, 1995; Rasku ym., 1997; Ryland & Greenfeld, 1991). Se suojelee sekä matalalta että voimakkaalta stressiltä (Korotkov & Hannah, 1994). Esimerkiksi korkean koherenssin omaavien opiskelijoiden on todettu käyttävän aikansa tehokkaammin, ja tämä on vähentänyt päivittäin koettua stressiä (Shahan, Weiner & Streit, 1993). Gallagherin, Wagenfeldin, Baron ja Heapersin (1994) tutkimuksessa vahva koherenssi suojeli omaishoitajia ylikuormittumiselta. Vahvan koherenssin omaavat sopeutuivat huolehtimisesta aiheutuvaan taakkaan, koska he näkivät hoitotilanteet merkityksellisinä.

Koherenssin on todettu olevan voimakkaasti yhteydessä koettuun työstressiin (Ryland & Greenfeld, 1991; Söderqvist & Bäckman, 1990). Esimerkiksi Haaralan (1995) tutkimuksessa koherenssi oli laboranttien työn tärkein voimavaratekijä ja kuormituksen

ennustaja. Kinnusen ja Raskun (1994) opettajatutkimuksessa voimakas koherenssi sekä itsearvioitu hyvä selviytyminen työtehtävistä erottelivat parhaiten hyvinvoivat opettajat huonosti voivista.

Työn tutkimuksissa etenkin hallittavuuden osa-alueeseen liittyvä työn kuormittavuus on osoittautunut merkitykselliseksi (Kalimo & Vuori, 1988b; Suominen, 1993; Söderqvist, 1990). Joissakin tutkimuksissa vahva koherenssi ja työn vähäiseksi koettu kuormittavuus ovat kytkeytyneet yhteen (esim. Suominen, 1993; Söderqvist, 1990). Toisaalta pelkkä määrällinen kuormitus ei heikennä koherenssia (Söderqvist, 1990). Esimerkiksi Feldtin (1995) tutkimuksessa heikon koherenssin omaavilla suunnittelijoilla työn sisällöllinen vaativuus oli yhteydessä työuupumukseen, mutta voimakkaan koherenssin omaavilla päinvastoin vähäiseen uupumukseen. Myöskään haitalliset työolot eivät vaikuttaneet vahvan koherenssin omaavilla hyvinvointiin niin paljon kuin heikkomman koherenssin omaavilla. Kuormituksen heijastuminen hyvinvointiin on tutkimuksissa ollut vähäisempää, jos työhön on voitu vaikuttaa (Kalimo & Vuori, 1988b; Söderqvist, 1990). Vahva koherenssi on ollut yhteydessä myös työn tarjoamiin yhteistyömahdollisuuksiin (Kalimo & Vuori, 1988b). Toisaalta heikon koherenssin omaavilla hyvät sosiaaliset suhteet ovat korostuneet hyvinvointitekijöinä (Feldt, 1995).

Antonovskyn (1987b) mukaan koherenssi vaikuttaa terveyteen sekä suoraan että epäsuoraan. Suoraan se vaikuttaa, koska painetilanteessa aktivoituva keskushermosto on yhteydessä immunologiseen järjestelmään, joka heiketessään altistaa sairastumiselle. Epäsuoraan koherenssi heijastuu terveyteen elämäntapojen kautta. Yksilö voi ristiriitatilanteessa lievittää stressin aiheuttamia tunteita ja fysiologisia reaktioita epäterveellisillä elämäntavoilla kuten alkoholilla, tupakalla tai lääkkeiden väärinkäytöllä (Söderqvist & Bäckman, 1990). Nämä lievittävät oireita tilapäisesti, mutta heikentävät ajan myötä terveyttä. Bäckman ja Söderqvist (1990) ovat esittäneet, että koherenssin ja terveyden välinen yhteys voi toimia myös toisin päin. Heikentynyt terveys saattaa heidän mukaansa alentaa koherenssia, sillä huonokuntoisuus voi aiheuttaa turvattomuutta ja kokemuksen elämän hallitsemattomuudesta.

Tutkimukset sekä Suomessa että ulkomailla osoittavat poikkeuksetta, että vahva koherenssi on yhteydessä hyvinvointiin ja hyväksi koettuun terveyteen (esim. Bishop, 1993; Bäckman & Söderqvist, 1990; Carmel ym., 1991; Feldt & Ruoppila, 1993;

Flannery & Flannery, 1990; Kalimo, 1988; Kalimo & Vuori, 1988a, 1990; Pasikowski, Sek & Scigola, 1994; Rasku ym., 1997; Suominen ym., 1994; Söderqvist & Bäckman, 1988; Vahtera, 1993). Tämä tulos on saatu myös kaikkia työikäisiä suomalaisia edustavassa otoksessa (Suominen, 1993). Koherenssilla on yhteyttä fyysisiin (esim. Bishop, 1993; Bäckman & Söderqvist, 1990), psykosomaattisiin (esim. Bäckman & Söderqvist, 1990; Feldt, 1995; Haarala, 1995) ja psyykkisiin (esim. Flannery & Flannery, 1990; Kalimo, 1988; Langius, Björvell & Antonovsky, 1992) oireisiin niin, että vahvan koherenssin omaavat ovat oireettomampia kuin heikomman koherenssin omaavat.

Antonovskyn (1987b) mukaan sairaus- ja terveys-käsitteet tulee ymmärtää jatkumon ääripäinä, ei toisiaan poissulkevinä vaihtoehtoina. Antonovskyn mielestä sairastunutta yksilöä autettaessa täytyy ottaa huomioon tämän koko elämäntilanne. Tärkeää on kuunnella hänen oma kertomuksensa sairaudestaan ja siihen liittyvistä asioista. Oleellista on keskittyä terveyttä edistäviin piirteisiin ja löytää ympäristöön sopeutumista helpottavia keinoja ulkoa annettujen ratkaisujen sijasta.

1.4.2 Koherenssin mittaaminen

Antonovsky (1987b, 1990, 1993b) on kehittänyt koherenssin mittaamiseen 29-osioisen mittarin sekä lyhyemmän, 13-osioisen version. Kysymyksillä pyritään tavoittamaan vastaajan reagoititapaa erilaisiin ärsykkeisiin. Jokainen kysymys viittaa yhteen koherenssin osa-alueista (ymmärrettävyys, hallittavuus tai mielekkyys) sekä ärsykkeen luonteeseen (instrumentaalinen, kognitiivinen tai affektiivinen), ärsykkeen lähteeseen (sisäinen, ulkoinen tai molempia), vaatimuksen luonteeseen (konkreettinen, diffuusi tai abstrakti) ja aikaan, johon ärsyke viittaa (menneisyys, nykyisyys tai tulevaisuus). Kysymyksiin on annettu kaksi vastakkaista vaihtoehtoa ja tutkittava vastaa ympäröimällä jonkin numeron yhdestä seitsemään lähimpänä sitä vaihtoehtoa, joka kuvaa paremmin hänen käsitystään. Suomennettua pitempää mittaria ovat käyttäneet esimerkiksi Kalimo ja Vuori (1988a, 1988b) sekä Laine ja Lehtomaa (1991) ja lyhyempää esimerkiksi Feldt (1993), Haarala (1995) ja Rasku ym. (1997). Tutkimukset osoittavat molempien mittareiden olevan käytökelpoisia, reliaabeleja ja valideja tutkituissa länsimaisissa kulttuureissa ja kielialueilla

(Antonovsky, 1993b; Dudek & Makowska, 1993; Flannery ym., 1994; Frenz, Carey & Jorgensen, 1993; Hart, Hittner & Paras, 1991; Korotkov, 1993; Suominen ym. 1994).

1.5 Kvalitatiivinen tutkimus ja narratiivisuus

Koherenssia ei ole koskaan aiemmin tutkittu kvalitatiivisilla menetelmillä, vaikka Antonovskyn (1987b) mielestä kehitettyjen mittareiden käyttämisen lisäksi olisi hedelmällistä tutkia teoriaa vaihtoehtoisilla tavoilla kuten etnometodologisella kuvauksella, strukturoiduilla kysymyksillä ja projektiivisilla testeillä. Myös muut tutkijat ovat suosittelleet kvalitatiivisten menetelmien käyttöä jatkotutkimuksissa (Haarala, 1995; Suominen ym., 1994).

Kvalitatiivisissa menetelmissä pyritään ottamaan positivistista tutkimusotetta paremmin huomioon ihmisen tietoisuus, elämäkokemukset, tunne-elämä sekä sosiaalisuus (Silverman, 1994; Tesch, 1992). Toisaalta nykyisin useat tutkijat pitävät tiukan rajan vetämistä kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen välille hankalana ja joskus mahdottomanakin (esim. Alasuutari, 1994; Eskola & Suoranta, 1996; Savolainen, 1991). Yhä useampien tutkijoiden mielestä niitä voidaan yhdistää samassa tutkimuksessa tarpeen mukaan (Alasuutari, 1994; Huhtinen ym., 1994; Laaksovirta, 1988; Savolainen, 1991; Tynjälä, 1991).

Kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä on vaikea luonnehtia kattavasti, mutta tyypillisesti keskeiseksi nousee merkityksen käsite (Aittola & Kallio, 1991; Tesch, 1992; Tynjälä, 1991). Merkitys voidaan määritellä yksilön mielelliseksi suhteeksi maailmaan ja omaan itseensä (Rauhala, 1990). Se kuvaa, mitä maailma yksilölle on ja miten tämä ilmenee (Eskola & Suoranta, 1996). Aineiston analyysi on perusteeltaan merkitysten tutkimista ja tulkintaa (Alasuutari, 1994; Tynjälä, 1991) sekä inhimillisen toiminnan ja merkityksen suhteen tutkimista (Eskola & Suoranta, 1996; Hirsjärvi & Hurme, 1984). Merkityksiä ajatellaan tavoitettavan tarkastelemalla tajunnan sisäisiä kategorioita (Hirsjärvi & Hurme, 1984).

Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoite on tapahtuman kuvaus ja toiminnan ymmärtäminen (Eskola & Suoranta, 1996). Keskeisiksi tuloksissa nousevat tutkijan valitsemat näkökulmat sekä teoreettisesti mielekkäät tulkinnat (Alasuutari, 1994; Grönfors, 1982; Hirsjärvi, 1991). Tutkimusprosessissa kaikki luotettavina pidetyt ja tutkittavaan ongelmaan kuuluviksi katsotut seikat tulee selvittää niin, etteivät ne ole ristiriidassa esitetyn tulkinnan kanssa (Alasuutari, 1994; Grönfors, 1982; Huhtinen ym., 1994; Laaksovirta, 1988). Tutkimuksen raportoinnissa erityisen tärkeää on tutkimusmenettelyjen ja tulkitoihin vaikuttaneiden ajatuskulkujen tarkka kuvaaminen, jotta lukija kykenisi niitä seuraamalla arvioimaan tutkimuksen loogisuutta ja paikkansapitävyyttä (Ehrnrooth, 1990; Grönfors, 1982; Lehtovaara, 1994; Mäkelä, 1990; Tynjälä, 1991; Varto, 1992). Kvalitatiivisen tutkimuksen tavoitteena ei ole objektiivisen totuuden löytäminen eikä tulosten yleistettävyys (esim. Alasuutari, 1994; Eskola, 1981; Laaksovirta, 1988; Roos, 1989). Yksittäistapausten ajatellaan voivan paljastaa ilmiöistä jotain hyvin oleellista nimenomaan yksittäistapauksina (Laaksovirta, 1988).

Kvalitatiivisen tutkimuksen piiriin on muodostunut suuntauksia, joissa aineistoa tarkastellaan narratiivisesta eli kertomusnäkökulmasta käsin (Riessman, 1993). Tutkimusote on osoittautunut hedelmälliseksi tavaksi tutkia ja tulkita ihmisen käyttäytymistä (Sarbin, 1986).

Tarinoiden kertominen tapahtumista on yleismaailmallinen tapa (Mishler, 1986a) ja Nelsonin mukaan yksi ensimmäisistä lapsena opittavista puheen muodoista (ks. Riessman, 1993). Kertomukset ovat tapa organisoida episodeja, toimintaa ja toiminnan kuvausta; ne yhdistävät tiedon ja fantasian, ajan ja paikan sekä selittävät toiminnan syitä ja seurauksia (Sarbin, 1986). Tiedonvälittämisen lisäksi kertomukset auttavat rakentamaan havaintokokemuksia ja organisoimaan muistia (Riessman, 1993). Ne myös luovat järjestystä, ymmärrystä ja tarkoitusta tapahtumiin (Mishler, 1986a; Riessman, 1993; Viney & Bousfield, 1991). Kertomusten kautta muodostetaan ja ylläpidetään identiteettiä (Alasuutari, 1986; Riessman, 1990b; Viney & Bousfield, 1991), ja uudelleen kertomisella identiteettiä voidaan myös muuttaa (Hermans, 1992).

Narratiivista tutkimusta on monilla tieteenaloilla ja metodeja on lukuisia (Langellier, 1989; Martin, 1994; Riessman, 1993). Narratiivinen tutkimus voi olla joko yksilön subjektiivisuuteen ja identiteettiin suuntautunutta tai kertomusten kautta voidaan tutkia yh-

teiskuntaa ja kulttuuria (Riessman, 1993). Myös narratiivi-käsite voidaan määritellä hyvin monella tapaa (Riessman, 1993). Esimerkiksi kertomusten osien voidaan ajatella yhdistyvän toisiinsa kronologisesti, syy-seuraus -suhteilla tai teemojen kautta, ja rakennetta voidaan tarkastella kaavamaisena (esim. Labov), draamallisena (esim. Burge) tai poeettisena (esim. Gee) (ks. Riessman, 1993).

Riessmanin (1993) mukaan tutkijalla ei ole suoraa väylää tutkittavan kokemukseen, sillä jo kokemuksen havainnoinnissa tapahtuu valintaa ja kerrontavaiheessa persoonallisuus, kielen rajoitukset ja kuuntelijat vaikuttavat kerrottuun. Hänen mielestään tutkija analysoi ja tulkitsee siis aina kokemuksen edustusta, joka jo itsessään on tulkintaa. Tutkimuksen arvioinnin kannalta narratiivisessa tutkimuksessa teorian, analyysin ja tutkimusmateriaalin pitää käydä keskenään tiivistä, lukijalle avointa vuoropuhelua (Mishler, 1990).

1.5.1 Agarin ja Hobbsin analyysimenetelmä

Agar ja Hobbs (1982) ovat kehittäneet menetelmän moniulotteisen haastatteluaineiston analysointiin. Analyysillä etsitään haastattelusta johdonmukaisuutta ja yhtenäisyyttä. Näiden uskotaan ilmenevän haastattelussa useilla tasoilla; menetelmässä pienten tekstiosien analyysi yhdistetään haastattelun yleisemmän analyysin kanssa. Keskeistä on löytää tapa, jolla haastattelun osat kiinnittyvät toisiinsa muodostaen mielekkään kokonaisuuden. Tutkimustuloksen ajatellaan heijastavan haastateltavan kognitiivista maailmaa. Menetelmää voidaan luonnehtia narratiiviseksi, vaikka ei-kertovia osuuksia ei suljeta tarkastelun ulkopuolelle (Mishler, 1986b). Seuraavaksi kuvaan Agarin ja Hobbsin menetelmää heidän kahden artikkelinsa (1982, 1985) pohjalta.

Menetelmässä haastattelua tarkastellaan kolmella tasolla eli yleisellä, paikallisella ja teeman tasolla. Analyysin ensimmäisessä vaiheessa saadaan yleisen tason tietoa. Siinä haastattelu jaetaan sisällön mukaan kappaleisiin eli segmentteihin (segment) ja nämä tarvittaessa alasegmentteihin. Ensimmäisen vaiheen tavoitteena on saada kuva siitä, mitä haastateltava on kertonut ja miten eri osat liittyvät toisiinsa haastattelun kokonaisuudessa.

Toiseen, paikallisen tason tietoa tuottavaan vaiheeseen, valitaan yksi sellainen segmentti, jossa tutkittavan ongelman oletetaan näyttäytyvän. Vaiheen avulla pyritään löytämään toimintamalli eli skeema (schema), jonka ajatellaan olevan luonteenomainen tutkittavan kokemukselle. Paikallisen tason vaiheessa segmentti pilkotaan ensin yhden väittämän sisältämiin lausumiin (utterance), jotka numeroidaan. Pilkkomisessa käytetään kahdenlaisia vihjeitä: lingvistisiä eli kielellisiä (esim. kielen rakenne ja sisältö) sekä paralingvistisiä eli ei-kielellisiä (esim. puheen tauotus ja painotus). Jos perättäiset lausumat ovat kiinteästi yhteydessä toisiinsa, voidaan niille antaa sama numero, mutta erottaa ne toisistaan kirjaintunnuksilla (esim. 2a, 2b). Tämän jälkeen pyritään osoittamaan todeksi tutkijan intuitio, että tarkasteltava segmentti on yhtenäinen esitys eikä vain peräkkäisten lausumien jono. Tämä tapahtuu kahdessa vaiheessa. Ensin muodostetut lausumat ryhmitellään jaksoihin (block) sisällön mukaan. Jaksot merkitään isoilla kirjaimilla. Tämän jälkeen tarkastellaan muodostettujen jaksojen keskinäisiä suhteita. Suhteet voivat olla kolmenlaisia; temporaaliset suhteet (sitten, tehdä mahdolliseksi, syystä) osoittavat kertomuksen ajallisen rakenteen, linkkisuhteet (tausta, selitys) syitä kertomuksen kertomiseen ja lavennussuhteet (tarkennus, yksityiskohta, vastakohta, rinnakkaisuus) toistavat merkitykselliset pääasiat. Suhteet esitetään kuvioiden avulla. Paikallisen analyysin lopuksi siirrytään vielä astetta yksityiskohtaisempaan tarkasteluun. Tällöin tutkitaan kunkin jakson lausumien välisiä yhteyksiä samalla periaatteella kuin edellä tarkasteltiin jaksojen välisiä yhteyksiä. Paikallisen analyysin vaiheessa etsitty skeema voi ilmetä siinä, kuinka jaksot liittyvät toisiinsa. Skeema voi tulla esiin myös lausumien yhteyksissä jaksojen sisällä.

Viimeisen eli temaattisen analyysin vaiheessa tarkastellaan lopuista segmentteistä niitä, joissa tutkimuksen aiheen oletetaan esiintyvän. Tässä analyysivaiheessa validoidaan edellisessä vaiheessa löydettyä toimintatapaa; skeeman yleistettävyyttä testataan ja sitä pyritään rikastamaan erilaisilla variaatioilla. Vaihe ei enää sisällä yksityiskohtaista analyysiä, vaan tarkastelu lopetetaan siinä pisteessä, jossa huomataan yhteys alkuperäiseen skeemaan ilmeiseksi. Paikallinen analyysi on kuitenkin mahdollista kaikissa tarkastelluissa segmenteissä ja siihen on syytä palata aina, jos yhteyden toteaminen muuten tuntuu vaikealta.

1.5.2 Teemahaastattelu

Kvalitatiivisissa tutkimuksissa aineistonkeruumenetelmänä käytetään yleisimmin haastattelua (Eskola & Suoranta, 1996). Joustavana menetelmänä se mahdollistaa yksityiskohtaisen tiedon saannin (Elo & Leppänen, 1987). Haastattelu soveltuu hyvin narratiivisen aineiston tiedonhankintaan, sillä tarinoita kerrotaan lähes aina kaikenkokoisissa tutkimushaastatteluissa (Mishler, 1986b; Riessman, 1993).

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa haastattelu nähdään ensisijaisesti kahden ihmisen välisenä vuorovaikutustilanteena, jossa sekä haastateltava että haastattelija vaikuttavat toisiinsa (Eskola & Suoranta, 1996; Laaksovirta, 1988). Tutkija vaikutusta tutkimuskohteeseensa on siis mahdotonta välttää. Toisaalta henkilökohtaisten kontaktien kautta rakentuu luonteva tie saadun tutkimustiedon välittämiseen (Savolainen, 1991).

Hirsjärvi ja Hurme (1985) jakavat tutkimushaastattelutyylit aineiston käsittelyn yhdenmukaisuuden perusteella lomake-, teema- ja avoimiin haastatteluihin. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä, jossa haastattelijalla on tiedossa käsiteltävät aihealueet, mutta kysymysten tarkka muoto ja järjestys määräytyvät tilanteen mukaan. Teemahaastattelu keskustelunomaisena menetelmänä sallii tutkittavien mahdollisimman luontevan ja vapaan reagoinnin. Sillä pyritään tavoittamaan todellisuuden moni-ilmeisyyttä ja vivahteita, ja se ottaa ihmisen huomioon ajattelevana ja toimivana olentona (Eskola & Suoranta, 1996). Teemahaastattelu sopii erityisen hyvin käytettäväksi silloin, kun tutkimuksen kohteena ovat emotionaalisesti arat aiheet, heikosti tiedostetut seikat, menneisyyden tapahtumat tai asiat, joista tutkittavat eivät ole tottuneet päivittäin keskustelemaan (Hirsjärvi & Hurme, 1985).

2 TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSONGELMAT

Tutkimuksella on kaksi tavoitetta. Ensimmäinen tavoite on kartoittaa tekstiili- ja vaatetusteollisuuden naisesimiesten koherenssitaso, koska koherenssi on osoittautunut käyttökelpoiseksi hyvinvoinnin indikaattoriksi. Teoriassa koherenssin oletetaan ilmenevän käyttäytymisenä konfliktitilanteissa. Tästä syystä päätavoite on selvittää tapausesimerkkien avulla miten koherenssitaso mahdollisesti heijastuu konfliktitilanteita kuvaaviin kertomuksiin.

Tutkimusongelmat ovat seuraavat:

1. Millainen on tekstiili- ja vaatetusalan naisesimiesten koherenssi?
2. Miten koherenssi ilmenee konfliktitilannekertomuksissa?

3 AINEISTO, TUTKIMUKSEN KULKU JA ANALYYSIMENETELMÄ

3.1 Kyselylomakeaineisto

Tutkimusta varten otettiin Teknisten Liittoon kuuluvista tekstiili- ja vaatetusalan naisista 100 hengen satunnaisotos Keski-Suomen, Hämeen ja Kuopion lääneistä. Kolmen esihaastatteluun osallistuneen poistamisen jälkeen otoksen lopullinen koko oli 97 henkeä. Heille lähetettiin Raskun, Feldtin ja Ruoppilan (1997) esimiesten hyvinvointia kartoittamaan suunniteltu kyselylomake, jossa yhtenä osiona oli koherenssimittarin 13-osiainen versio. Kyselylomakkeet postitettiin tutkittavien kotiosoitteeseen 4.3.1996 ja uusintapyyntö uusine kyselylomakkeineen 25.3.1996. Koska kiinnostuksen kohteena olivat vain esimiehet, pyydettiin muissa tehtävissä toimivia ja työelämän ulkopuolella (eläkkeellä, lomautettuna, työttömänä) olevia palauttamaan olosuhteista kertova erillinen lipuke.

Vastausprosentti kyselyyn oli 82, kun 41 henkilöä palautti kyselylomakkeen ja 39 olosuhteista kertovan lipukkeen. Lomakkeista tarkasteltiin esimiesten taustatietoja sekä koherenssia. Lähetekirje ja tässä tutkimuksessa käytetyt kyselylomakkeen osiot ovat tutkimuksen liitteinä 1.

3.2 Haastatteluaineisto

Ennen tutkimushaastatteluja tein neljä esihaastattelua kahdessa eri tekstiili- ja vaatetusalan yrityksessä. Näiden haastattelujen tarkoituksena oli tutustua tekstiili- ja vaatetusalan esimiesten arkeen, testata haastattelurunkoa sekä saada haastattelukokemusta.

Yhdeksän varsinaista haastateltavaa valittiin kyselylomakkeen koherenssipistemäärien perusteella. Haastateltavat poimittiin viiden alimman, keskimmäisen ja korkeimman

koherenssipistemäärän saaneen joukosta niin, että kustakin ryhmästä tuli mukaan kolme edustajaa. Lopullisena valintakriteerinä tässä vaiheessa oli työpaikkojen läheisyys. Tutkittavat olivat kuudesta eri yrityksestä; neljä tutkittavista oli yritystensä ainoita edustajia, yhdestä yrityksestä oli kaksi ja yhdestä kolme haastateltavaa. Kukaan tutkituista ei kuitenkaan työskennellyt samassa toimipaikassa.

Asiamies Markku Pynnönen Teknisten Liitosta otti yhteyttä valitsemieni henkilöiden työpaikoille ja kysyi luvan haastatteluun sekä yritykseltä että tutkittavalta. Kaikki kysytyt olivat halukkaita osallistumaan. Tämän jälkeen soitin suoraan tutkittaville työpaikalle ja sovin haastattelujen ajankohdat.

Tapasin haastateltavia pääsääntöisesti kaksi kertaa. Haastattelumenetelmänä käytin teemahaastattelua. Ensimmäisellä tapaamiskerralla tavoitteena oli saada käsitys haastateltavan työ- ja kotitilanteesta. Haastattelun teema-alueet pohjautuivat koherenssiteoriaan ja sen osa-alueisiin. Ymmärrettävyyttä kartoittavia teemoja olivat esimerkiksi työroolin selkeyden kokeminen, organisaation toimivuus sekä tiedon saanti yrityksen tilasta. Hallittavuutta kartoitettiin esimerkiksi kysymyksillä urakulusta, työssä selviämisestä sekä siitä, kokiko haastateltava saavansa tarvittaessa apua työtehtäviinsä. Kysymykset esimerkiksi työn itselle sopivuudesta sekä yrityksen päätöksentekoon vaikuttamisen mahdollisuuksista liittyivät mielekkyyden osa-alueeseen. Haastattelurunko on tutkimuksen liitteenä 2.

Ensimmäisen tapaamisen lopuksi annoin haastateltavalle kaksi 13-osioista koherenssimittaria, joista ensimmäiseen tuli vastata työn ja toiseen työn ulkopuolisen elämän perusteella. Kerroin myös pääpiirteissään, kuinka tulisimme käymään kysymykset läpi. Kyselylomakkeet ovat liitteenä 3.

Toisella tapaamiskerralla käytiin tutkittavan kotona täyttämät mittarit kohta kohdalta läpi niin, että tutkittavalla oli kysely edessään ja hän kertoi mitä oli vastannut, mitä oli vastatessaan ajatellut ja oliko hänellä ollut mielessään esimerkkejä. Jos tutkittavalla ei joidenkin kysymysten kohdalla ollut herännyt ajatuksia, voitiin kysymys ohittaa nopeasti.

Tutkimushaastatteluita tein kaksi maaliskuuhuhtikuun vaihteessa ja loput toukokuussa 1996. Haastattelut suoritettiin tutkittavan työpaikalla työaikana ja toinen kerta sovittiin ensimmäisen haastattelun jälkeen noin viikon päähän. Molemmilla ker-

roilla aikaa kului tunnista puoleentoista. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja pyrin purkamaan ensimmäisen haastattelun nauhalta ennen seuraavaa tapaamista. Jos tähän ei jäänyt riittävästi aikaa, kuuntelin haastattelun pariin otteeseen. Välittömästi molempien tapaamisten jälkeen kirjoitin muistiin vaikutelmia haastateltavasta, haastattelun kulusta sekä omista tuntemuksistani.

Ennen analysointia purin kaikki haastattelut sanatarkasti nauhoilta paperille ja muodostin kahdesta haastattelukerrasta yhden kokonaisuuden. Haastattelujen analysoinnissa käytin Agarin ja Hobbsin (1982, 1985) menetelmää. Analyysin yleinen taso, eli haastattelujen sisältö, oli pääpiirteissään kaikilla haastatelluilla sama segmenttien muodostuessa haastatteluteemoista sekä koherenssimittarin kysymyksiin annetuista vastauksista. Jaoin segmenttejä tarpeen tullen alasegmenteiksi, jos teemoihin tai kysymyksiin oli vastattu tuoden esiin useita erilaisia kokonaisuuksia. Osien järjestys, painotus ja alasegmenttien määrä vaihtelivat haastatelluilla jonkin verran.

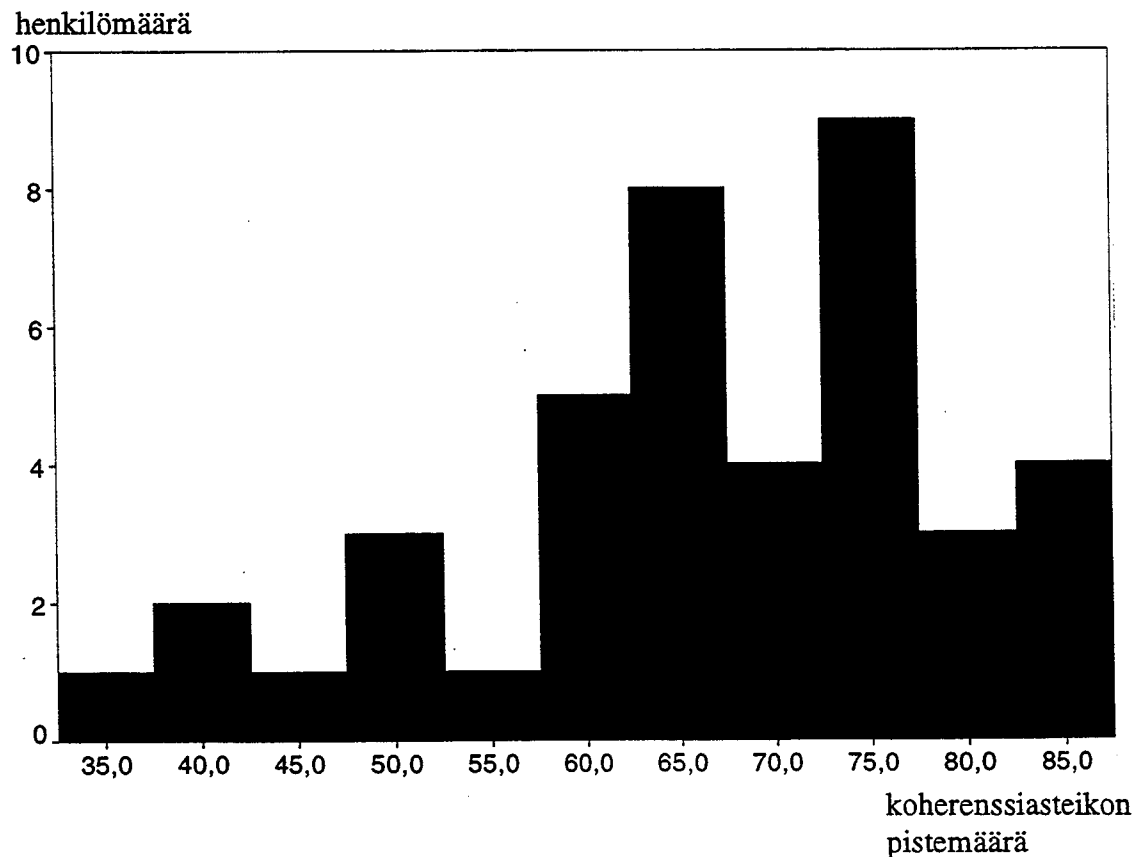
Koska konfliktitilanteessa käyttäytyminen nähdään koherenssiteoriassa oleellisena, tarkastelin analyysissä segmenttejä, joissa haastateltava kertoi jostakin konfliktista, ristiriidasta tai vaatimuksesta. Laskin tällaisiksi kuvatut ristiriidat tai hankalat tilanteet toisten ihmisten kanssa (esim. ristiriidat alaisten, esimiesten tai lasten kanssa) sekä olosuhteista aiheutuneet vaatimukset (esim. uran valinta, työssä koettu kiire, organisaatioon liittyvät ongelmat). Paikallisen tason analyysia tehdessäni huomasin, että yksittäiset sanat tai jopa juuri tietyn muodon käyttö saattoivat tukea tulkintaa. Niinpä käytin analyysissä apuna myös sanojen tulkintaa.

Analyysin reliabiliteettitestauksessa auttoi toinen psykologian loppuvaiheen opiskelija. Kerroin hänelle perustiedot koherenssista, minkä jälkeen hän luki yhden vahvan ja yhden heikon koherenssin omaavan haastattelukertomukset tunnistetiedot peitettyinä. Hän merkitsi haastatteluihin mielestään koherenssia heijastavat kohdat ja arvioi lopuksi haastateltujen koherenssitasoa. Reliabiliteettitestaus tuki saamiani tuloksia. Testaajan merkintöjä koherenssiin liittyvistä piirteistä oli erityisesti niissä haastattelun kohdissa, joissa arvioni mukaan kuvattiin konfliktitilanteita. Olimme yksimielisiä haastateltavien koherenssitasosta, ja reliabiliteettitestaaajan mielestä taso ilmeni haastatteluista hyvin selkeästi.

4 TULOKSET

4.1 Tekstiili- ja vaatetusalan naisesimiesten koherenssi ja taustatiedot

Koherenssin keskiarvo oli kyselylomakeaineistossa 66,3 ja hajonta 12,85. Vastausten keskiarvo asteikolla 1-7 oli 5,1. Pienin arvo oli 35 (2,7) ja suurin 84 (6,5). Koherenssin jakauma aineistossa näkyy kuviosta 1.

KUVIO 1. Koherenssipistemäärien jakauma kyselylomakeaineistossa

Kyselylomakkeeseen vastanneiden keski-ikä oli 47 vuotta nuorimman ollessa 23 ja vanhimman 62 vuotta. Vastaajista 80 prosenttia eli parisuhteessa. Peruskoulutukseltaan hieman yli puolet (56 %) oli kansa- tai kansalaiskoulun ja reilu kolmannes (37 %) keski- tai peruskoulun käyneitä. Kolme vastanneista oli suorittanut ylioppilastutkinnon. Korkeimmalta ammattikoulutukseltaan suurin osa (42 %) oli ammattikoulun käyneitä tai teknikkoja (24%). Viidennes oli suorittanut oman ammattialan vähintään kolme kuukautta kestäneen erikoiskurssin. Joka kymmenennellä ei ollut muodollista ammatillista koulutusta. Koulutuksen loppumisesta oli kulunut yhdestä 37 vuoteen.

Valtaosa (68%) kyselyyn vastanneista työskenteli keskisuudessa yrityksessä, vain yksi suudessa ja loput pienissä yrityksissä. Esimiestasoltaan suurin osa (63 %) kuului työnjohtoon ja vajaa viidennes keskijohtoon. Välittömiä alaisia oli keskimäärin 21, enimmillään niitä oli 70. Säännöllisessä päivätyössä kävi 85% vastanneista, kaksi työskenteli vuorotyössä ja neljä teki lyhennettyä työviikkoa. Keskimäärin vastaajat olivat toimineet esimiestehtävissä 17 vuotta, pisimmän ajan ollessa 32 vuotta ja lyhimmän yhden vuoden.

Koherenssi ei korreloinut ikään eikä työssäolovuosiin. Varianssianalyysillä tehdyillä vertailuilla ei löytynyt yhteyttä myöskään peruskoulutukseen tai ammatilliseen koulutukseen.

4.2 Vahvan koherenssin omaavat

Kuvaan haastattelutulokset tapauskohtaisesti. Esittelen analyysimetodia yhden vahvan ja yhden heikon koherenssitason omaavan avulla. Koska haastatteluissa läpikäytyt asiat olivat ennalta määrättyjä, ei analyysin yleisessä tasossa ollut haastateltavien välillä oleellisia eroja. Tästä syystä aloitan menetelmän esittelyn paikallisen tason vaiheesta. Muista seitsemästä haastatellusta kuvaan esimerkkien avulla vain heidän tulostensa keskeisimmät piirteet. Lopuksi kokoan yhteen haastateltavien tuloksia.

A: "Jos sanotaan, että työpaikka ja perhe taistelee, niin perhe voittaa. Että se on niin, että näin on mun asia"

Ensimmäinen vahvan koherenssin omaava haastateltava toimi sivutoimipisteessä ainoana työnjohtajana. Toimipistettä oli muutama kuukausi ennen haastattelua uhannut lopettaminen, mutta se oli kuitenkin toistaiseksi saanut jatkaa.

Haastateltavan paikallisen tason analyysissä tarkasteltava segmentti on ensimmäinen haastateltavan työuraa kuvaavista segmenteistä. Seuraavassa segmentti on jaettu numeroituihin lausumiin ja lausumat yhdistetty suurilla kirjaimilla merkittyihin jaksoihin.

A:

- 1 no, mun on lähteny silleen
- 2 että mää oon ensiks käyny yksvuotisen ammattikoulun
- 3 teollisuusompelulinjan X:ssa*

B:

- 4 ja sitten kun rohkeena tyttönä sieltä maalta lähteny kaupunkiin
- 5 ja sitten Y:lle** tulin hakemaan töitä
- 6 ja Z:aan *** pääsin töihin

C:

- 7 vaikka työvoimaa ei millään meenattu päästää mua
- 8 silloin siinä vaadittiin kolmevuotinen ammattikoulu
- 9 ja mää olin vaan sitkee
- 10 kun olin tottunut taistelemaan elämästä
- 11 tai siellä maalla
- 12 niin ne anto luvan mennä käymään
- 13 niin mää siltä istumalta pääsin sinne kuitenkin töihin
- 14 sinne ompelijaks

D:

- 15 ja sitt jo siinä seitsemäntoistavuotiaana siinä haastattelussa
- 16 tai kuustoista mää olin vielä silloin
- 17 ni haastattelussa työpaikkahaastattelussa kysyin
- 18 että onko teillä ylenemisen mahdollisuuksia täällä
- 19 ja mikä mua jälkeenpäin on kyllä naurattanu itteenikin
- 20 kyllä siis oikeen tykämäs
- 21 kyllä valtava sisu ja voima on ollu liikkeellä jo silloin
- 22 että jotain täytyy tapahtua elämässä
- 23 ja tuota siihen ei
- 24 siihen aika pyöreesti vastattiin siellä

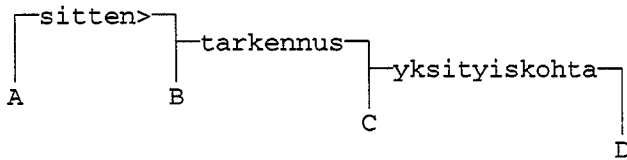
peitettyt sanat:

* opiskelupaikkakunta

** nykyinen kotipaikkakunta

*** ensimmäinen työpaikka

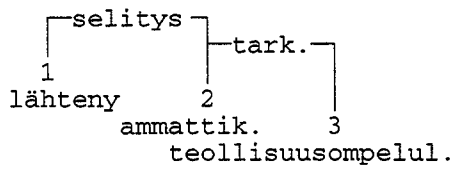
Jaksojen keskinäiset suhteet näkyvät kuviosta 2.

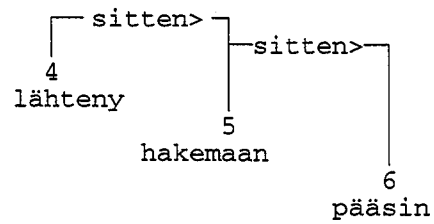
KUVIO 2. Vahvan koherenssin omaavan esimerkkisegmentin rakenne

Kuvatessaan koulutustaan segmentin A-jaksossa haastateltava antaa taustaa kerrottavalle tapahtumalle. B-jaksossa haastateltava kertoo mitä sitten tapahtui. Samalla hän kuvaa segmentin varsinaisen pääasian - ensimmäiseen työpaikkaan haun ja pääsyn - tiivistettynä. C-jaksossa haastateltava kertoo tarkemmin B:ssä jo kuvatun tapahtuman keskitetyen haastatteluun pääsyyn ja siinä selviytymiseen. D-jakso puolestaan laventaa C:een tapahtumasarjaa esittäen yhden yksityiskohtaan, ylenemismahdollisuuden kysymisen, työhaastattelussa. Jaksojen väliset yhteydet osoittavat, että segmentti on yhtenäinen esitys. Segmentti kuvaa yleisellä tasolla haastateltavan urakulun yhtä tapausta: ensimmäiseen työpaikkaan pyrkimistä ja pääsemistä. Samalla se kertoo jotain haastateltavan tavasta toimia ongelmatilanteessa.

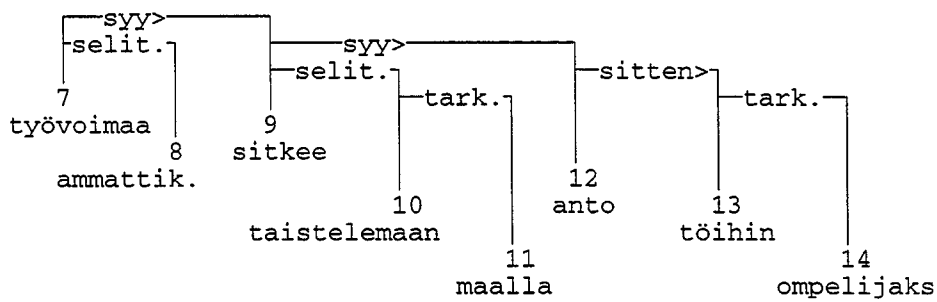
Jaksojen sisäiset analyysit on esitetty sivulla 23 kuvioissa 2A-2D. Lausekkeen numeron alapuolella on lauseketta kuvaava tukisana.

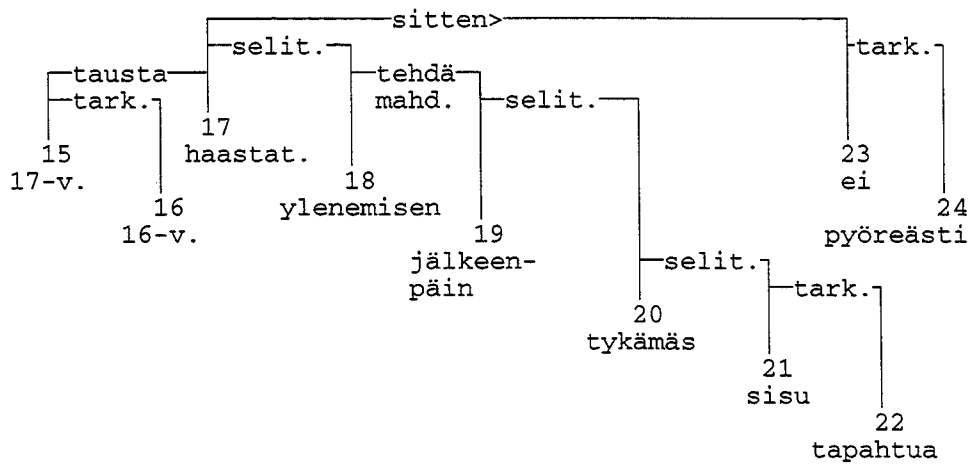
KUVIO 2A.

KUVIO 2B.

KUVIO 2C.

KUVIO 2D.

KUVIOT 2A-2D. Vahvan koherenssin omaavan esimerkkisegmentin jaksosten sisäiset analyysit

A-jaksossa haastateltava selittää, kuinka hänen työuransa on lähtenyt käyntiin koulutuksen hankkimisella. B-jaksossa haastateltava kertoo tiivistettynä ja ajallisesti toisiaan seuraavina tapahtumina segmentin pääkulun. C-jakso alkaa sillä, kuinka haastateltavaa ei ensin päästetty työhaastatteluun. Selityksenä tälle haastateltava kertoo, että työhön vaadittiin kolmevuotinen ammattikoulu, jota hänellä, viitaten A-osaan, ei ollut. Tämä oli syynä siihen, että haastateltavan täytyi olla sitkeä. Sitkeyttään hän selittää sillä, että oli tottunut taistelemaan elämästään maalla. Tällä hän viittaa toisessa segmentissä kertomaansa seikkaan, että on lähtöisin köyhistä oloista pienviljelijän perheestä. Sitkeys johti siihen, että "ne anto luvan mennä käymään". Työhaastattelussa käynnin ansiosta haastateltava pääsi töihin ompelijaksi. D-jakso laventaa C:ssä kerrottua haastateltavan kuvatessa yhden episodin työhaastattelutilanteesta. Ensin hän kuvaa tapahtumalle taustaa kahdella lausekkeella (15 & 16), joissa hän kertoo iästään. Lausekkeissa 17 ja 18 tapahtuma käynnistyy haastateltavan kysyessä ylenemismahdollisuudesta. Ennen tarinan jatkoa tämä toteamus tekee mahdolliseksi haastateltavan arvioinnin tilanteesta. Neljästä lausekkeesta ensimmäisessä hän kertoo, kuinka tapaus on jälkeen päin naurattanut häntä. Hän selittää tilanteen naurattaneen siksi, että se on ollut osoitus hänen "valtavasta sisusta ja voimasta" ja siitä, että jotain täytyy tapahtua elämässä. Lausekkeissa 23 ja 24 haastateltava kuvaa tapahtuman lopun eli kuinka hänen kysymykseensä vastattiin pyöreästi.

Ongelmatilanteessa toimimisen kannalta segmentissä nousee keskeiseksi C-jakso. Siinä haastateltava kuvaa ensin vaikeutta päästä työpaikkahaastatteluun. Vaikeus saa haastateltavan reagoimaan olemalla "vaan sitkee", jonka ansiosta ongelma ratkeaa ja haastateltava saakin "luvan mennä käymään". Tilanteessa korostuu haastateltavan aktiivinen toiminta. Myös työhön pääsemisessä (lauseke 13) voi peiteltyä havaita haastateltavan oman osuuden tapahtuman kulkuun: "mää **siltä istumalta** pääsin sinne **kuitenkin**". Eli vaikka haastateltava oli juuri kertonut työhön pääsyn vaatimuksena olleen kolmevuotisen koulutuksen, jota hänellä ei ollut, hän pääsi kuitenkin töihin heti päästyään ensin näyttäytymään työnantajalle.

Haastateltava kokee, että tapahtuman kulkuun vaikutti hänen sitkeytensä. Myös kahdessa muussa kohdassa haastateltava kuvaa, kuinka luonteenpiirteet vaikuttivat hänen toimintaansa. Erityisesti D-jaksossa tämä korostuu, kun haastateltava koki

ylenemismahdollisuuksien kysymisen jo työhaastattelussa osoituksena "valtavasta sisusta ja voimasta". Nuoresta iästä kertominen tässä yhteydessä korostaa vaikutelmaa. Myös B-osan lausekkeessa 4 haastateltava kuvaa itseään "rohkeeksi tytöksi", kun lähti maalta kaupunkiin hakemaan töitä. Näistä luonteenpiirteistä sitkeyteen hän kokee olleen vaikutusta sillä, että oli varttunut maaseudulla. Toteamuksessaan "liikkeellä sillon jo" (lauseke 21) haastateltava integroi sisun ja voiman osaksi nykyistä kokemusta itsestään.

Paikallisen tason analyysi voidaan tiivistää niin, että haastateltava toimi ristiriitatilanteessa aktiivisesti saavuttaakseen päämääränsä. Toimimiseensa hän koki vaikuttaneen joidenkin positiivisten luonteenpiirteidensä, joista ainakin sitkeyden hän koki kehittyneen maaseudulla varttumisen ansiosta.

Tämän jälkeen siirrytään analyysin viimeiseen eli temaattisen tarkastelun vaiheeseen. Siinä edellä saatua skeemaa testataan kymmeneen muuhun segmenttiin, joissa haastateltava kuvasi ristiriita- tai ongelmatilannetta. Näistä viisi liittyi urakulkuun. Paikallisen tason analyysissä kuvatun tilanteen jälkeen haastateltava kertoi, kuinka työpaikassa toiset pääsivät kohoamaan työnopastajiksi, mutta hän oli "nopee urakkaihminen, jota ei mielellään otettu pois sieltä urakkatöistä". Haastateltava koki "tää ei ollu mun taloni sitten" ja lähti neljän vuoden kuluttua pois. Tässä segmentissä haastateltava tiesi mitä tahtoi, mutta nyt aktiivinen toiminta suuntautui pois päin negatiiviseksi koetusta tilanteesta.

Seuraavassa ristiriitatilanteessa haastateltavalle tarjottiin työpaikkaa hänen nuoremman lapsensa ollessa 9 kuukautta. Hän koki "joutuneensa tekemään aika ratkaisuja elämässään", mutta valitsi työn perustellen ratkaisuaan: "koska näitä työnjohtajan paikkoja kuitenkin ei oo aina hirveesti ollu tarjolla". Seuraava ristiriitatilanne liittyy edelliseen. Siinä haastateltavaa pyydettiin Tallinnaan vetämään firman ompelimoa, mutta haastateltava kieltäytyi: "mää sanoin, että ei -- nyt mää en anna, asetan pojän etusijalle". Tässä tilanteessa haastateltava ikäänkuin korjasi edellä kertomaansa käyttäytymistä: "oon ollu siitä kyllä hyvin, se on pikkusen korvannu mitä sillon niin ku menetin". Nyt haastateltava toimi aktiivisesti kieltäytyessään annetusta mahdollisuudesta. Haastateltava kuvasi ratkaisuaan oikeaksi usealla tavalla. Esimerkiksi hän maalasi kuvaa pojastaan ja itsestään katsomassa televisiota: "siinä iso, melkeen kaksimetrinen poika, se pisti äidin syliin pään ja nukku siinä ja katteli telkkaria mun kanssa". Vastakohtana toimivat mielikuvat "viikkokaupalla" Tallinnassa olleesta kollegasta sekä pojasta "tuolla kadulla, jos

se yksin ois kotona". Tässä ratkaisussa, kuten myös edellisessä, perheen tärkeys haastateltavan arvomaailmassa näytteli suurta osaa ja hän totesi: "näähän on hirveen isoja asioita ihmisen elämässä". Molemmissa segmenteissä hän laajensi käsitystään perheen tärkeydestä koskemaan myös muita ihmisiä. Edellä kuvatun segmentin yhteydessä hän kertoi: "mää täälläkin suosittelen kaikille, että jos sulla on vaan taloudellisesti mahdollista, niin pihistä jostain muusta ja hoida lapsias, että se on niin tärkeä asia" ja jälkimmäisessä: "tänä päivänä niin kuin naiset -- liian paljon sen uraputken kanssa leikkii lasten kustannuksella".

Viimeisessä uraan liittyvässä ristiriidassa haastateltava kuvasi, kuinka kävi työnsä ohella työnjohtajakoulutuksen lasten ollessa pieniä. Kiireestä huolimatta hän oli läpäissyt kurssin kiitettävillä arvosanoilla. Haastateltava kuvasi asennettaan lähes samoilla sanoilla kuin ensimmäisenä kuvatussa esimerksegmentissä: "jos mää niin kuin elämässä haluan jotain eteenpäin, niin mää käyn sitten tosissaan". Syynä tähän oli taas "sisu" ja "voima" ja niiden alkuperästä hän kertoi: "en tiedä mikä, mikä voima siellä maalla on niin kuin kasvatettu, sitten lapsiin silloin, millä niin kuin uskaltaa ja rohkenee".

Työelämässä haastateltava kuvasi neljää ristiriitatilannetta. Ensin haastateltava kertoi tilanteesta, jossa joku yrityksen sivupisteistä oli määrä lopettaa, mutta vielä ei tiedetty, mikä se olisi. Haastateltava kertoi, että oli aiemmin ottanut vastaavanlaisen tilanteen "aika voimakkaasti", mutta tällä kertaa oli ollut rauhallinen. Tässä tilanteessa haastateltava ei ollut voinut toimia aktiivisesti. Hän kuvasi kuitenkin kuinka hänen rauhallisuutensa heijastui myös alaisiin: "tää porukka otti sen sitten niin rauhallisesti, kun ne varmaan vaistos -- tuntuu, että niin kuin porukkakin luottaa hirveästi mun tunteisiin, että ilmeisesti mää oon kuitenkin aika sellainen sellainen voimakas, että ne reagoi varmaan aika voimakkaasti siihen minkälaisella mielellä mää oon". Samantyyppinen toimintatapa toistui kiiretilanteissa. Haastateltava kertoi ensin kuinka hän luotti kykyynsä hallita tilanteita ja koki olevansa niissä parhaimmillaan: "mää tykkään vielä niin kuin tehdä sen sellainen -- että se saadaan viime tipassa -- mää oon varmaan parhaimmillaan, kun saan jotain kiirettä touhua". Sitten hän kuvasi toimintaansa kuten edellä: "mää yritän porukanki tasottaa vielä, että nyt me tehdään vaan, sellainen olemus mulla on -- en silleen hienny kyllä -- mää ihan tietosesti, mää niin kuin hilliten sen ulospäin". Tässä, kuten edellisessäkin segmentissä, haastateltava koki voivansa vaikuttaa omalla rauhallisuudellaan

alaistensa mielialaan, vaikka itse tilanteiden kiireellisyyteen ei kyennytäkään juuri vaikuttamaan.

Kahdessa muussa työtä koskevassa ongelmatilanteessa haastateltava kertoi näkevänsä tapauksen johdosta asioita uudella tavalla. Haastateltava kertoi vaikeasta sairaudestaan ja kuinka "tuli sellanen tunne, että onko täällä (=työssä) enään turha käydäkään". Loppujen lopuksi haastateltava kuitenkin ajatteli, että sairaus oli hyvä opetus. Hän oli ymmärtänyt kuinka vaikea elämäntilanne saattaa heijastua alaisten käytökseen: "tajuua sen, että kun ihmisellä mullistaa joku, niin millä tavalla se voi reagoida taas mulle päin ki -- että tää ei nyt johdu musta, vaan sillä ihmisellä on joku asia pahasti -- sitä osaa keskustella sitä asiaa sitten sieltä päin". Toisessa esimerkissä haastateltava kertoi saaneensa yllättävältä tuntunutta kielteistä palautetta kollegaltaan. Haastattelussa hän pohti pitkään käyttäytymistään, josta palaute oli tullut ja totesi: "se laitto miettimään sitä asiaa kyllä".

Kotielämän puolella haastateltava kuvasi tilannetta, jossa hänen poikansa oli pinnannut koulusta, vaikka "ei ole mitään lintsarityyppejä". Poika oli kirjoittanut itse poissaololappuun tekosyyin ja ollut pelaamassa biljardia. Syyksi pinnaamiseen haastateltava näki läheisen sukulaisen kuoleman: "mää käsitan, että se purki sitä ajatustaan, se oli pojalleki tärkeä täti, että koulussakin se olo varmaan tympi". Haastateltava kertoi, että: "siitä mejän perheessä kyllä käytiin kovat keskustelut". Hiukan samantyyppinen kaava toistui, kun haastateltava kertoi kokevansa miehensä alkoholin käytön liialliseksi. Hän aloitti kuvauksen: "meillä on hirveen hyvät välit -- ja toisaalta niin ku hirveesti tykkää ihmisestä" ja jatkoi sitten: "sillä on semmonen paha tapa, mistä mää en todella tykkää siinä". Haastateltava kertoi pitkään, kuinka asiasta on puhuttu ja toi esille myös, että "ehkä hän -- sen verran niin ku jännittää eikä osaa purkaa asioita, että hän sitä painetta purkaa sillä". Molemmissa segmenteissä haastateltava näki negatiivisen käyttäytymisen vain osana toista ihmistä. Haastateltava toi tilanteissa esille myös olettamansa syyn toisen käyttäytymiseen. Hän kertoi omista tunteistaan ja toiminnastaan tilanteissa. Varsinkin miehensä kohdalla hän kuitenkin totesi, ettei voi välttämättä vaikuttaa asiaan niin paljoa kuin toivoisi.

Analyysin perusteella voidaan osoittaa, että haastateltavan kuvaamissa konfliktitilante kertomuksissa oli samoja piirteitä. Hän toimi ongelmatilanteissa pääsääntöisesti

aktiivisesti joko kohti positiivista päämäärää tai pois päin negatiivisesta. Hänellä oli mielikuva itsestään ihmisenä, joka toimii tosissaan, kun haluaa saavuttaa jotain. Hänellä oli taipumus korjata toimintaansa palautteen avulla ja ottaa opiksi virheellisiksi koetuista ratkaisuista. Tilanteissa, joihin hänellä ei ollut vaikutusmahdollisuuksia, hän kuvaili oloaan rauhalliseksi ja koki voivansa käyttäytymisellään vaikuttaa myös ympärillä olevien ihmisten mielialaan. Kun haastateltava koki, että häntä kohdeltiin väärin tai toisten ihmisten käyttäytyminen oli epätoivottavaa, hän toi esille tunteensa ja yritti purkaa tilannetta. Hän koki, että negatiiviset piirteet kanssakäymisessä tai toisissa ihmisissä johtuivat tietyistä syistä ja pyrki omassa toiminnassaan huomioimaan nämä syyt. Haastateltava selitti ja perusteli toimintaansa valintatilanteissa ja tuntui olevan hyvin selvillä, miksi oli toiminut tietyllä tavalla. Usein perustelut korostivat perheen tärkeyttä. Haastateltava liitti itseensä positiivisia luonteenpiirteitä, ja koki monien niistä muodostuneen lapsuudenperheessä maaseudulla.

B: "Mää tykkään kun hullu puurosta siitä ja uskallan sen tunnustaa, vaikka kaikki, jotka tykkää työstänsä niin katotaan, että ne on vähän sekoja, mutta miksi sitä pitää salata"

Toinen vahvan koherenssin omaava toimi valmistuspäällikkönä. Hänellä korostuivat nykyisen työtilanteen aiheuttamat ristiriidat; työpaikalla oli sanottu irti suuri määrä työntekijöitä ja samanaikaisesti oltiin siirtymässä itseohjautuviin pienryhmiin.

Konfliktitilanteissa haastateltava tarttui aktiivisesti ongelmiin ja pyrki ohjailemaan tilanteita. Hänen toiminnassaan korostui johdonmukaisuus ja vankka tietoisuus siitä, mihin suuntaan tilanteita tuli viedä. Useissa kertomuksissa painottui haastateltavan oman toiminnan rinnalla hänen eri tahoilta saamansa tuki. Etenkin alaisuuteisiinsa haastateltava koki saavansa tukea työyhteisöltään. Tämä ilmeni sekä suoraan (esim. "terveydenhoitaja ni on hirvittävän hyvä tuki ja sitten oma esimies on sitten, että hän on 100-prosenttisesti sen kaiken tekemisen takana") että piilotetusti esimerkiksi "me"-muotona. Haastateltava perusteli kertomuksissa omaa toimintaansa tähän tukeen turvautuen, esimerkiksi: "se voi olla sitä vanhanaikasta kuriakin -- mutta meillä on pelisäännöt ja

jokaisen pitää kunnioittaa niitä pelisääntöjä, mitä työnantaja on meille laittanu ja mun tehtävä on pitää huoli, että niitä pelisääntöjä kunnioitetaan".

Tyypillinen piirre sekä työn että kotipiirin konfliktikertomuksissa oli haastateltavan muille antama tuki. Näissä tilanteissa korostui usein itsensä likoon laittaminen ja pyrkimys vahvuuteen. Hän toi esiin myös neuvottomuutensa ja riittämättömyytensä (esim. "monesti huokaa, että kun osais oikeat asiat oikeassa kohti sanoa ja tehdä, että vois niin ku auttaa"). Näistä tunteista huolimatta hän koki pystyvänsä vaikuttamaan toisten mielialaan.

Ominaista tälle haastateltavalle oli työn ja työteliäisyyden merkityksellisyys. Myös useimmat positiiviset luonteenpiirteensä hän liitti työteliäisyyteen. Vaikka haastateltava oli hyvin sitoutunut nykyiseen työpaikkaansa, hänelle oli vielä tärkeämpää oma kehittyminen ja työn haasteellisuus. Työn arvo näkyi myös alaisuhteissa (esim. "pitää osata aina antaa se henkinen tuki siihen, että henkilö jaksaa sitten viedä sen prosessin läpi ja **palata töihin sitten työkuntosena**") sekä työn ulkopuolisissa suhteissa (esim. "siinä pysty sitten auttamaan sitten toista {=ystävää}, **vaikka itellä jäi joku homma tekemättä**"). Ilmiö tuli esille myös kotielämässä, esimerkiksi: "tälle illallekin mulla on ihan tavote, että mun pitää määrätyt asiat saaha tehtyä, enkä mää oo itteeni tyytyväinen, jos mä en saa sitten kotona tehtyä".

C: "Tää on erittäin mielenkiintosta ja tylsiä päiviä ei oo koskaan, hankalia tietysti on, mutta ei oo tylsiä"

Kolmas vahvan koherenssin omaava erosi muista haastatelluista rikkonaisemman työuransa ja kahden työttömyysjaksonsa vuoksi. Nykyinen työsuhde oli määräaikainen. Työpaikalla oli hiljattain vähennetty sekä työntekijöitä että esimiehiä.

Haastateltavan useisiin konfliktikertomuksiin liittyi työn kiireellisyyden kokeminen, mutta hän koki hallitsevansa tilanteet asioiden tärkeysjärjestykseen laittamisella. Kiireen peittämisen hän koki tärkeäksi, koska: "sillä on taipumusta heijastua -- jos minä hermoilen, niin ne (=alaiset) hermoilee kanssa kohta". Kiirekertomuksissa korostui stressitunte-

muksien aktiivinen purku esimerkiksi ulkoilun avulla. Kuvauksissa heijastui kuitenkin työstä pitäminen.

Haastateltavan toiminta ongelmatilanteissa oli joustavaa ja vaihtelevaa. Esimerkiksi vaikka työttömyysjaksoihin oli liittynyt tuntemuksia omasta kyvyttömyydestä (esim. "mua ei tarvita ja olinkohan mä sittenkin huono"), kertomuksissa heijastui silti aktiivinen toiminta, jonka haastateltava koki johtaneen tulokseen (esim. "mää otin itteeni niskasta kiinni -- kurssit ei ollu vielä kunnolla loppunu, kun mä sain tän työpaikan"). Joissakin tilanteissa korostui välttäminen (esim. "parempi väistyä ennen kuin tulee krähäys").

Haastateltavalla oli taipumus nähdä selkeitä konkreettisia selityksiä muiden käyttäytymiselle. Kertomuksissa kuvastui usein, kuinka hän yritti mukauttaa omaa toimintaansa nämä syyt huomioiden.

4.2 Keskinkertaisen koherenssin omaavat

D: "Kyllä mä ihan positiivisena tän muutoksen koen, mutta se että on haikeeta, haikeeta aikaa luopua tästä kaikesta täällä"

Haastateltava toimi työnjohtajana sivutoimipisteessä, joka oli päätetty lakkauttaa noin puolen vuoden kuluttua haastatteluista. Hän oli siirtymässä toiseen toimipisteeseen vastaaviin tehtäviin, mutta lähes kaikki alaiset oli irtisanottu. Työtilanne korostui kerrotuissa konfliktitilanteissa määrällisesti sekä niin, että haastateltava sivusi tilannetta usein myös silloin, kun kerrottu ei suoranaisesti siihen liittynyt.

Haastateltavan toiminta konfliktitilanteissa oli usein aktiivista, ja hän koki sen johtaneen toivottuun tulokseen. Kuvauksia leimasi monesti myös tilanteisiin sopeutuminen, jota tuki esimerkiksi vallitsevien olosuhteiden hyvien puolien korostaminen ja vastakkaisten vaihtoehtojen negatiivisena näkeminen. Sopeutumista saattoi auttaa myös etenkin uuteen työtilanteeseen siirtymisessä etäännyttäminen vanhoista siteistä. Esimer-

kiksi kertoessaan uudesta työtilanteestaan haastateltava saattoi käyttää nykyisistä alaisistaan passiivisia, vaikka muuten puhui "me"- muotoisesti.

Erityisen tyypillistä haastateltavalle oli nykyhetkessä eläminen. Tämä näkyi sekä vaikeiden asioiden taaksejättämisenä että tietoisesti tulevaisuuden negatiivisten vaihtoehtojen ajattelun välttämisenä. Esimerkiksi toimipisteen lopettamisen uhatessa hän oli keskittynyt sen hetkisen työn hyvin suorittamiseen; kotielämän puolella hän ei halunnut lähteä kuvittelemaan, miltä mahdollinen yksin jääminen tulevaisuudessa tuntuisi. Haastateltava luotti selviytymiseensä (esim. "olen päättänyt pärjätä") ja perusteli tätä usein aiemmilla onnistumisilla (esim. "mulla ei ole koskaan ollut vaikeuksia ihmisten kanssa").

Omaleimaista tälle haastateltavalle oli konfliktitilanteissa muiden ihmisten tärkeyden ja ihmissuhteiden arvostuksen korostuminen. Tämä ilmeni sekä työ- että kotielämän kertomuksissa välittämisenä ja empaattisuutena. Erityisen hyvin tämä näkyi esimerkiksi ristiriitaisina tunteina, joita hän tunsu saadessaan pitää työpaikkansa, vaikka alaisia oli irtisanottu. Oleellista työ- ja kotisuhteissa oli myös vastavuoroisuus, joka ilmeni esimerkiksi tuen saamisena ja antamisena.

E: "Mää yritän suhtautua sillain positiivisesti ja optimistisesti asioihin, että mä en, aika vähän on sellasia asioita, että mä sanosin valmiiks, että hyi sentään"

Toinen keskinkertaisen koherenssin omaava oli ollut nykyisessä työpaikassaan parisen vuotta. Tätä ennen hän oli toiminut pitkään vastaavanlaisissa esimiestehtävissä toisessa yrityksessä.

Haastateltava kuvasi tutkituista eniten konfliktitilanteita ja kuvaukset olivat keskimääräistä pitempiä. Tyypillistä kertomuksille oli pohtiva ote, joka ilmeni tilanteiden eri puolien esille tuomisena sekä niiden monipuolisena arviointina. Esimerkiksi kertoessaan yrityksen tiedotuksen riittävydestä, hän aloitti "no, mikä on tarpeeksi" ja jatkoi esimerkkien kertomisella riittävästä tiedon saannista ja ajoittain sen puutteesta sekä perusteli omaa tiedon haluaan. Pohdintojen avulla haastateltava perusteli mielipiteitään ja toimintaansa. Kertomukset päättyivät useimmiten selkeään johtopäätökseen, jossa

oleellista oli haastateltavan asennoituminen tai sopeutuminen tilanteeseen. Esimerkiksi pitkää työmatkaa kuvatessaan hän totesi lopuksi: "silloin kun mä tein sen päätöksen, että mä lähen käymään täällä, niin siihen kuulu, että mä ajan päivittäin tällasen matkan, että se on ihan vaan, se kuuluu siihen". Usein tämä asennoituminen vaikutti tietoiselta (esim. "olen yrittänyt ajatella" tai "lähdetään näillä eväillä"). Kertomuksista kuvastui optimistisuus ja usko, että tilanteet ovat menossa parempaan päin. Toisaalta hän ei kantanut kovin suurta huolta tulevaisuudesta.

Kertomuksista kuvastui haastateltavan kokema selviytyminen. Se tuli esiin esimerkiksi viihtymisenä sopivasti stressaavissa tilanteissa. Uuteen työhön sopeutumistaan hän kuvasi: "mä olen koko ajan kokenu, että mä osaan tän homman ja tiedän miten tehdään". Kertomuksista kuvastui usein myös eräänlainen oman paikan puolustaminen ja eteenpäin pyrkivyyys. Tämä tuli esille sekä suoraan (esim. "kasvatettu -- köyhän kakaran pitää pystyä näyttään, että on ihan yhtä hyvä") että epäsuoraan, esimerkiksi kun hän kertoi olleensa "närkästynyt" ja "kiukutelleensa itsekseen", kun hänet jätettiin päätöksen teon ulkopuolelle.

Haastateltava kuvasi vivahteikkaasti ja osuvasti sekä negatiivisia että positiivisia tunteitaan. Hän tuntui antavan itselleen oikeuden erilaisiin tunteisiin (esim. "periaatteessa ihmiset on ihan jees, mutta joskus ne on niin paskamaisia"). Hän pohdiskeli myös heikkouksiaan (esim. "sain sen nielastua ja tunnustettua, että tää on hirveen vaikeeta"). Haastateltava kuvasi useiden kertomusten yhteydessä luonteenpiirteitään selittäen niillä toimintaansa. Toisaalta esimerkiksi temperamentti tuli esille myös kertomusten analyysissä. Piirteensä, kuten "sähäkkyyden", "tunnepitoisuuden" ja "realistisuuden", hän koki pääsääntöisesti positiivisina.

F: "Kyllä minä nyt uskosin, että tämä tästä ratkiaan, selviää, että ei nyt oo ihan sekava tilanne kuitenkaan, että seestymään päin koko aika"

Haastateltavan työtilanne oli suhteellisen vakaa, vaikka yrityksessä oli ollut joitakin lyhyitä lomautuksia viime aikoina.

Konfliktitilannekertomuksissa haastateltavalla korostui usein tunnetilojen aktiivinen purkaminen tekemiseen, eikä niinkään itse asiaan vaikuttaminen (esim. "sitä sitten -- jotaki tekkee, panneutuu oikeen johonki touhuun, että se siinä sitten unohtuu"). Ainakin joissakin tilanteissa tämä purkaminen oli tietoista. Toisinaan haastateltava perusteli tunteitaan tai käytöstään yleisemmällä tasolla, esimerkiksi: "se on niin ristiriitainen tää vuos ollu, ompahan se tietysti **kaikille, jotka erroo**" tai "en osaa antaa sitä kiitosta tuolla -- mitä varten sitä on **suomalaisen** niin vaikee".

Haastateltava pohti tapahtumia eri puolilta ja sopeutui tilanteisiin oman ajattelunsa muokkaamisella. Kertomuksista kuvastui luottamus siihen, että muutokset ovat johtamassa oikeaan suuntaan myös silloin, kun haastateltava itse ei voinut suoranaisesti vaikuttaa tapahtumien kulkuun. Usein perusteluna oletukselle oli aiemmat kokemukset.

E erityisen luonteenomaista haastateltavalle oli, että hänen mielikuvaansa itsestään leimasi tietynlainen vaatimattomuus ja vähättely. Se ilmeni esimerkiksi siinä, että hänen uskonsa selviytymiskykyihinsä ongelmatilanteista tuli esille peiteltyä, esimerkiksi "kyllä se (=lomautus) joillekin muille on suurempi peikko". Haastateltava perusteli käyttäytymistään myös mielikuvilla itsestään "varauksellisena" ja "jännittävänä", mutta kertomukset tukivat tätä vain osittain. Toisaalta haastateltava toi myös itse esille, että joissakin piirteissä oli tapahtunut muutosta, ja hän koki, että oli "vuosien mittaan -- jotenki tasautunu".

4.3 Heikon koherenssin omaavat

G: "Aika usein on semmonen voimaton olo, että en voi mitään millekään"

Haastateltava työskenteli sivutoimipisteessä ainoana työnjohtajana. Yrityksessä oli viime aikoina ollut joitakin lomautuksia ja haastateltava koki työn jatkuvuuden epävarmaksi.

Esimerkkisegmentti on vastaus kysymykseen 11: Kun työssä on tapahtunut jotain, oletko jälkikäteen todennut, että olet yli- tai aliarvioinut asian merkityksen / näit asian oikeassa mittakaavassa?

A:

- 1 tää on mun mielestä semmonen asia
- 2 että mä huomaan tätä jatkuvasti itsessäni
- 3 ja aika usein mä yliarvioin asioita
- 4 ja että mä niin ku mietin kauheesti

B:

- 5 ja jos tapahtuu joku pienikin juttu
- 6 niin munhan täytyy pohtia sitä päiväkausia
- 7 ja yleensä sitten kun se tilanne rauhottuu
- 8 niin sitten mä huomaan
- 9 että no joo, taas meni vähän yli
- 10 ne liittyy just noihin niin ku ihmissuhdejuttuihin enemmän

C:

- 11 että jos on joku hankaluus
- 12 niin mun täytyy siitä niin ku jonku kanssa puhua ja puhua
- 13 ja se vaivaa niin ku joku
- 14 joku semmonen ristiriita tuolla
- 15 se vaivaa mua hirveesti
- 16a mä mietin sitä kotona
- 16b ja mä mietin sitä yöllä
- 16c ja mä mietin kaikkee
- 17 että mitä mä tekisin
- 18 ja teen kauheen hienoja suunnitelmia

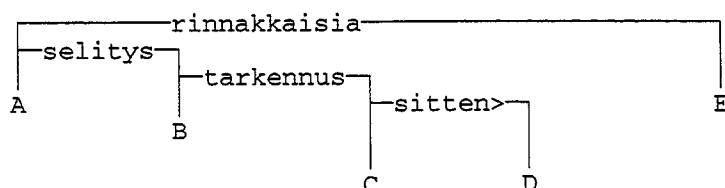
D:

- 19 ja sitten kun menee muutama päivä
- 20 ja niin se tilanne rauhottuu
- 21 ja mä huomaan
- 22 että eihän se ollukaan niin iso juttu

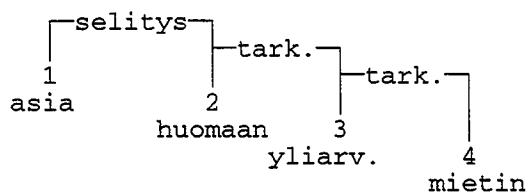
E:

- 23 että mun mielestä mulla on oikeen vahvasti taipumus liijotella
- 24 ja aina huonompaan päin
- 25 että harvemmin mä niin ku arvioin niin ku toisin päin

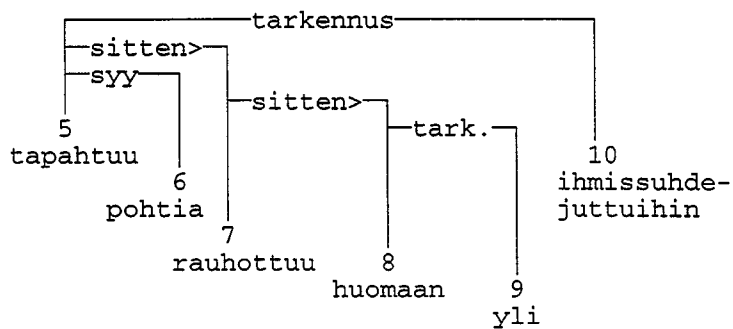
Jaksojen yhteydet toisiinsa näkyvät kuviosta 3.

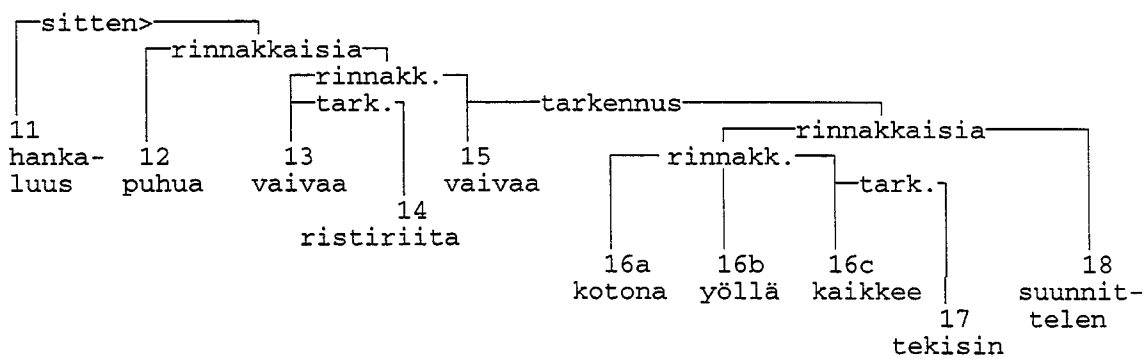
KUVIO 3. Heikon koherenssin omaavan esimerkkisegmentin rakenne

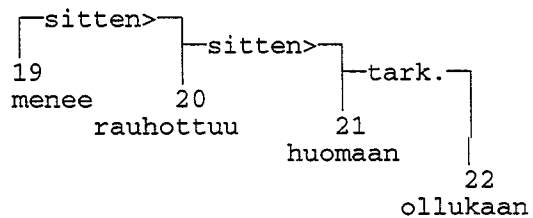
KUVIO 3A.

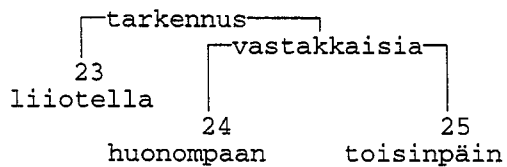
KUVIO 3B

KUVIO 3C.

KUVIO 3D.

KUVIO 3E.

KUVIOT 3A-3E. Heikon koherenssin omaavan esimerkkisegmentin jaksojen sisäiset analyysit

Segmentin A- ja E-jaksot ovat keskenään rinnasteisia, sillä niissä haastateltava esittää lähes sama asian - käsityksensä itsestään asioita yliarvioivana ja liioittelevana ihmisenä. B-jaksossa hän selittää, kuinka A:n väite ilmenee ja tarkentaa yliarvioinnin koskemaan "ihmissuhdejuttuja". C- ja D-jaksoissa hän kertoo tarinan, jossa tarkentaa B-jaksoa. Yleisellä tasolla haastateltava antaa segmentissä vastauksen esitettyyn kysymykseen. Tämän lisäksi hän luonnehtii itseään (jaksot A ja E) tarinan (jaksot B-D) avulla.

Jaksojen sisäiset analyysit ilmenevät sivulla 35 kuvioista 3A-3E. A- ja E-jaksoissa haastateltava antaa vastauksen kysymykseen. A:ssa hän selittää vastaustaan sillä, että huomaa jatkuvasti yliarvioivansa asioita. Tämä näkyy asioiden miettimisenä. E:ssä "taipumus liiotella" tarkentuu "huonompaan päin" liioitteluna eikä vastakohtana olekaan "toisin päin". B-jaksossa haastateltava kertoo, että sitten kun "tapahtuu joku pienikin juttu", jonka hän lausekkeessa 10 tarkentaa "ihmissuhdejutuksi", siitä seuraa asian pohtiminen. Sitten kun tilanne rauhottuu, hän huomaa, että pohtiminen on ollut liiallista. Jaksot C ja D muodostavat kokonaisuuden, jossa B:n tarina kerrotaan laueammin. C keskittyy kuvaamaan haastateltavan toimintaa tilanteessa: "hankaluus" johtaa siihen, että siitä täytyy "jonku kanssa puhua" ja että se "vaivaa". Vaivaamisen merkityksellisyys korostuu, sillä haastateltava sanoo sen kaksi rinnakkaista kertaa, toisella kerralla tarkentaen vaivaamisen syytä ja toisella kertaa toimintaansa. Toiminta puolestaan tarkentuu sekä miettimiseen että suunnitelmien tekoon. Näistä kahdesta miettiminen painottuu lähes runomittaisessa toistamisessa (Riessman, 1990a, 1990b, 1993) haastateltavan kertoessa: "mää mietin sitä kotona, ja mää mietin sitä yöllä ja mää mietin kaikkee". D-jaksossa haastateltava kertoo C:ssä aloitetun tarinan lopun, eli miten "tilanne rauhottuu" ja hän "huomaa" ettei kyseessä "ollukaan niin iso juttu".

Segmentissä painottuu haastateltavan mielikuva itsestään asioita yliarvioivana ihmisenä, sillä segmentti sekä aloitetaan että lopetetaan tätä korostavilla jaksoilla. Kerrotut tarinat (B ja C-D) vahvistavat mielikuvaa. Sanavalinnoissa mielikuva näkyy esimerkiksi B-jaksossa: "joku pienikin juttu", "**munhan** täytyy pohtia sitä **päiväkausia**" ja "**no joo, taas meni vähän yli**". Haastateltavan käyttäytyminen kuvatussa ristiriitaitilanteessa ilmenee C- ja D- jaksoiden analyysissä. C:ssä korostuu erityisesti vaivaaminen ja siihen liittyvä miettiminen. D-osassa tilanne passiivisesti "muutaman päivän päästä -- rauhottuu" ilman että sille kukaan, ainakaan haastateltava, tekee mitään.

Paikallisen tason analyysi voidaan tiivistää niin, että kuvatussa ristiriitatilanteessa haastateltava keskittyi lähinnä omiin tunnetiloihin ja ongelma ratkesi passiivisesti haastateltavan siihen puuttumatta. Haastateltavalla oli mielikuva itsestään tilanteita yliarvioivana ihmisenä.

Temaattisessa vaiheessa tarkastelin kahtatoista muuta haastateltavan kertomaa ongelma- ja ristiriitatilannetta. Työhön liittyvät ristiriidat kuvasivat alaissuhteita, työnkuvaa, työpaikan säilymistä sekä organisaation tiedonkulkua. Näistä erityisen mielenkiintoinen oli tiedonkulun puutteellisuutta kuvaava kertomus, jonka haastateltava antoi vastaukseksi kysymykseen 3 (Oletko koskaan pettynyt työpaikallasi ihmisiin, joihin luotit?). Hän kuvasi, kuinka tieto menee johdolta luottamushenkilöille eikä työnjohdolle. Tämä aiheuttaa tilanteita, joissa luottamusnainen kertoo haastateltavalle, kuinka toimitaan. Haastateltava koki olevansa käytäntöön "pettynyt" eikä ymmärtänyt tällaista tapaa hoitaa asioita. Tämä johti siihen, että hänelle tuli "semmonen vähän merkityksetön olo, että mitä mää täällä teen, kun en ees tiijä asioista". Tässä vaiheessa kysyin, oliko haastateltava ottanut ongelmaa koskaan puheeksi esimiehensä kanssa, ja hän kertoi, ettei ole. Tämän jälkeen haastateltava pohdiskeli tätä mahdollisuutta ja tuli siihen tulokseen, että asian voisi ottaa esille. Lopuksi haastateltava totesi kuitenkin: "Mutta mää oon aika huono ottaan asioita puheeks, varsinkin täällä töissä. Mulla on näin kotonakin." Myös tässä segmentissä haastateltava jätti toimimatta ja tunteet korostuivat. Asian puuttumattomuuttaan - sekä aiempaa että tulevaa - haastateltava perusteli käsityksellä itsestään ihmisenä, joka on huono ottamaan asioita esille.

Samanlainen toimintatapa toistui haastateltavan vastauksessa kysymykseen 2. Siinä hän kuvasi ensin, kuinka yllätty toisten käyttäytymisestä: "useinkin tulee tunne, että on luullut, että tietää, miten joku ihminen käyttäytyy töissä, mutta sitten yht'äkkiä huomaa, että se onkin ihan erilainen -- liittyy hermostumisiin". Myös nämä tilanteet päättyivät passiivisesti eikä haastateltava pyrkinyt vaikuttamaan niiden kulkuun: "tilanne aina rauhoittuu ja se menee ohi -- kovin usein puutu kuitenkin, en lähe niin ku puhumaan niistä". Epävarmasta työtilanteesta ja lomautusuhasta kertovassa segmentissä haastateltava koki, että vaikka "ite yrittää parhaansa -- siihen ei kuitenkaan voi vaikuttaa paljoakaan". Tämän johdosta hän koki tuskastuvansa ja tunsu työnsä merkityksettömäksi: "mää teen aivan turhaan kaikki -- ei tässä oo mittään järkee enään".

Työn ulkopuolisessa elämässä haastateltava kertoi ristiriidoista poikansa ja vanhempiensa kanssa sekä taloudellisista vaikeuksista. Esimerkkitapauksena haastateltava kertoi poikansa ikävyyksistä koulussa. Taas kertomuksessa korostuivat negatiiviset tunteet, tilanteen passiivinen rauhoittuminen ja havainto siitä, että murehtiminen oli ollut turhaa: "mulla voi mennä helposti viikkokin siinä, että mää on niin ku aivan, että mua ei huvita mikään ja mää on ihan masentunu ja menetän yöneni ja kaikki -- Sitten tilanne rauhottuu -- huomaan että ei ois ollut pakko, että ei se niin kauhee asia ollut". Toisin kuin työristiriidoissa, haastateltava kuvasi nyt myös aktiivista toimintaa: "mulla on aina semmonen ensireaktio -- että mun täytyy heti tehdä jotaki, heti soittaa pojalle tai heti puhua hänen kanssaan". Haastateltava ei kuitenkaan kokenut toimivansa oikein; hän ei puhunut mielestään "aina välttämättä oikeassa sävyssä" ja uskoi, että "vois olla helpompaa, jos mää niin ku sen toisella tavalla ottaisin". Tässä haastateltavalla oli mielikuva itsestään ihmisenä, joka puhuu väärässä sävyssä ja suhtautuu asioihin väärällä tavalla.

Suhteensa vanhempiinsa haastateltava koki parantuneen iän myötä. Ongelmia aiheuttivat nykyään kuitenkin vanhempien pyytämien palvelusten runsaus. Toisaalta haastateltava koki toisinaan huolehtivansa lapsestaan ja vanhemmistaan liikaakin. Elämän hallittavuuden kysymykseen vastatessaan haastateltava viittasi lomautusten aiheuttamiin taloudellisiin huoliin. Hän kertoi kokemastaan hallitsemattomuudesta ja kyvyttömyydestä: "en voi sanoa, että hallitsisin ne -- musta tuntuu että ei mulla oo ees paljon keinoja -- en minä muuta voi sanoa, että mitä minä tekisin -- oottaa vaan, että se menee ohi".

Haastateltavan urassa korostui ajalehtivuus ja suunnittelemattomuus. Alalle hakuaan haastateltava kuvasi "vahingoksi", jossa "äiti sano, että sää meet vaikka sinne. Ei mulla sen kummempaa ollut mielessä". Uransa aikana haastateltava kertoi kolmeen otteeseen miettineensä koulutukseen lähtöä, mutta osittain olosuhteiden takia tämä oli jäänyt. Haastateltavan oma mielikuva oli ajalehtivuutta tukeva: "tää on ollut vaan vähän semmosta, että mää on vaan ajautunu johonki -- että ei mitään kauheita päämääriä, en mää tiijä onko mulla ollut kuitenkaan." Myöskään positiivisista tapahtumista, esimerkiksi työnjohtajaksi nousemisesta, haastateltava ei ottanut kunniaa itselleen: "kun on tarvittu joku johonki ja on kysytty". Toisaalta haastateltava oli sopeutunut tilanteisiin. Esimerkiksi nykyisessä työpaikassa vastaanotto oli ollut huono ja haastateltava kertoi: "Monta

kertaa mietin, että en kyllä oo täällä, että määhän lähen pois -- mutta tänne oon kuitenkin jäänyt."

Tapahtumien suunnitelmattomuus ja haastateltavan mielikuva itsestään ajelehtivana ihmisenä korostui myös yksityiselämässä, kun haastateltava kertoi kahdesta suhteestaan. Hän kertoi olleensa ensimmäisen miesystävänsä kanssa "hirveen vähän aikaa yhdessä" ennen kuin tuli raskaaksi ja he muuttivat toiselle puolelle Suomea. Nyt haastateltava arvioi tapahtunutta: "senkin määhän tein vaan, siis määhän en harkinnu mitään". Suhteeseen tuli ongelmia ja haastateltava muutti takaisin kotipaikkakunnalleen: "enkä määhän suunnitellu sen kummemmin, mulla vaan tuli mitta täyteen". Myös seuraavassa suhteessa haastateltava joutui olosuhteiden takia muuttamaan miehen ja tämän lapsien luokse. Tälläkään kertaa hän ei ollut suunnitellut tapahtumaa: "en määhän ollut ajatellukaan, että määhän, että meidän suhde on nyt niin pitkällä -- No, määhän jäin siihen sitten". Myös tämä suhde kariutui. Nyt haastateltava arvioi elämänsä ja sen käännteitä: "mulle on vaan käynyt erilaisia juttuja, tapahtunu -- ei mun elämällä oo ollut mitään selvää päämäärää". Pohtiessaan rooliaan äitinä haastateltava koki syyllisyyttä, mutta samalla tunsikin, ettei olisi kyennyt toimimaan toisin: "olisikin halunnut tarjota niin kuin mun lapselle hyvän kasvuympäristön ja määhän syytän aina itteeni kaikista ongelmista mitä hänellä on, ja siitä että määhän en oo niin kuin tajunnu järjestää hänelle, no, en määhän tiijä oisinko määhän ees pystynyt". Tällä hetkellä haastateltava koki elämänsä melko tasapainoiseksi, vaikka lapsi aiheuttaa edelleen huolta.

Temaattisissa analyysissä ilmeni, että paikallistason vaiheessa löydyntynyt ydin haastateltavan toiminnasta esiintyi myös muunlaisissa konfliktitilanteissa eri elämän alueilla. Haastateltava koki toisinaan ristiriitatilanteissa olevansa ymmällä tapahtumien syistä ja kuluista. Hän koki usein ajautuneensa tilanteisiin; tapahtumat saattoivat sattua vahingossa tai yllättäen. Haastateltavan tui esille, että joistakin tilanteista ei ollut mieltä. Toisinaan hän koki itsensä syrjäytetyksi. Kertomuksissa korostuivat itsestään kohdistuvat negatiiviset tunteet kuten syyllisyys tai masennus. Aktiivista, tilannetta muuttamaan pyrkivää toimintaa hän kuvasi harvoin. Hän ei aina löytänyt toimintakeinoja tai koki käyttäytyvänsä jollakin tavoin väärin. Haastateltava ei myöskään kokenut pystyvänsä hallitsemaan tai ohjailemaan tilanteita. Kuvatut tilanteet päättyivät passiivisesti tai joku toinen tai jokin tapahtuma ohjasi tilanteiden kulkua. Usein haastateltava jäi ja sopeutui passiivisesti

negatiivisiksi kokemiinsa olosuhteisiin. Haastateltavalla oli kielteisiä mielikuvia itsestään (liioitteleva, ei hyvä ottamaan asioita esille, suunnittelematon, ylihuolehtiva), joilla hän usein selitti toimintaansa.

H: "Sille ei ehkä mitään voi, se menee jollain lailla ihmisen luonteesta riippuvaisesti"

Haastateltava toimi esimiehenä pienehkössä yrityksessä, jossa ei ollut tapahtunut suuria muutoksia viime vuosina.

Haastateltavan useita ristiriitakertomuksia leimasi eräänlainen epäjohtonmukaisuus. Tämä ilmeni esimerkiksi niin, että haastateltava saattoi kertoa jostakin ristiriidasta, mutta lopuksi kieltää ongelman olemassaolon. Toisaalta hän saattoi ensin kertoa asian olevan kunnossa, mutta hetken kuluttua toi kuitenkin esiin ristiriidan. Esimerkiksi: "miehelläni haluaisin enemmänkin tietoa -- ihan kiitettävästi kerrotaan" tai "kukaan ei niin ku kiusaa tee tahallaan toiselle. Jota kyllä tietysti välillä tehdäänki".

Tyypillistä konfliktitilannekertomuksissa oli, että haastateltava kuvasi tapahtumien selitykset yleisellä tasolla. Esimerkiksi uranvalintaansa hän perustelee: "nykyäänhän -- tietysti koulussakin annetaan erilaiset mahdollisuudet ja opetetaan ja neuvotaan jo ajattelemaan eri tavalla, että ei siihen aikaan, kun minä oon ammattiani valinnu, niin ei se ollu niin kovin perusteellista se neuvonta". Sama ilmeni myös hänen arvioidessaan muiden käyttäytymistä. Esimerkiksi kokiessaan toisen käyttäytyvän yllättävästi, hän perusteli tätä: "kun ihmisiä kaikki kuitenkin ollaan, että kyllä niitä joskus tulee -- persoonat saattaa hiukan muuttua".

Tyypillistä haastateltavalle oli puhuminen myös itsestään passiivissa tai osana ihmisiä yleensä (esim. "ihminenhän on semmonen, joka tottuu -- että siihen sitten vaan sopeuduttiin"). Sama tuli esille hänen aloittaessaan vastauksiaan kysymyksiin (esim. "on varmaan ollu mielessä"). Tällä tavalla hän antoi selityksiä myös tunteilleen ja käyttäytymiselleen (esim. "kyllä se varmaan tuntuu joka ikisestä muustakin -- ihminenhän on semmonen, joka aina haluaa purnata kaikesta helposti") sekä positiivisille piirteilleen (esim. "onko ihminen kato vähän sen luonteinen, että sanotaan vähä semmonen sitkee").

Haastateltava kuvasi konfliktitilanteita yleisellä tasolla antamatta juuri konkreettisia esimerkkejä ja kertoi vain harvoin toiminnastaan. Jos toimintaa kuvattiin, se oli usein passiivista (esim. "sitä täytyy sitten vaan miettiä") tai hän koki voimattomuutta vaikuttaa tapahtumien kulkuun (esim. "niitä on sellasia asioita, tapahtuu jatkuvasti joka päivä, että ei niille voi tavallinen ihminen mitään, minä en voi niille mitään"). Myöskään sitä ratkesivatko tilanteet, ei tavallisesti kuvattu.

I: "Kun on vielä niin paljon uuden oppimista monessa asiassa, tuntuu, että on vaikeaa hallita siinä sitten"

Kolmas heikon koherenssin omaava oli haastateltavista ainoa, jolla työtä ja kotielämää mittaavien koherenssiasteikkojen arvot poikkesivat toisistaan huomattavasti. Arvo oli kotielämän puolella korkeampi. Myös haastattelussa kuvatut konfliktitilanteet painottuivat työhön. Haastateltava oli tutkituista selvästi nuorin, ja hän oli tehnyt samassa yrityksessä useammanlaisia töitä suhteellisen lyhyenä aikana.

Usein kuvatut tilanteet liittyivät kiireeseen, esimerkiksi "monen asiakkaan asiat on sekasin, ettei niin ku tahdo saada valmiiks ja selville, että kaikki on niin ku riipin räipin". Haastatteleva koki erityisen hankaliksi tilanteet, joihin ei itse voinut vaikuttaa. Usein tilanteissa painottui haastateltavan kokemattomuus, joka tuli esille työpaikan ihmissuhteissa esimerkiksi aputyön roolina ja työtehtävissä esimerkiksi opetteluna ja uutuutena. Kokemattomuus vaikutti tilanteiden hallintaan ja näkyi epävarmuutena. Esimerkiksi: "kyllä se sitten tietysti jonku verran sitten (aiheuttaa stressiä) kun tietää, että oiskohan voinu olla joku toinenki vaihtoehto, joku parempi, kun se mihin on ite päätyny". Näissä tilanteissa haastateltava luotti työyhteisön tukeen. Hän saattoi turvautua kokeneempaan kollegaan tai työntekijöiden ammattitaitoon (esim. "kun ne tekee parhaansa, niin hyvää tulee, että niihin voi kyllä yleensä sitten luottaa, ja ne kyllä ylittää itensä monta kertaa").

Haastateltava toi myös itse esille kokemattomuutensa ja selitti sillä toimintaansa (esim. "se on niin ku opettelua, että ei oo vielä sillain oikeen kaikki selvää"). Toisaalta hänellä oli mielikuva itsestään "ikuisena opiskelijana", joka ottaa mielellään vastaan

uusia tehtäviä ja haluaa kehittyä työssään. Ristiriitatilanteissa muiden kanssa hän koki selviävänsä ja osaavansa pitää puoliaan. Haastateltava kertoi määräaikaisten työsuhteiden aiheuttamasta epävarmuudesta (esim. "ei niin ku yhtään voinu luottaa, että onko sen jälkeen, kun se työsuhde menee umpeen, ni onko mitään mahdollista, että mitä sitten tekee"). Hän arvioi työn epävarmuuden elämäntilanteeseensa kuuluvaksi (esim. "tilanne ei ollu siinä mielessä mitenkään uusi eikä yllättävä eikä poikkeuksellinen -- kyllä se on niin ku semmosta hakemista ja ettimistä on siinä pitkän aikaa sitten vielä koulun jälkeen").

4.4 Haastattelutulosten yhteenvetoa

Taulukkoon 1 on kerätty piirteitä, joita luonnehtivat pääasiallisesti vahvan ja keskinkertaisen tai heikon koherenssin omaavien konfliktikertomuksia. On tärkeää huomata, että kaikkia piirteitä ei välttämättä esiintynyt kaikilla haastatelluilla, ja toisaalta samalla haastatellulla saattoi olla piirteitä kummastakin ryhmästä.

TAULUKKO 1. Konfliktitilannekertomusten piirteitä vahvan ja keskinkertaisen sekä heikon koherenssin omaavilla

VAHVAN JA KESKINKERTAISEN KOHERENSSIN OMAAVAT	HEIKON KOHERENSSIN OMAAVAT
<u>tapahtuman syy:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - konkreettinen syy - tapahtuman eri puolien pohdinta 	<ul style="list-style-type: none"> - ei syytä, vahinko - syy yleisellä tasolla
<u>toiminta:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - aktiivista - vaikuttamaan pyrkivää - joustavaa - sopeutumisen ajattelun muokkauksen avulla - virheistä oppivaa - muihin vaikuttavaa - johdonmukaista, arvot huomioivaa - tunteilla selkeä kohde 	<ul style="list-style-type: none"> - passiivista - epämiehekkästä - ajalehtivaa - toimintaa ei kuvattu - negatiivisia tunteita - tunteet itseän, ihmisiin yleensä tai olosuhteisiin kohdistuvia
<u>mielikuva itsestä:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - positiivinen - selviytyvä, vaikuttamaan pystyvä 	<ul style="list-style-type: none"> - negatiivinen - kykyjä vaikuttaa tilanteiden kulkuun epäiltiin
<u>kertomuksen rakenne:</u>	
<ul style="list-style-type: none"> - episodimainen (alku, tapahtuma, arvio, loppu) 	<ul style="list-style-type: none"> - yleisessä, toistuvassa muodossa - ristiriitaisuutta - ratkaisu puuttui

5 POHDINTA

5.1 Koherenssin ja taustatietojen vertailu muihin teknisiin esimiehiin

Koherenssitaso oli lomakkeen palauttaneilla tekstiili- ja vaatetusalan naisesimiehillä korkea, ja jakauma painottui selkeästi vahvaan koherenssiin. Vastausten keskiarvo 5,1 on täsmälleen sama kuin teollisuuden esimiehillä keskimäärin (Rasku ym., 1997). Muissa teollisuuden ammateissa toimivilla koherenssi on ollut hiukan matalampi. Esimerkiksi Feldtin ja Ruoppilan (1993) suunnittelija-aineistossa keskiarvo oli 4,8 ja Haaran (1995) teollisuuden laboranttien aineistossa 4,7.

Tekstiili- ja vaatetusteollisuuden naisesimiesten korkeaan koherenssitasoon vaikuttanee, että alalla on esimieheksi tyypillisesti noustu ompeluryhmän sisältä. Oletettavasti esimiestehtäviin on valikoitunut keskimääräistä tavoitehakisempia ja aktiivisempia työntekijöitä, joilla on ollut korkeampi koherenssi. Toisaalta, jos yrityksistä on saneerattu esimiehiä, kyselyyn vastanneet ovat saaneet jatkaa. Tämä osoittanee työssä vielä olevien sopeutumisen- ja selviytymiskykyä. Kolmanneksi, vaikka Suomessa useat alan yritykset ovat lopettaneet toimintansa, kyselyyn vastanneet työskentelevät vielä toimivissa yrityksissä. Kilpailukykyisissä yrityksissä on saatettu kiinnittää tavallista enemmän huomiota henkilöstön työympäristöön, työn sisältöön sekä viihtyvyyteen. Nämä vaikuttanevat vahvan koherenssin kehittymiseen ja säilymiseen.

Seuraavaksi vertailen tämän tutkimuksen kyselylomakkeeseen vastanneiden taustatietoja Raskun, Feldtin ja Ruoppilan (1997) kaikkia Teknisten Liittoon kuuluvia esimiehiä edustavaan otokseen, joka kerättiin yhtä aikaa samalla lomakkeella. Raskun ym. (1997) aineistossa yli 90 prosenttia vastanneista oli miehiä. Tämä heijastaa teollisuuden esimiesten sukupuolijakaumaa tekstiili- ja vaatetusalan ollessa poikkeuksellisen naisvaltaisen. Tämän tutkimuksen esimiesten keski-ikä oli neljä vuotta korkeampi kuin teknisten esimiesten keskimäärin. Sekä perus- että ammatillinen koulutus oli tekstiili- ja vaatetusosalalla huomattavasti vähäisempi. Esimerkiksi teknikkoja tai työteknisen koulun käy-

neitä oli neljännes, kun kaikista esimiehistä vastaava koulutus oli yli 70 prosentilla. Tämän tutkimuksen esimiehet olivat käyneet lyhyitä ammatillisia kursseja, joka viittaa ompeluryhmistä työnjohtajaksi kohoamiseen sekä siihen, että koulutusta hankitaan tarvittaessa työn ohella. Teknisten esimiesten yleisin työpaikka oli suuressa yrityksessä, mutta tekstiili- ja vaatetusalan ylivoimaisesti yleisimmin keskisuuressa yrityksessä. Tekstiili- ja vaatetusalan esimiehillä oli neljä alaista enemmän ja kokemusta esimiestehtävistä kaksi vuotta enemmän kuin teknisten esimiehillä keskimäärin.

Taustatietojen vertailun perusteella tekstiili- ja vaatetusalan naisiesimiehet eroavat koulutukseltaan, työhistorialtaan ja nykyiseltä työltään muista Teknisten Liittoon kuuluvista esimiehistä. Erot ovat samansuuntaisia kuin Heinilän ja Ruoppilan (1988) yhdeksän vuotta sitten kerätyssä aineistossa.

5.2 Koherenssi konfliktitilannekertomuksissa

Haastateltavien jokainen yksittäinen konfliktitilannekuvaus oli erilainen, mutta analyysit osoittivat niissä olevan myös toistuvia, kullekin haastatellulle tyypillisiä piirteitä. Nämä piirteet esiintyivät monenlaisissa ristiriidoissa eri elämänalueilla. Vaikka myös kaikki haastateltavat olivat omanlaisiansa, löytyi analyyseista yhteneviä piirteitä. Esimerkiksi vahvan koherenssin omaaville oli tyypillistä tapahtumien syiden esiintuominen, aktiivinen toiminta, oman käyttäytymisen perustelu sekä positiiviset mielikuvat itsestä. Heikon koherenssin omaavilla puolestaan korostuivat esimerkiksi tilanteisiin ajautuminen, passiivisuus ja negatiiviset tunteet. Kerrottujen ristiriitatilanteiden määrä ei oleellisesti poikennut erilaisen koherenssitason omaavilla.

Keskinkertaisen koherenssin omaavien kertomukset olivat selvästi yhdenmukaisempia vahvan kuin heikon koherenssin omaavien kanssa. Tähän tulokseen voi olla useitakin syitä. Paras selitys löytynee koherenssin painottuneisuudesta aineistossa: keskimmäisten koherenssitaso oli lähempänä vahvan koherenssin omaavien tasoa. Tulosta voi selittää myös erilaisilla vastaustyyeillä. Antonovsky (1987b, 1993b) on jopa esittänyt, että huipupisteitä saaneet tulisi poistaa aineistoista. Vahvakaan koherenssi ei hänen mukaansa

tarkoita, että aivan kaikki koettaisiin täysin ymmärrettävänä, hallittavana ja mielekkäänä, koska tällöin joustavuus ja eettinen pohdinta voivat kärsiä. Kolmas mahdollinen selitys löytyy keskinkertaisen koherenssin omaavien elämäntilanteesta: kahdella oli lähimenneisyydessä tapahtunut suuri elämänmuutos ja kolmannella muutos oli edessä tulevaisuudessa. Antonovsky (1987b) on arvellut, että suuret elämänmuutokset voivat väliaikaisesti joko vahvistaa tai heikentää koherenssia. Voi ajatella, että keskinkertaisen koherenssin omaavien koherenssitaso on ollut aiemmin korkeampi. Elämänmuutosten koherenssia heikentävä vaikutus näkyisi nyt alempana pistemääränä koherenssimittarissa, mutta konfliktitilannekertomuksissa muutoksia edeltänyt korkeampi koherenssitaso tulisi esille. Tämän tulkinnan paikkansapitävyys vaatisi seurantaa, jossa tutkittaisiin, kohoako keskimmäisten mittarilla saatu koherenssitaso ajan myötä.

Konfliktitilannekertomuksissa ilmenneitä piirteitä voidaan tarkastella koherenssiteorian näkökulmasta. Koska keskinkertaisen koherenssin omaavien analyysitulokset olivat lähellä vahvan koherenssin omaavia, käytän molemmista ryhmistä yhteistä nimitystä 'vahvemman koherenssin omaavat'. Jotkut haastateltavista vaikuttivat "puhtaammilta" ryhmänsä edustajilta kuin toiset. Raja vahvemman ja heikomman koherenssin omaavien välillä onkin liukuva, sillä eri ryhmiin kuuluvien kertomuksissa oli jonkin verran samoja piirteitä. Etenkin kolmantena kuvatulla heikon koherenssin omaavalla (haastateltava I) oli monia yhteisiä piirteitä vahvemman koherenssin omaavien kanssa.

Vahvemman koherenssin omaavat näkivät tilanteille usein konkreettisia selityksiä. Tämä heijastanee koherenssiteorian ymmärrettävyyden osa-aluetta, joka kuvaa kokemusta ärsykkeiden selkeydestä ja loogisuudesta. Annettuaan konfliktitilanteille syyn vahvemman koherenssin omaavat mukauttivat käyttäytymistään huomioiden nämä syyt. Yksittäisten, selkeiden syiden näkeminen auttoi tarkoituksenmukaisessa toiminnassa. Esimerkiksi vahvan koherenssin omaava saattoi selittää ristiriitaa alaisen kanssa tämän sairaudella tai perhehuolilla. Arvioidessaan alaisensa käyttäytymistä vahvan koherenssin omaava huomioi nämä seikat, eikä kokenut alaista ylipäättään kurjaksi tai riidanhaluiseksi. Tämä johti siihen, että ristiriita koettiin ohimeneviksi sen leimaamatta koko suhdetta. Konkreettisten syiden näkeminen vaikuttaneekin vahvan koherenssin omaavien kykyyn toimia sosiaalisissa suhteissa. Tutkimuksissa vahvan koherenssin on havaittu olevan yhteydessä sosiaaliseen integraatioon (esim. Suominen, 1993; Suominen ym.,

1994; Söderqvist & Bäckman, 1990), sosiaaliseen aktiivisuuteen (Suominen ym., 1994) sekä läheisten ihmisten määrään (Suominen, 1996; Vahtera, 1993).

Heikon koherenssin omaavat näkivät tilanteiden syiksi usein sattuman tai vahingon, jolloin he kokivat ajautuneensa tilanteisiin. Syyt tapahtumiin saatettiin nähdä myös yleisellä tasolla. Esimerkiksi toisten käyttäytymistä saatettiin selittää yleisen ihmisluonteen avulla. Tällöin käytös koettiin ymmärrettävänä, mutta ymmärrys ei noussut käsillä olleesta tilanteesta. Vaarana tällaisissa selityksissä on, että konkreettisia ja ehkä osuvampia syitä tapahtumille ei huomata. Yleisellä tasolla selittäminen voi saada aikaan myös sen, ettei tilanteeseen yritetä puuttua, koska ajatellaan, ettei sille ole mitään tehtävissä.

Vahvemman koherenssin omaavilla ristiriitakertomuksien tyypillisin piirre oli heidän oma aktiivinen käyttäytymisensä. Tämä heijastanee teorian hallinnan osa-aluetta. He tarttuivat tilanteeseen heti, jos oli uhka asioiden huonompaan suuntaan luisumisesta. Usein aktiivinen toiminta johti siihen, että he kykenivät ohjailemaan tilanteiden kulkua, tai ainakin ohjailemiseen pyrittiin. Vahvan koherenssin omaavat muokkasivat käytöstään aiempien kokemustensa perusteella ja ottivat opikseen tekemistään virheistä kuten Antonovsky (1987b) teoriassaan olettaa. Joskus tilanteet eivät olleet vahvan koherenssin omaavien hallittavissa. Tällöin he yrittivät oman ajattelunsa ja päämääriensä muokkamisella sopeutua tilanteeseen. Näissäkin kertomuksissa kuvastui luottamus asioiden järjestymiseen.

Heikon koherenssin omaavien kertomuksissa aktiivista toimintaa kuvattiin harvemmin ja useat ristiriitatilanteet olivat kuin ulkoa ohjattuja. Kertomuksissa korostui tilanteisiin ja niistä pois ajautuminen ilman, että niihin olisi juuri koettu vaikutetun. Epätoivottuihin olosuhteisiin saatettiin jäädä, mutta ajan myötä tämä johti tyytymättömyyteen.

Heikon koherenssin omaavien konfliktitilannekertomuksissa korostuivat negatiiviset tunteet. Ne saattoivat kohdistua itseän (esim. masennus, syyllisyys ja ahdistuneisuus) tai epämääräisemmin vallitseviin olosuhteisiin tai yleensä muihin ihmisiin. Heikon koherenssi on todettu olevan yhteydessä ahdistuneisuuteen (Antonovsky & Sagy, 1986; Dudek & Makovska, 1993; Langius ym., 1992) sekä vihamielisyyteen (Langius ym., 1992). Antonovskyn (1987b) mielestä heikko koherenssi saattaa ilmetä pyrkimyksenä hallita tilanteiden esiin nostamia tunteita, jos itse tilanteita ei kyetä hallitsemaan. Negatiiviset tunteet heijastanevat stressin kokemista.

Myös vahvemman koherenssin omaavat kuvasivat negatiivisia tunteitaan. Heillä tunteet eivät kuitenkaan korostuneet. Tunteille oli yleensä selkeä syy, ja esimerkiksi närkästys tai kiukku kohdistettiin niiden aiheuttajaan. Usein tunteet näytettiin ja niistä puhuttiin, mikä johti tilanteiden käsittelyyn ja auttoi ristiriitojen ratkaisuisissa. Vahvan koherenssin omaavat kuvasivat negatiivisten tunteiden purkamista myös toiminnan, esimerkiksi ulkoilun, avulla.

Useat vahvemman koherenssin omaavat noudattivat käyttäytymisessään eräänlaista ydin- tai johtoajatusta. Erityisen selvästi tämä tuli esille kahdella, joista ensimmäinen (haastateltava A) perusteli toimintaansa perheen merkityksellisyydellä toisen (haastateltava B) korostaessa työtä ja työteliäisyyttä. Ero näkyi erinomaisesti esimerkiksi heidän erilaisissa suhteissaan alaisiinsa. Perhekeskeisyyttä korostava oli kiinnostunut alaistensa perhe-elämästä ja koki esimiesroolinsa äidilliseksi. Työtä korostava oli alaisilleen ensisijaisesti yrityksen edustaja. Myös heidän toimenkuvansa ja urakulkunsa olivat erilaisia: perhekeskeisyyttä korostava oli sivutoimipisteessä ompelimon ainoana työnjohtajana ja työtä korostava oli päätyynyt organisaatiomuutosten kautta valmistuspäälliköksi, jonka toimenkuva oli hyvin laaja tuotannon suunnittelusta pienryhmien koordinointiin. Urakulut voivat osoittaa, että he ovat kyenneet ohjailemaan uraansa haluamaansa suuntaan. Toisaalta yrityksissä on voitu suosia juuri heidänlaisiaan esimiehiä, ja työtehtävät ovat vaatineet niitä ominaisuuksia, joita heillä on ollut. Tietysti on mahdollista, että haastateltavat ovat kyenneet sopeutumaan vastaanulleisiin haasteisiin ja mukauttaneet päämääriään niiden mukaisiksi.

Johtoajatuksen seuraaminen ilmentää Antonovskyn (1987b, 1993a) kuvaamaa mielekkyyden osa-aluetta, jossa oleellista on, että ihminen toimii periaatteidensa mukaisesti, johdonmukaisesti ja tuntee toimivansa oikein. Konfliktitilanteissa useimmat vahvemman koherenssin haastateltavat tiedostivat arvomaailmansa ja toivat sen selkeästi esille. Se oli osa identiteettiä ja itseä miellettiin sen kautta. Se levittyi heillä kaikille elämänalueille antaen syyntä toimia juuri tietyllä tavalla. Heikon koherenssin omaavista kolmantena kuvattuna (I) johtoajatuksena voidaan pitää kehittymisen halua. Tämä näkyi sekä halussa oppia uusia työtehtäviä että mielikuvana itsestä ikuisena opiskelijana. Kahdella muulla heikon koherenssin omaavalla selkeää johtoajatuksen seuraamista ei esiintynyt. Heillä tuli esille muutamassa yhteydessä tapahtumien ja koko elämän mielettömyys.

Yhteys koherenssin ja tuen saannin välillä on ollut aiemmissa tutkimuksissa ristiriitainen. Joissakin tutkimuksissa vahvalla koherenssilla on ollut yhteyttä koettuun tuen saantiin (Kalimo & Vuori, 1988a; Söderqvist & Bäckman, 1990), mutta toisissa ei (Flannery ym., 1994; Hart ym., 1991). Myös tässä tutkimuksessa tuen saajia oli molemmissa ryhmissä. Esimerkiksi toisena esitetyllä vahvan koherenssin omaavalla (haastateltava B) tuen saanti korostui: hänellä työ oli suurten murrosten keskellä ja hän haki ja koki saavansa tukea. Toisaalta useat muut vahvemman koherenssin omaavat eivät kokeneet tarvitsevansa tukea. Kaksi heikon koherenssin omaavaa (haastateltavat G ja H) toivat esille tuen puutteen, mutta kolmas (I) kertoi tukeen turvautumisesta.

Vahvemman koherenssin omaavien useissa kertomuksissa korostui tuen antaminen muille. Ihmissuhteissaan he laittoivat itsensä alttiiksi; he olivat empaattisia, mutta tarvittaessa myös tiukkoja. He kokivat käyttäytymisensä vaikuttavan usein muidenkin toimintaan. Erityisen merkille pantavaa oli, että he pyrkivät tietoisesti käytöksellään vaikuttamaan alaistensa mielialaan ja usein kokivat onnistuvansa tässä.

Kaikki haastateltavat toivat konfliktitilannekertomuksissa esille käsityksiään ominaisuuksistaan ja luonteenpiirteistään. He tuntuivat uskovan, että myös muut ihmiset näkivät heidän ominaisuutensa kuten he itse. Vahvemman koherenssin omaavilla mielikuvat itsestä olivat pääsääntöisesti positiivisia. He esimerkiksi kokivat piirteidensä ansiosta kykenevänsä hallitsemaan tilanteita ja niiden johdosta heille tapahtui erilaisia asioita. Heikon koherenssin haastatelluilla mielikuvat itsestä olivat negatiivisia tai passiivisia. Toisinaan he näkivät positiivisiksikin luonnehdittavia piirteitään negatiivisessa valossa. Heikon koherenssin omaavat saattoivat selittää omia ominaisuuksia myös yleisestä ihmisluonteesta käsin. Tällöin piirteistä on vaara etäännyä eikä myönteisistäkään ominaisuuksista voida olla aidosti ylpeitä.

Mielikuvat itsestä heijastuivat konfliktitilannekertomuksiin. Haastateltavat ikäänkuin loivat omia mahdollisuuksiaan ajautuen itse itseään ruokkiviin kehiin. Usko omiin kykyihin johti menestymiseen ja onnistumista seurasivat uudet menestymiset. Negatiiviset käsitykset puolestaan liittyivät toistuviin epäonnistumisen kokemuksiin. Esimerkiksi vahvan koherenssin omaava saattoi lähteä huonoksi kokemastaan työpaikasta, koska luotti selviytymiskykyynsä. Seuraava työpaikka osoittautuikin sopivammaksi. Heikon koherenssin omaava puolestaan sopeutui vastaavassa tilanteessa, jolloin tyytymättömyys

ajan myötä kasvoi. Mielikuva omasta itsestä vaikutti myös siihen, millaista kohtelua muilta odotettiin ja vaadittiin. Useissa seurauutkimuksissa koherenssitason on osoitettu olevan suhteellisen vakaa (Antonovsky, 1993b; Carmel & Bernstein, 1989; Frenz ym., 1993; Kouva, Haukkala & Uutela, 1996; Suominen, 1996). Vahvan koherenssin omaavat ovat myös raportoineet muita useammin positiivisista elämänmuutoksista (Kouva ym., 1996). Koherenssitason vakaus saattaa johtua nyt saatujen tulosten perusteella nimenomaan itseän liitettyistä mielikuvista. Raitasalo (1996) on pohtinut koherenssin ja itsetunnon yhteyttä. Koherenssitason ja itseä koskevien mielikuvien toisistaan riippuvuus voi heijastaa myös itsetuntoa.

Vahvan ja heikon koherenssin omaavien välinen ero tuli esille myös kertomusten rakenteissa. Vahvemman koherenssin omaavat kertoivat useammin selkeitä konkreettisia esimerkkikertomuksia, joissa oli alku, tapahtuma, arvio ja loppu. Heikon koherenssin omaaville oli sen sijaan tyypillisempää kertoa toistuvasti tapahtuvista ristiriidoista yleisessä muodossa. Esimerkkeinä näistä kertomustyypeistä ovat tulososassa kuvatut paikallisen tason analyysit.

Haastattelukertomusten analysoinnin uranuurtaja Labov (esim. 1972) oletti kertomusten olevan episodimaisia ja kaavamaisia, mutta nykyisin kertomusten ajatellaan olevan hyvin monimuotoisia (esim. Agar & Hobbs, 1982, 1985; Bell, 1988; Mishler, 1986b; Riessman, 1990a, 1993). Riessmanin (1990a) mukaan kerrotun muodolla on yhteyttä siihen, minkälaisen mielikuvan kertoja antaa tilanteesta. Tämä puolestaan vaikuttaa kuuntelijaan. Episodikertomuksissa puhuja vangitsee kuuntelijan huomion vieden hänet mukanaan omaan maailmaansa. Yleisen muodon kertomuksissa puhuja jää etäisemmäksi eikä eläytymistä pääse tapahtumaan. Taito kertoa kokemuksista mukaansa tempaavasti voi osaltaan edistää vahvan koherenssin omaavien menestymistä sosiaalisissa suhteissa.

Kertomusten rakenne heijastanee koherenssin ymmärrettävyyden osa-aluetta. Jos vahvan koherenssin omaavat näkivät tilanteet johdonmukaisina, selkeinä ja rakenteellisina kuten Antonovsky (1987a, 1987b) olettaa, heidän oli ehkä helpompi muodostaa kokemuksistaan kronologisia kertomuksia. Toisaalta heidän kuvauksiinsa saattoi vaikuttaa myös tilanteiden hallinta, joka johti ristiriitatilanteiden päättymiseen. Tämä heijastui kertomuksiin selkeinä loppuratkaisuina. Heikon koherenssin omaavilla yleisen muodon kertomukset lienevät osoitus samanlaisten tilanteiden toistuvuudesta. Toistuvuus

puolestaan saattoi johtua siitä, että tilanteita ei kyetty hallitsemaan ja samanlaisiin tilanteisiin ajaututtiin yhä uudelleen. Myös kertomusten ratkaisujen puuttuminen saattoi heijastaa tilanteiden hallitsemattomuutta. Tilanteiden ymmärtämättömyys, esimerkiksi kyvyttömyys muodostaa johdonmukaista kokonaisuutta, puolestaan saattoi ilmetä kertomuksissa ristiriitaisuutena ja hajanaisuutena. Toinen selitys ristiriitaisille kertomuksille voi olla pyrkimys vaikeuksien peittelemiseen haastattelutilanteessa. Tämä saattaa johtua haastattelun kokemisesta uhkaavaksi.

Eri koherenssitasoryhmiin kuuluvien konfliktitilannekertomuksissa oli samoja piirteitä. Toisaalta yhtenevissäkin piirteissä saattoi olla vivahte-eroja. Esimerkiksi kolmantena kuvattu keskinkertaisen (haastateltava F) ja ensimmäisenä kuvattu heikon koherenssin omaava (G) toivat esille negatiivisia piirteitä itsestään. Keskinkertaisen koherenssin omaavalla kyse saattoi olla ennenkaikkeaa vaatimattomuudesta johtuvasta itsensä vähätelystä. Tätä tulkintaa tukee se, että piirteet eivät nousseet esille kertomusten rakenteissa. Myös haastateltava itse koki piirteidensä muuttuneen positiivisempaan suuntaan. Heikon koherenssin omaava puolestaan uskoi, että hänellä oli kuvaamansa negatiiviset ominaisuudet eikä hän tuonut esille muita vaihtoehtoja. Hän selitti ja perusteli piirteillään toimintaansa ja uskoi niiden pysyvyyteen. Piirteet korostuivat myös kertomusten rakenneanalyysissä. Vivahte-eroja ilmeni myös tapahtumien eri puolien esiin tuomisessa. Vahvemman koherenssin omaavat puntaroivat tilanteiden hyviä ja huonoja puolia. Pohtimisen avulla he perustelivat oman selkeän kantansa. Heikon koherenssin omaavista etenkin toisena esitetyllä (H) tapahtumien eri puolien esiin nostaminen ilmeni kertomusten ristiriitaisuutena ja mielipiteiden vaihteluina.

Tämä tutkimus ei pyri vastaamaan siihen, miten tutkittavien koherenssi on kehittynyt. Vaikka haastateltavien aiempaa elämää kuvaavissa ristiriitakertomuksissa oli yhteneväisyyksiä vasta tapahtuneita tilanteita kuvaavien kertomusten kanssa, tästä ei voida tehdä johtopäätöksiä. Aiemmin koetun kertomiseen vaikuttaa nimittäin nykyinen elämäntilanne (esim. Riessman, 1993) ja tästä syystä tämänhetkisellä koherenssitasolla lienee vaikutuksensa siihen, miten aiemmin koettu nyt arvioidaan.

Antonovskyn (1987b) olettaa, että koherenssi alkaa muodostua lapsuudessa ja tutkimustulokset (Antonovsky & Sagy, 1986; Kalimo & Vuori, 1988b; Margalit, 1985) korostavat kasvuympäristön ilmapiirin merkitystä. Antonovskyn (1987a, 1987b, 1991)

mukaan koherenssitaso vakiintuu aikuisuuden ensimmäisellä vuosikymmenellä. Työkemuksilla on siihen erityisen suuri merkitys, koska länsimaissa identiteettiä rakennetaan pitkälti ansiotyön kautta. Tässä mielessä erityisesti kolmas heikon koherenssin omaava (haastateltava I) oli mielenkiintoinen, sillä hän oli alle 30-vuotias ja ollut työelämässä vasta muutaman vuoden. Hänen koherenssinsa saattaa siis vielä muuttua ja olettamusta sen kohoamisesta tukee kolme seikkaa. Ensimmäiseksi haastateltava korosti ristiriitatilanteissa kokemattomuudesta johtuvaa osaamattomuuttaan ja tietämättömyytään. Näiden hän koki vaikuttavan tilanteiden heikkoon hallintaan. Tällaiseen selitykseen liittyy ajatus, että haastateltava olettaa tilanteen korjautuvan ajan myötä. Muuten kertomuksista kuvastui mielekkyys: haastateltava koki työtehtävänsä pääsääntöisesti haasteellisiksi ja urakulussa korostui suunnitelmallisuus sekä halu tehdä nimenomaan tämäntyyppistä työtä. Antonovskyn (1987b) mukaan koherenssille on luonteenomaista osa-alueiden samantasoisuus ja useat tutkimukset tukevat tätä (Antonovsky, 1993b; Dudek & Makovska, 1993; Flannery, ym. 1994; Frenz ym., 1993). Jos joku osa-alue poikkeaa muista, se on merkki koherenssitason muuttumisesta, ja mielekkyyden kokeminen osoittaa koherenssin kohoamista (Antonovsky, 1987b). Toiseksi haastateltavan koherenssiasteikon pistemäärä oli huomattavasti korkeampi mittarissa, johon hän vastasi työn ulkopuolisen elämän perusteella. Tämä heijastanee haastateltavan yksityiselämän vakiintuneisuutta. Koherenssille on tyypillistä, että se on samansuuntainen kaikilla elämäalueilla (Antonovsky, 1987b). Koska haastateltavan koherenssipistemäärä oli korkeampi kotielämän puolella, on oletettavaa, että se nousee myös työssä. Toinen, joskin epätodennäköisempi, mahdollisuus on, että koherenssi laskee työn ulkopuolisessa elämässä. Kolmanneksi haastateltava haki tilanteissa hallinnan tunnetta turvautumalla työyhteisöönsä ja koki saavansa muilta apua. Tukea antava työyhteisö saattaa nostaa yksittäisen työntekijän koherenssia (Antonovsky, 1987b).

5.3 Koherenssiteorian ja tutkimuksen toteutuksen arvio

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että koherenssitason avulla voidaan erotella paremmin ja heikommin konfliktitilanteissa selviytyviä. Koherenssia mittaamaan kehitetty mittari siis heijastaa ristiriitakäyttäytymisen oleellisia piirteitä. Teoria osoittautui käyttökelpoiseksi kertomuksissa esiintyneiden piirteiden tarkastelussa. Myös aiemmissa tutkimuksissa koherenssin on tavoittanut merkittävän osuuden hyvinvoinnista (esim. Feldt, 1995; Kalimo & Vuori, 1988a) ja sen avulla voimavaroja on kyetty hahmottamaan uudella tavalla (Flannery, ym. 1994).

Koherenssi on nähty yleisenä taipumuksena reagoida elämän stressiin (Flannery & Flannery, 1990). Tämän tutkimuksen haastattelukertomusten analyysi tukee käsitystä, sillä tutkittavien käyttäytyminen erilaisissa ristiriitatilanteissa eri elämänalueilla oli samansuuntaista. Antonovsky (1987b) mukaan koherenssin osa-alueet ovat erotettavissa toisistaan vain teoreettisesti. Tulokset tukevat myös tätä: ristiriitakäyttäytymisessä kolme osa-aluetta kietoutuivat vaikeasti toisistaan erotettavaksi kokonaisuudeksi.

Syy-seuraussuhteiden tutkiminen on vaikeaa. Onkin vaikea osoittaa, johtaako vahva koherenssi hyvinvointiin vai hyvinvointi vahvaan koherenssiin. Ihminen saattaa esimerkiksi pystyä ylläpitämään tukea antavia sosiaalisia suhteita voidessaan henkisesti hyvin, mutta toisaalta sosiaalinen tuki voi olla osa koherenssia (Söderqvist & Bäckman, 1988). Tutkijat ovat pohtineet myös, onko korkea koherenssi syy alhaiseksi koettuun työstressiin vai saavatko vähästressiset tilanteet aikaan hyvinvointia ja voimakkaan koherenssin (Ryland & Greenfeld, 1991). Syy-seuraussuhteiden monimutkaisuus tuli tässä tutkimuksessa esiin esimerkiksi pohtiessani haastateltavien työilmapiirien vaikutusta koherenssiin. Tutkimuksen perusteella ei voida päätellä, oliko hyvä työilmapiiri nostanut koherenssin tasoa, hakeutuivatko korkean koherenssin omaavat myönteiseen ilmapiiriin vai vaikuttivatko he kenties itse ilmapiiriin syntyyn. Mahdollista on myös, että vahvan koherenssin omaavat kokivat työpaikan ilmapiirin myönteisempänä kuin heikon koherenssin omaavat. Syy-seuraussuhteiden päättelemistä vaikeutti osaltaan se, että haastateltavat työskentelivät eri toimipisteissä ja eri yrityksissä.

Tutkimuksissa koherenssin on todettu kuvaavan ainakin jossain määrin samoja ominaisuuksia kuin persoonallisuuden A-piirteen käsitteen (Bernstein & Carmel, 1987; Carmel & Bernstein, 1989), Kobasan persoonallisuuden lujuuden (Krevet, Drory & Florian, 1993) sekä trait anxiety -testin (Carmel & Bernstein, 1989; Frenz ym. 1993; Hart ym., 1991). Kalimo ja Toppinen (1996) ovatkin kyseenalaistaneet koherenssin ai-
nutlaatusuutta, koska se on päällekkäinen useiden muiden yleisesti käytettyjen voimava-
ra- ja hyvinvointikäsitteiden kanssa. Antonovskyn (1987b, 1991) mielestä muista
tutkijoista Bandura, Rotter ja Kobasa ovat samoilla linjoilla hänen kanssaan, mutta
teorioiden painotuksissa on eroja.

Mburu (1993) kritisoi Antonovskyn ajattelua liiallisesta yleistämisestä ja siitä, että
teoriaa ei voida testata, koska käsitteet ovat huonosti määriteltyjä. Toisaalta on todettu
Antonovskyn näkemysten antavat pohtimisen aihetta, mutta käsitteet vaativat vielä lisää
empiiristä tutkimusta (Siegrist, 1993; Waitzkin, 1993).

Tutkimuksen toteutus onnistui pääpiirteissään. Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa
kyselylomakkeen käyttö tuntui mielekkäältä, koska näin saatiin taustatietoa tekstiili- ja
vaatetusalan naisesimiehistä sekä heidän koherenssitasostaan. Lomakkeen käyttö
mahdollisti myös koherenssiltaan erilaisten haastateltavien poimimisen.

Haastattelujen toteutuksessa oli tärkeää tavata yhtä haastateltavaa kahdesti, jolloin
ensimmäisen kerran teemahaastattelu toimi myös tutustumisena ja toisella kerralla
käytiin läpi tutkittavan kotona rauhassa täyttämät kyselyt. Toisaalta haastateltavien
määrän ja pitkien etäisyyksien vuoksi kaksi tapaamiskertaa veivät paljon aikaa. Myös
haastatteluja sanatarkasti purettaessa sekä analyysivaiheessa koin tutkittavien määrän
suureksi.

Koherenssimittarin käyttö haastattelun apuna osoittautui hyväksi ratkaisuksi, sillä
kysymykset toimivat ärsykkeinä uusiin aiheisiin ja ristiriitakertomuksia kerrottiin spon-
taanisti esimerkkeinä. Tehdyissä tutkimuksissa vain harvat ovat jättäneet vastaamatta
joihinkin kysymyksiin (Antonovsky, 1993b; Dudek & Makowska, 1993; Kalimo &
Toppinen, 1996; Suominen, 1996). Tämän on tulkittu osoittavan, että kysymykset ovat
sisällöltään mielenkiintoisia, niihin on riittävän helppo vastata ja ne heijastavat tutkitta-
vien elämänkokemuksia (Dudek & Makowska, 1993). Kysymysten mielekkyys tuli
esille myös tässä tutkimuksessa joidenkin haastateltavien mainitessa, että vastaaminen

oli herättänyt pohtimaan kysytyjä asioita. Toisaalta, koska kysymykset provosoivat yksilön ajattelemaan elämäänsä, tutkijan moraalinen vastuu tutkittavasta kasvaa (Antonovsky, 1993b).

Koherenssiasteikon jotkut kysymykset - lähinnä 9 ja 10 - olivat huonosti suomennettuja. Päädyin kuitenkin käyttämään jo useissa tutkimuksissa käytettyä suomennosta. Joihinkin kysymyksiin annettiin lähes poikkeuksetta pitempiä vastauksia kuin muihin. Erityisen antoisiksi osoittautuivat kysymykset kaksi, viisi ja yksitoista. Keskimäärin niukimpia vastauksia annettiin ensimmäiseen, kuudenteen ja kymmenenteen kysymykseen.

Koska kiinnostuksen kohteena oli haastateltavien koko elämäntilanne, päädyin esihaastattelujen perusteella siihen, että haastateltavat vastasivat mittariin kahteen kertaan: ensin työn ja sitten työn ulkopuolisen elämän perusteella. Tämä ratkaisu avasi luontevan mahdollisuuden keskustella myös kotielämästä. Haastateltavat nimesivät lähes poikkeuksetta kotielämää koskevat kysymykset vaikeammiksi vastata. Tämän useimmat kokivat johtuvan siitä, että työ ja sen ihmissuhteet ovat melko suoraviivaisia, mutta kotona joutuu ottamaan huomioon useammanlaisia asioita.

Sopiessani ensimmäistä aikaa pyysin haastattelupaikaksi rauhallista tilaa, mutta kerroin, että haastattelu voidaan työtehtävien takia tarvittaessa keskeyttää. Haastattelu-rauha vaihteli huomattavasti. Useimmiten haastattelut tehtiin tutkittavan työhuoneessa, jolloin puhelin saattoi soida tai joku käydä kysymässä ohjeita. Haastattelutilan seinät olivat joskus lasisia tai ne puuttuivat joltain sivustalta, joten ohikulkevat ihmiset saattoivat kuulla otteita keskustelusta. Keskeytykset eivät mielestäni häirinneet olennaisesti keskustelua ja toisaalta niiden kautta pääsin kurkistamaan tutkittavien arkeen. Muutama tutkittava oli ilmoittanut alaisilleen, ettei meitä saa häiritä haastattelun aikana. Nämä haastattelut tehtiin täydellisessä rauhassa esimerkiksi neuvottelutilassa tai jonkun muun työntekijän huoneessa. Useimmat haastateltavat kierrättivät minua työmaallaan ja lähes poikkeuksetta haastattelujen lomassa kahviteltiin. Muutama tutkittava tarjosi kyydin linja-auto- tai rautatieasemalle.

Haastateltavat olivat yhtä lukuunottamatta suurinpiirtein omien vanhempieni ikäisiä ja monilla oli ikäisiäni, samanlaisessa elämäntilanteessa olevia lapsia. Ikäero ja siitä johtuva asetelma näkyi haastatteluissa siinä, että monet kertoilivat oma-aloitteisesti lapsistaan ja olivat kiinnostuneita opiskelustani. Mielestäni se, että haastateltavat saat-

toivat "määritellä" minut esimerkiksi oman lapsensa opiskelutoveriksi auttoi luontevan keskustelun synnyssä. Kaikkiaan koin, että haastattelujen ilmapiiri muodostui luottamukselliseksi ja haastateltavat kertoivat yllättävän avoimesti arkaluontoisiakin asioita.

Agarin ja Hobbsin (1982) analyysimenetelmä osoittautui tutkimusongelman kannalta toimivaksi ja se täyttää mielestäni laadulliselle tutkimukselle asetetut vaatimukset. Menetelmän vahvuutena pidän sitä, että sen avulla voidaan löytää haastattelussa piileviä skeemoja. Skeeman kokeilu eri tilanteisiin osoittaa, kuinka sama toimintatapa toistuu ja saa aikaan järjestystä erilaisissa elämäntilanteissa (Agar & Hobbs, 1982, 1985). Tässä tutkimuksessa menetelmä auttoi näkemään toistuvuutta haastateltavien käyttäytymisessä erilaisissa konfliktitilanteissa. Toisena etuna näen Riessmanin (1993) huomion siitä, että menetelmässä tulkinta on sidottu tiukasti analysoitavaan aineistoon. Tutkijan täytyy jatkuvasti muokata hypoteesiaan sekä yksittäisten kertomusten että tutkittavan teeman valossa. Toisaalta Agar ja Hobbs (1985) korostavat, että menetelmä tutkii tapahtumista uudelleen tuotettua tietoisuutta eikä sen avulla voida osoittaa, ovatko muodostetut mallit todella tutkittavan - tai ehkä tutkijan - todellista kokemusta. Kolmantena vahvuutena pidän menetelmän visuaalisuutta. Kuviot auttoivat hahmottamaan puheen rakenteita ja löytämään painotuksia.

Analyysin teossa koin välillä ongelmalliseksi kertomusten rajojen täsmällisen määrittelyn sekä päätöksenteon siitä, oliko jokin tilanne konfliktitilanne vai ei. Mielestäni tässä menetelmässä tutkijan vapaus ja vastuu korostuvatkin erityisesti segmenttien rajojen määrittelyssä ja tutkimusongelman kannalta keskeisten segmenttien valitsemisessa. Analyysimenetelmät avaavat aina tietyn näkökulman aineistoon, jolloin jotakin joudutaan vääjäämättä jättämään tarkastelun ulkopuolelle. Agarin ja Hobbsin menetelmässä tarkastelu keskittyy valittuun teemaan ja muu materiaali jää sen ulkopuolelle. Tässä tutkimuksessa ulkopuolelle jäi konfliktitilanteisiin liittymätön aines, johon kuuluivat esimerkiksi haastateltavien käsitykset alansa arvostuksesta ja tulevaisuudesta.

Haastatteluvaiheessa en kannustanut konfliktitilanteiden kertomiseen, koska alkupe räisenä tarkoitukseni oli analysoida vastauksia sisällönanalyysillä. Tästä syystä kertomukset esiintyivät haastatteluissa spontaanisti. Mielestäni tämä lisäsi kertomusten autenttisuutta ja luotettavuutta, mutta toisaalta kannustaminen olisi voinut tuottaa vielä enemmän aineistoa.

Tutkimusasetelmaani kului, että tiesin haastateltavien koherenssitason. Tällä saattoi olla vaikutusta sekä haastattelutilanteessa että analysoinnissa. Pysin välttämään etukäteistietämyksen vaikutusta aineiston keruussa koherenssiasteikon käytöllä, sillä se yhtenäisti haastatteluja. Reliabiliteettitestausta puolestaan toi toisen henkilön näkökulman analyysiprosessiin.

Tuloksia esitellessäni olen pyrkinyt suojelemaan haastateltuja tunnistettavuudelta. Tästä syystä esimerkiksi ihmis- ja perhesuhteita on kuvattu yleisluonteisesti.

5.4 Johtopäätökset

Tekstiili- ja vaatetusteollisuuden naisesimiesten koherenssitaso on kokonaisuudessaan korkea, mikä viittaa hyvinvointiin. Tosin joukossa oli myös huomattavan alhaisia pistemääriä saaneita. Koherenssimittaria on käytetty lukuisissa kyselylomaketutkimuksissa, mutta koskaan aiemmin ei ole paneuduttu niihin yksilön konfliktitilanteissa ilmeneviin piirteisiin, jotka vaikuttavat stressin käsittelyyn ja ilmenevät koherenssina. Tämän tutkimuksen pääanti mielestäni onkin ollut osoittaa koherenssitason yhteys siihen, mitä ja miten haastateltavat kertoivat kokemuksistaan kohtaamissaan konfliktitilanteissa.

Esimiesten työ on erityisen vaativaa, sillä esimiesten tulee hallita laajojen työkokonaisuuksien lisäksi ihmissuhdetaitoja. Haastattelutulokset osoittavat, että vahva koherenssi auttaa heitä selviytymään paremmin työtehtävistään. Ymmärrettävyyden osa-alue auttaa esimerkiksi hahmottamaan yksittäiset työtehtävät toisiinsa liittyviksi kokonaisuuksiksi, ja tämä helpottaa työn organisointia. Kiiretilanteissa hallinta heijastuu toiminnan tarkoituksenmukaisuuteen. Mielekkyyden osa-alue puolestaan näkyy esimerkiksi työhön sitoutuneisuutena ja esimiesroolin kuuluvan vastuullisuuden omaksumisena. Vahva koherenssi heijastuu esimiesten hyvinvointiin, ja välillisesti se vaikuttaa sekä työilmapiiriin että työn tuloksellisuuteen.

Antonovsky (1979, 1987b) olettaa, että koherenssiin on sen vakiinnuttua melko vaikea vaikuttaa. Mielestäni koherenssin nostamista kannattaa kuitenkin kokeilla

kolmella tavalla: oman konfliktitilannekäyttäytymisen tiedostamisella, työolojen kehittämällä sekä vahvan ryhmäkoherenssin hyödyntämisellä.

Koherenssi voi mielestäni nousta, jos yksilö tiedostaa tapansa käyttäytyä konfliktitilanteissa. Apuna voi käyttää esimerkiksi samanlaista asetelmaa, jota tässä tutkimuksessa käytin tiedon keruuseen. Kohdattuja ristiriitoja voi palauttaa mieleen miettimällä esimerkkitilanteita koherenssimittarin kysymyksiin. Pohtimalla tilanteita ja niiden ratkeamista voi tavoittaa omaa toimintatapaansa. Tärkeää on myös huomata, millaisia ovat omat mielikuvat itsestä. Käyttäytymispiirteiden löytyminen ja tiedostaminen saattaa ajan myötä johtaa tarkoituksenmukaisempaan toimintaan ja koherenssin vahvistumiseen. Menetelmä on kokeilun arvoinen myös työelämän ulkopuolella.

Antonovsky (1987b) on esittänyt, että yksilölle tärkeän elinympäristön kokonaisvaltainen muokkaaminen voi nostaa koherenssia sen jo vakiinnuttua. Aikuisilla merkitykselliseksi nousee hänen mukaansa etenkin työympäristön kehittäminen. Tällöin huomiota tulee kiinnittää siihen, miten työolot vastaavat koherenssin kolmea osa-aluetta. Antonovskyn mukaan ymmärrettävyys työssä lisääntyy, jos työpaikan organisaatio on selkeä ja muutoksiin pystytään varautumaan ennakolta. Myös tieto työsuhteen ja -paikan jatkuvuudesta sekä työn kannattavuudesta auttaa ymmärrettävyyttä. Ryland ja Greenfeld (1991) puolestaan korostavat palkanmaksun reilua ja avointa kommunikaatiota. Hallittavuuden kokemiselle on ratkaisevaa sopiva kuormituksen määrä, tuen saanti, mahdollisuus vaikuttaa omaan työhön, itsenäisyys ja sosiaalisuus (Antonovsky, 1987b). Tärkeää on myös kokemus siitä, että kaikki työyhteisössä työskentelevät hyvin. Mielekkyydelle on keskeistä mahdollisuus osallistua päätöksentekoon sekä itse annettu ja yhteisöltä saatu työn arvostus. Työn tulisi myös vastata yksilön omia päämääriä.

Työolojen kehittämällä on etunsa sekä työntekijän että työnantajan kannalta. Vaikka yksilön koherenssitaso ei nousisikaan työskentelyolosuhteiden parannuttua, vähentänevät parannukset kuitenkin konfliktitilanteiden esiintymistä. Tällä on merkitystä erityisesti heikon koherenssin omaavien hyvinvointiin, koska stressi ja negatiiviset tunteet vähenevät. Tätä kautta sillä on vaikutusta myös työnantajan kannalta merkityksellisiin sairaspöissaoloihin. Toisaalta kehnoissa työskentelyoloissa vahvan koherenssin omaavat yrittänevät ensin korjata tilannetta, mutta jos kokevat tämän tuloksettomaksi, saattavat he ennen pitkään siirtyä muualle. Tällöin menetetään aktiivinen työntekijä.

Kolmantena vaihtoehtona koherenssin nostamiseen on Antonovskyn (1987b) ajatus pitkäaikaisesta jäsenyydestä vahvan ryhmäkoherenssin yhteisössä. Antonovskyn (1993a) mielestä ryhmäkoherenssi voi muodostua suhteellisen pienikokoiseen, kiinteään ryhmään, kuten perheeseen tai työyhteisöön, ja se on enemmän kuin jäsenten koherenssien summa. Hän olettaa, että vahvan ryhmäkoherenssin yhteisössä jäsenten arvot ovat samankaltaisia, ryhmädynamiikka on joustavaa ja yksilöiden koherenssi vahva. Kyky tarkoituksenmukaiseen reagointiin on hyvä etenkin yhteisöä uhkaavissa tilanteissa. Työyhteisössä samojen arvojen jakaminen, tunne ryhmäidentiteetistä ja selvät, normaatiiviset odotukset edistävät ryhmäkoherenssin muodostumista (Antonovsky, 1987a).

Tekstiili- ja vaatetusalan jatkotutkimuksissa on syytä seurata alalla työskentelevien selviämistä muutosten keskellä. Haastattelujen valossa alan työtilanne vaikuttaa edelleen hyvin epävakaalta: yhtä lukuunottamatta kaikki kertoivat työpaikalla viime aikoina tapahtuneista muutoksista tai kokemastaan työtilanteen epävarmuudesta. Aiemmissä tutkimuksissa esimerkiksi Feldt ja Ruoppila (1993) sekä Nätti ym. (1995) ovat todenneet työn epävarmuuden vaikuttavan hyvinvointiin.

Tässä tutkimuksessa tarkastelun ulkopuolelle jäivät lähes kaikkien haastateltujen esiin tuoma alan huono arvostus sekä ihmissuhdekoulutuksen puute. Nämä ovat työssä selviytymisen ja viihtymisen kannalta merkittäviä seikkoja, joihin tulee jatkossa kiinnittää huomiota. Myös sukupuolirooliajattelun tutkiminen tekstiili- ja vaatetusalan työyhteisöissä on tarpeellista, sillä useimmat haastateltavat pohtivat työrooliaan ja työpaikan ihmissuhteita sukupuolen kautta. Esimerkiksi alaisten välisiä riitoja selitettiin sillä, että nämä olivat naisia, ja omilta esimiehiltä ei koettu saadun tukea, koska nämä olivat miehiä. Alan jatkotutkimuksissa tarkastelun piiriin on esimiesten lisäksi syytä ottaa myös muihin ammattiryhmiin kuuluvia.

Teorian jatkotutkimuksissa on mielestäni syytä keskittyä erilaisten kvalitatiivisten menetelmien kokeiluun, koska koherenssimittareiden käyttökelpoisuus on jo lukuisissa tutkimuksissa osoitettu. Erilaisten menetelmien avulla on mahdollista löytää teoriasta uusia puolia ja kehittää sitä edelleen. Teoriaa työelämään sovellettaessa erityisen merkityksellistä olisi tutkia nuoria työuraansa aloittelevia ihmisiä. Koska Antonovskyn (1987a, 1987b) mukaan ensimmäisillä työkokemuksilla on suuri vaikutus koherenssin muodostumiseen, on erityisen tärkeää löytää ne yksilön ja työolosuhteiden piirteet, jotka

aikaansaavat vahvan koherenssin. Toinen antoisa tutkimusalue työpsykologian piirissä on erilaisten interventioiden tutkimus. Osallistuva, koherenssin lisäämiseen pyrkivä tutkimusote voi hyödyntää esimerkiksi vähän tutkittua, mutta lupaavalta vaikuttavaa ryhmäkoherenssi-käsitettä.

LÄHTEET:

- Agar, M. & Hobbs, J. R. (1982) Interpreting discourse: coherence and the analysis of ethnographic interviews. *Discourse Process*, 5 (1) 1-32.
- Agar, M. & Hobbs, J. R. (1985) How to grow schemata out of interview. Teoksessa Dougherty, J. (toim.) *Directions in cognitive anthropology* (s. 413-431). Chicago: University of Illinois Press.
- Aittola, H. & Kallio, E. (1991) Tradition merkitys kvalitatiivisessa tutkimuksessa. *Kasvatus*, 22 (5-6) 365-376.
- Alasuutari, P. (1986) Työmiehen elämänskaari ja alkoholismi: tutkimus alkoholismin suhteesta emokulttuuriin. *Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitoksen tutkimuksia*, A9. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Alasuutari, P. (1994) *Laadullinen tutkimus* (2. painos). Jyväskylä: Vastapaino.
- Anson, O., Paran, E., Neumann, L. & Chernichovsky, D. (1993) Gender differences in health perceptions and their predictors. *Social Science and Medicine*, 36 (4) 419-427.
- Antonovsky, A. (1979) *Health, stress and coping*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Antonovsky, A. (1987a) Health promoting factors at work: The sense of coherence. Teoksessa Kalimo, R., El Baatawi, M. & Cooper, C. (toim.) *Psychosocial factors at work and their relation to health* (s. 153-167) Geneve: WHO.
- Antonovsky, A. (1987b) *Unraveling the mystery of health*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Antonovsky, A. (1990) Pathways leading to successful coping and health. Teoksessa Rosenbaumt (toim.) *Learning resourcefulness. On coping skills self-control and adaptive behavior*. New York: Springer.
- Antonovsky, A. (1991) The structural sources of salutogenetic strengths. Teoksessa Cooper, L. & Payne, R. (toim.) *Personality and stress: Individual difference a stress process* (s. 67-104). New York: Wiley.
- Antonovsky, A. (1993a) Complexity, conflict, chaos, coherence, coercion and civility. *Social Science and Medicine*, 37 (7) 969-974.

- Antonovsky, A. (1993b) The structure and properties of the sense of coherence scale. *Social Science and Medicine*, 36 (6) 725-734.
- Antonovsky H. & Sagy S. (1986) The development of a sense of coherence and its impact on responses of stress situation. *The Journal of Social Psychology*, 126 (2) 213-225.
- Bell, S. (1988) Becoming a political woman: The reconstruction and interpretation of experience through stories. Teoksessa Todd, A. & Fisher, S. (toim.) *Gender and discourse: the power of talk* (s. 97-123). New Jersey: Ablex.
- Bernstein, J. & Carmel, S. (1987) Trait anxiety and the sense of coherence. *Psychological Reports*, 60, 1000.
- Bishop, G. (1993) The sense of coherence as a resource in dealing with stress. *Psychologia an International Journal of Psychology in the Orient*, 36 (4) 259-265.
- Bäckman, G. (1990) Terveystutkimuksen uusia suuntauksia. Teoksessa Bäckman, G. (toim.) *Terveys ja elämäntilanne. Vuoden 1987 pilottitutkimuksen keskeisimpiä tuloksia*. Åbo Akademi, Socialpolitiska institutionen, A:317.
- Bäckman, G. & Söderqvist, S. (1990) Elämäntilantakyky ja koettu terveys. Teoksessa Bäckman, G. (toim.) *Terveys ja elämäntilanne. Vuoden 1987 pilottitutkimuksen keskeisimpiä tuloksia*. Åbo Akademi, Socialpolitiska institutionen, A:317.
- Carmel, S., Anson, O., Levenson, A., Bonhem, D. Y. & Maoz, B. (1991) Life events, sense of coherence and health: Gender differences in the kibbutz. *Social Science and Medicine*, 32, 1089-1096.
- Carmel, S. & Bernstein, J. (1989) Trait-anxiety and sense of coherence: A longitudinal study. *Psychological Reports*, 65, 221-227.
- Dave, P., Cox, T. & Ferguson, E. (1993) Individual strategies for coping with stress at work: A review. *Work & Stress*, 7 (1) 5-15.
- Dudek, B. & Makowska, Z. (1993) Psychometric characteristics of the orientation to life questionnaire for measuring the sense of coherence. *Polish Psychological Bulletin* 24 (4) 309-318.
- Ehrnrooth, J. (1990) Intuitio ja analyysi. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) *Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta* (s. 30-41). Helsinki: Gaudeamus.

- Elo, A.-L. & Leppänen, A. (1987) Psykologiset työn arviointimenetelmät. Teoksessa Lindström, K. & Kalimo, R. (toim.) Työpsykologia. Terveys ja työelämän laatu. (s. 168-182). Helsinki: Työterveyslaitos.
- Eskola, A. (1981) Sosiologian tutkimusmenetelmät 1. (4. painos). Juva: WSOY.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1996) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja, C 13.
- Feldt, T. (1995) Yksilöllisten tekijöiden ja työolojen yhteys hyvinvointiin suunnittelijoilla. Työ ja ihminen, 9 (2) 95-111.
- Feldt, T. & Ruoppila, I. (1993) Suunnittelijoiden työn uudet haasteet, henkinen hyvinvointi ja voimavarat. Jyväskylän yliopiston työelämän tutkimusyksikön julkaisuja, 10.
- Flannery, R. & Flannery, G. (1990) Sense of coherence, life stress and psychological distress. A prospective methodological inquiry. *Journal of Clinical Psychology*, 46, 415-420.
- Flannery, R., Perry, J., Penk, W. & Flannery, G. (1994) Validating Antonovsky's sense of coherence scale. *Journal of Clinical Psychology*, 50 (4) 575-577.
- Frankenhaeuser, M. (1991) The psychophysiology of stress differences as related to occupational status. Teoksessa Frankenhaeuser, M., Lundberg, U. & Chesney, M. (toim.) *Woman, work and health. Stress and opportunities* (s. 39-61). New York: Plenum Press.
- Frenz, A., Carey, M. & Jorgensen, R. (1993) Psychometric evaluation of Antonovsky's sense of coherence scale. *Psychological Assessment*, 5 (2) 145-153.
- Gallagher, T., Wagenfeld, M., Baro, F. & Haepers, K. (1994) Sense of coherence, coping and caregivers' role overload. *Social Science and Medicine*, 39, 1615-1622.
- Grönfors, M. (1982) Kvalitatiiviset kenttätömenetelmät. Juva: WSOY.
- Haarala, P. (1995) Teollisuuden laboranttien työolot, työn vaatimukset, kuormittuneisuus ja voimavarat. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja, 331.
- Hart, K., Hittner, J. & Paras, K. (1991) Sense of coherence, trait anxiety and the perceived availability of social support. *Journal of Research in Personality*, 25, 137-145.

- Heinälä, K. (1990) Teollisuuden esimies. Persoonallisuus, esimies-alaissuhteet ja muuttuva toimenkuva. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja, 310.
- Heinälä, K. & Ruoppila, I. (1988) Insinöörien ja teknisten toimihenkilöiden työolot, kuormittuneisuus ja voimavarat. Jyväskylän psykologian laitoksen julkaisuja, 303.
- Hermans, H. (1992) Telling and retelling one's self-narrative: A contextual approach to life-span development. *Human Development*, 35, 361-375.
- Hirsjärvi, S. (1991) Kvalitatiivisesta tutkimuksesta ja tutkimustyön ohjauksesta. *Kasvatus*, 22 (5-6) 363-364.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (1984) Merkityksen ongelma haastattelututkimuksessa. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisuja, A 3.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (1985) Teemahaastattelu (3. painos). Helsinki: Gaudeamus.
- Huhtinen, A., Koponen, P., Metteri, A., Pellinen, S., Suoranta, J. & Tuomi, J. (1994) Luotettavuuden ulottuvuudet laadullisessa tutkimuksessa. Teoksessa Varto, J. (toim.) Kohti elämismailman ja ihmisen laadullista tutkimusta (s. 155-175). Tampere: Tampereen yliopiston jäljennepalvelu.
- Kalimo, R. (1987) Stressi ja psyykinen kuormitus työelämässä. Teoksessa Lindström, K. & Kalimo, R. (toim.) Työpsykologia. Terveys ja työelämän laatu (s. 50-72). Helsinki, Työterveyslaitos.
- Kalimo, R. (1988) Työn ja terveyden välinen yhteys työolojen kehittämisessä. *Psykologinen näkökulma. Sosiaalivakuutus*, 1, 2-7.
- Kalimo, R. & Toppinen, S. (1996) Koherenssin tunne - yksi resurssi muiden joukossa? *Psykologia* 96. 28.8.1996. Turku: Painosalama.
- Kalimo, R. & Vuori, J. (1988a) Toimintakyky ja tyytyväisyys elämään, voimavarat työssä ja elämänhallinnassa. *Työ ja ihminen*, 2, 240-255.
- Kalimo, R. & Vuori, J. (1988b) Työelämää edeltävät kokemukset, työ ja terveyden häiriöt. *Työ ja ihminen*, 2, 256-275.
- Kalimo, R. & Vuori, J. (1990) Work and sense of coherence - resource for competence and life satisfaction. *Behavioral Medicine*, 16 (3) 76-89.
- Kasvio, A. (1988) Teollisesta vallankumouksesta työyhteisön kriisiin. Tampere: Tampereen yliopisto.

- Kasvio, A. (1991) Tulevaisuuden vaatetustehdas. Vertaileva tutkimus vaateteollisuuden organisatorisista innovaatioista 1900-luvulla. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kasvio, A. & Piispa L. (1986) Vaatetustehdas ja sen naistyöntekijät: tutkimus teknisestä muutoksesta, työnjaosta ja naisten työstä suomalaisessa vaatetusalan tuotantolaitoksessa. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, D 82. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kinnunen, U. & Rasku, A. (1994) Ikääntyvän opettajan hyvinvointi työssä. Työ ja ihminen, 8 (2) 89-100.
- Korotkov, D. (1993) An assessment of the (short-form) sense of coherence personality measure: Issues of validity and well-being. *Personal Individual Differences*, 14 (4) 575-583.
- Korotkov, D. & Hannah, T. E. (1994) Extraversion and emotionality as proposed superordinate stress moderators: A prospective analysis. *Personality and Individual Differences*, 16 (5) 787-792.
- Kouva, J., Haukkala, A. & Uutela, A. (1996) Koherenssin tunteen ajallinen pysyvyys ja yhteys elämänmuutokseen 3 vuoden seurannassa. *Psykologia* 96. 28.8.1996. Turku: Painosalama.
- Kravetz, S., Drory, Y. & Florian, V. (1993) Hardiness and sense of coherence and their relation to negative affect. *European Journal of Personality*, 7 (4) 233-244.
- Kärkkäinen, H. (1993) Vaatetustehtaan lopettaminen ja sen vaikutus työntekijöiden elämäntapaan. Tapaustutkimus työttömäksi jääneiden toimihenkilöiden kokemuksista ja elämäntavan muuttumisesta työyhteisön murtuessa. Jyväskylän yliopisto. Sosiologian pro gradu -tutkielma.
- Laaksovirta, T. (1988) Tutkimuksen lukeminen ja tekeminen. Helsinki: Kirjastopalvelu.
- Labov, W. (1972) The transformation of experience in narrative syntax. Teoksessa Labov, W. (toim.) *Language in inner city: Studies in the black vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Laine, K. & Lehtomaa, M. (1991) Teknisten suunnittelijoiden työ noviisien ja eksperttien näkökulmasta. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja, 315.

- Langellier, K. (1989) Personal narratives: perspectives on theory and research. *Text and Performance Quarterly*, 9, 243-276.
- Langius, A., Björvell, H. & Antonovsky, A. (1992) The sense of coherence concept and its relation to personality traits in Swedish samples. *Scandinavian Journal of Caring Science*, 6 (3) 165-171.
- Lavikka, R. (1992) Ryhmätyö tulee vaatetusteollisuuteen: tutkimus vaatetusyritysten siirtymisestä vaihetyöstä ryhmätyöhön perustuviin työorganisaatioihin. *Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos*, 29. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Lee, O-J. (1993) Gender-differentiated employment practices in the South Korean textile industry. *Gender & Society* 7 (4) 507-528.
- Lehtovaara M. (1994) Fenomenologinen näkökulma ihmisen tutkimisen metodologiaan. Teoksessa Varto J. (toim.) *Kohti elämismaailman ja ihmisen laadullista tutkimista* (s. 1-32). Tampere: Tampereen yliopiston jäljennepalvelu.
- Levi, L. (1994) Work, worker and wellbeing: An overview. *Work & Stress*, 8 (2) 79-83.
- Lindström, K. (1987) Psykologisen tiedon käyttö henkisen hyvinvoinnin turvaamiseksi työssä. Teoksessa Lindström, K. & Kalimo, R. (toim.) *Työpsykologia. Terveys ja työelämän laatu* (s. 14-29). Helsinki: Työterveyslaitos.
- Margalit, M. (1985) Perception of parent's behavior, familial satisfaction and sense of coherence in hyperactive children. *Journal of School Psychology*, 23, 355-364.
- Martin, W. (1994) *Recent theories of narrative* (3. painos) Ithaca: Cornell University Press.
- Mburu, F. M. (1993) On conflict resolution and change. *Social Science and Medicine*, 36 (6) 974-976.
- Mishler, E. (1986a) *Research interviewing: Context and narrative*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mishler, E. (1986b) The analysis of interview narratives. Teoksessa Sabrin, T. (toim.) *Narrative psychology* (s. 233-255). New York: Praeger.
- Mishler, E. (1990) Validation in inquiry-guided research: The role of exemplars in narrative studies. *Harvard Educational Review*, 60, 415-442.

- Mäkelä, K. (1990) Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta (s. 42-61). Helsinki: Gaudeamus.
- Nätti, J., Kinnunen, U., Mäkinen, P., Loikkanen, E., Mauno, S. & Virolainen, M. (1995) Työn epävarmuus ja hyvinvointi. Työn epävarmuuden kokemisen yleisyys, syyt, seuraukset ja käsittely erilaisissa työorganisaatioissa. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan työpapereita, 92.
- Palmroth, A., Hanki, M. & Kirjonen, J. (1993) Tiukkaan saumaan - ompelijat teollisuuden muutoksessa. Jyväskylän yliopisto. Työelämän tutkimusyksikön julkaisuja, 8.
- Pasikowski, T., Sek, H. & Scigala, I. (1994) "Sense of coherence" and subjective health concepts. Polish Psychological Bulletin, 25 (1) 15-23.
- Piispa, L. (1992) Pienryhmä on ainut mahdollisuus. Vaatetusteollisuuden työorganisaatioiden kehittämistyön edistäminen. Työhallinnon julkaisuja. Työministeriö, 16. Helsinki: Hakapaino.
- Raitasalo, R. (1996) Antonovskyn koherenssikäsitys ja itsetunto. Psykologia 96. 28.2.1996. Turku: Painosalama.
- Rasku, A., Feldt, T. & Ruoppila, I. (1997) Esimiesten työ, työympäristö ja hyvinvointi vuosina 1987 ja 1996. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja, 335.
- Rauhala, L. (1990) Humanistinen psykologia. Helsinki: Yliopistopaino.
- Riessman, C. (1990a) Divorce talk. Woman and men make sense of personal relationships. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Riessman, C. (1990b) Strategic uses of narrative in the presentation of self and illness: A research note. Social Science and Medicine, 11, 1195-1200.
- Riessman, C. (1993) Narrative analysis. California: Sage.
- Roos, J. P. (1989) Kovaa kvalitatiivista. Sosiologia, 26 (2) 141-143.
- Ryland, E. & Greenfeld, S. (1991) Work stress and well being: An investigation of Antonovsky's sense of coherence model. Handbook on job stress (Special issue) Journal of Social Behavior and Personality, 6 (7) 39-54.
- Sarbin, T. (1986) The narrative as a root metaphor for psychology. Teoksessa Sarbin, T. (toim.) Narrative Psychology (s. 3-21). New York: Praeger.

- Savolainen, P. (1991) Kvalitatiiviset tutkimustavat suomalaisessa kasvatustieteessä. *Kasvatus*, 22 (5-6) 451-457.
- Shahan, C., Weiner, R. & Streit, M. (1993) An investigation of the dispositional nature of the time management construct. *Anxiety, Stress and Coping*, 6, 231-243.
- Silverman, D. (1994) *Interpreting qualitative data. Methods for analysing talk, text and interaction.* England: Gronwell Press.
- Siegrist, J. (1993) Sense of coherence and sociology of emotions. *Social Science and Medicine*, 36 (6) 978-979.
- Simmel, G. (1986) *Muodin filosofia.* Rauma: Länsi-Suomi.
- Suominen, S. (1993) Perceived health and life control. A theoretical review and empirical study about the connections between health and life control determined according the strength of the sense of coherence. *Research reports*, 26. Helsinki: National Research and Development Centre for Wellfoare and Health.
- Suominen, S. (1996) Koherenssin tunne ja koettu terveys seurantatutkimuksessa. *Psykologia* 96. 28.8.1996. Turku: Painosalama.
- Suominen, S., Blomberg, H., Bäckman, G., Helenius, H. & Koskenvuo, M. (1994) Koettu terveys ja elämänhallinta. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 31, 54-63.
- Söderqvist, S. (1990) Työn vaatimukset, kontrollimahdollisuudet, elämänhallintakyky ja koettu terveys. Teoksessa Bäckman, G. (toim) *Terveys ja elämänhallinta. Vuoden 1987 pilottitutkimuksen keskeisimpiä tuloksia.* Åbo Akademi, Socialpolitiska institutionen, A:317.
- Söderqvist, S. & Bäckman, G. (1988) Life control and perceived health. Åbo Akademi, Socialpolitiska institutionen, A:262.
- Söderqvist, S. & Bäckman, G. (1990) Elämänhallintakyvyn määreet. Teoksessa Bäckman, G. (toim.) *Terveys ja elämänhallinta. Vuoden 1987 pilottitutkimuksen keskeisimpiä tuloksia.* Åbo Akademi, Socialpolitiska institutionen, A:317.
- Tesch, R. (1992) *Qualitative research. Analysis types and software tools.* Great Britain: Burgers Science Press.
- Tynjälä, P. (1991) Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. *Kasvatus*, 22 (5-6) 387-398.

- Vahtera, J. (1993) Työn hallinta, sosiaalinen tuki ja terveys. Työ ja ihminen, lisänumero 1/1993.
- Vahtera, J. (1996) Vaikuttaako koherenssi työntekijöiden selviytymiseen työelämän murroksesta? *Psykologia* 96. 28.8.1996. Turku: Painosalama.
- Varto, J. (1992) Laadullisen tutkimuksen metodologia. Tampere: Kirjayhtymä.
- Viney, L. & Bousfield, L. (1991) Narrative analysis: A method of psychosocial research for aids-affected people. *Social Science and Medicine*, 32, 757-765.
- Virtanen, M. (1987) Tehtaasta studioon. Helsinki: Hakapaino.
- Vuori, J. (1993) Health resources, job characteristics and health. Helsinki: Hakapano.
- Waitzkin, H. (1993) A good word for the "Young man (or woman) with a gun": Whose violence? Whose "salutogenesis"? *Social Science and Medicine*, 36 (6) 977-978.
- Weisberg, J. & Kirschenbaum, A. (1993) Gender and turnover: A re-examination of the impact of sex, intent and actual job changes. *Human Relations*, 46 (8) 987-1006.
- Welsh, D., Luthans, F. & Sommer, S. (1993) Managing Russian factory workers: The impact of U.S. -bases behavioral and participative techniques. *Academy of Management Journal*, 36, 58-79.

LIITE 1. Lähetekirje ja kyselylomakkeesta tarkastellut osiot

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Psykologian laitos

16.02.1996

Arvoisa esimies

Kuulut niiden joukkoon, jotka arvottiin Teknisten Liiton jäsenrekisteristä mukaan esimiehinä toimivien teknisten toimihenkilöiden työn sisältöä, työympäristöä ja hyvinvointia sekä näiden muutoksia viime vuosina käsittelevään tutkimukseen. Tutkimus toteutetaan Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksella yhteistyössä Teknisten Liiton kanssa. Vastaavan tutkimuksen aineisto kerättiin vuonna 1987 samoista kohderyhmistä.

Pyydämme Sinua täyttämään kyselylomakkeen huolellisesti ja palauttamaan sen oheisessa maksuttomassa palautuskuoressa **15.3 mennessä**. Tutkimukseen vastaaminen on ehdottoman luottamuksellista. Kyselylomakkeella saatua tietoa on myöhemmin tarkoitus syventää muutamilla haastatteluilla. Tästä syystä joihinkin tutkittaviin tullaan kevään aikana ottamaan yhteyttä ja kysymään halukkuutta vapaaehtoiseen haastatteluun.

Mikäli olet saanut kyselylomakkeen, mutta et toimi esimiestehtävissä, olet eläkkeellä tai olet ollut yli 3 kuukautta työttömänä tai lomautettuna, voit jättää lomakkeen täyttämättä. Edellä mainituissa tapauksissa täytä kuitenkin alla oleva lipuke ja palauta se tutkijoille palautuskuoressa. Merkitse lipukkeeseen kyselylomakkeen ensimmäiseltä sivulta löytyvä henkilönnumero (H), niin emme vaivaa Sinua karhukirjeellä. Alle 3 kuukautta työttömänä tai lomautettuna olleet voivat vastata viimeisen työpaikkansa mukaisesti.

Saadaksemme mahdollisimman kattavan ja luotettavan kuvan esimiehen työstä, työympäristöstä ja hyvinvoinnista sekä näiden muutoksista viime vuosien aikana on jokainen täytettynä palautettu lomake samoin kuin palautettu lipuke ensiarvoisen tärkeä!

Vastauksestasi kiittäen

Isto Ruoppila
 Prof., tutkimuksen vastuuhenkilö
 Jyväskylän yliopisto
 puh. 941-602 852

Anne Rasku
 PsM, tutkija
 Jyväskylän yliopisto
 puh. 941-602 899

Antero Laaksonen
 Työsuojelusihteri
 Teknisten Liitto
 puh. 90-1727 3281

Riitta-Liisa Tolonen
 psykologian yo
 Jyväskylän yliopisto
 puh. 941-607 431

En osallistu tutkimukseen, koska H _ _ _ _

- 1 en toimi esimiestehtävissä
- 2 olen eläkkeellä
- 3 olen ollut yli 3 kuukautta työttömänä
- 4 olen ollut yli 3 kuukautta lomautettuna

ESIMIESTUTKIMUS 1996

Vastaa kysymyksiin ympäröimällä sopiva vaihtoehto tai kirjoittamalla vastaus sille varattuun tilaan.

I TAUSTATIETOJA

1. Sukupuolesi 1 nainen 2 mies
2. Syntymävuotesi 19__
3. Siviilisäätysi 1 naimisissa
 2 avoliitossa
 3 leski, eronnut tai asumuserossa
 4 naimaton

II KOULUTUS

6. Mikä on peruskoulutuksesi?
- 1 kansa- tai kansalaiskoulu
 2 keski- tai peruskoulu
 3 ylioppilas
7. Mikä on korkein ammattikoulutuksesi?
- 1 en ole käynyt ammattioppilaitosta enkä yli 3 kuukauden kurssia
 2 olen käynyt ammattialani erikoiskursseja (kesto vähintään 3 kuukautta)
 3 ammattioppilaitos tai teollisuuden ammattioppilaitos
 4 työtekninen koulu
 5 teknikko
 6 insinööri
 7 diplomi-insinööri
 8 muu, mikä? _____
8. Minä vuonna valmistuit? (Tarkoitetaan edellisessä kysymyksessä rengastamaasi korkeinta tutkintoa)
- Vuonna 19 _____

III NYKYINEN TYÖ JA TYÖYMPÄRISTÖ

14. Työpaikkasi on
- 1 pienessä yrityksessä
 - 2 keskisuurussa yrityksessä
 - 3 suuressa yrityksessä
15. Mihin esimiestasoon kuulut?
- 1 ylin johto
 - 2 ylempi keskijohto
 - 3 keskijohto
 - 4 alempi keskijohto
 - 5 työnjohto
 - 6 muu, mikä? _____
16. Kuinka monta välitöntä alaista Sinulla on? _____
17. Mikä on nykyinen työtilanteesi?
- 1 säännöllinen päivätö
 - 2 vuorotyö
 - 3 osa-aikatyö
 - 4 lyhennetty työviikko
 - 5 lomautettuna ____ kuukautta
 - 6 työttömänä ____ kuukautta
22. Kuinka monta vuotta olet toiminut
- b) esimiestehtävissä yhteensä

V VOIMAVARAT

56. Seuraavaksi esitetään joitakin arkipäivän elämää koskevia kysymyksiä. Kunkin kysymyksen jälkeen on valmiiksi annettu kaksi vastakkaista vastausvaihtoehtoa. Harkitse, kumpi vaihtoehdoista vastaa paremmin sitä, mitä Sinä tunnet. Ympäröi jokin numero lähempänä sitä vastausvaihtoehtoa, joka parhaiten vastaa omaa käsitystäsi asiasta. Älä takerru liikaa yksityiskohtiin. Käytä rohkeasti ääripäitä ja ympäröi keskimäinen numero vain siinä tapauksessa, että molemmat ääri vaihtoehdot todella kuvaavat käsitystäsi yhtä hyvin tai huonosti.

a) Kuinka usein sinulla on sellainen tunne, ettet oikeastaan välitä siitä, mitä ympärilläsi tapahtuu?

hyvin harvoin tai ei koskaan 1 2 3 4 5 6 7 hyvin usein

b) Kuinka usein olet yllättynyt sellaisten henkilöiden käyttäytymisestä, jotka olet uskonut tuntevasi hyvin?

en koskaan 1 2 3 4 5 6 7 jatkuvasti

c) Oletko joskus pettynyt ihmisiin, joihin luotit?

en koskaan 1 2 3 4 5 6 7 jatkuvasti

d) Millainen tähänastinen elämäsi on ollut?

täysin vailla selvää 1 2 3 4 5 6 7 sen tarkoitus ja päämäärä
tarkoitusta ja päämäärää ovat olleet täysin selvät

e) Kuinka usein sinua kohdellaan epäoikeudenmukaisesti?

hyvin usein 1 2 3 4 5 6 7 hyvin harvoin tai ei koskaan

f) Kuinka usein sinulla on tunne, että olet oudossa tilanteessa etkä tiedä, mitä tehdä?

hyvin usein 1 2 3 4 5 6 7 hyvin harvoin tai ei koskaan

g) Koetko, että päivittäisten tehtäviesi hoitaminen on

suuren mielihyvän ja 1 2 3 4 5 6 7 tuskallista ja
tyydytyksen lähde ikävää

h) Kuinka usein tunteesi ja ajatuksesi ovat oikein sekaisin?

hyvin usein 1 2 3 4 5 6 7 hyvin harvoin tai ei koskaan

i) Kuinka usein koet, että tunteesi ovat ristiriidassa keskenään?

hyvin usein 1 2 3 4 5 6 7 hyvin harvoin tai ei koskaan

j) Monet ihmiset - jopa lujaluontoiset - kokevat joskus tietyissä tilanteissa olevansa vain toisten tiellä. Kuinka usein sinä olet kokenut näin?

en koskaan 1 2 3 4 5 6 7 hyvin usein

k) Kun jotain on tapahtunut, oletko jälkikäteen yleensä todennut, että

olet yli- tai ali- 1 2 3 4 5 6 7 näit asian oikeassa
arvioinut asian merkityksen mittakaavassa

l) Kuinka usein sinulla on tunne, että päivittäiset tekemisesi ovat jokseenkin merkityksettömiä?

hyvin usein 1 2 3 4 5 6 7 hyvin harvoin tai ei koskaan

m) Kuinka usein sinulla on sellaisen tunne, ettet voi olla varma, kykenetkö pitämään asiat hallinnassasi?

hyvin usein 1 2 3 4 5 6 7 hyvin harvoin tai ei koskaan

KIITOS VAIVANÄÖSTÄSI!

LIITE 2. Haastattelun teemarunko

HAASTATTELUN TEEMARUNKO

Työrooli ja työhistoria

- ammattiasema / -nimike organisaatiossa
- työssäoloaika nykyisessä työpaikassa
 - työtehtävissä
- alalle hakeutuminen
 - koulutus, kurssit
 - motiivi
- aiempi työhistoria
 - samalta alalta, muut työt
 - ensimmäiset työkokemukset
 - onko itse voinut vaikuttaa urakehitykseen
- tähän työpaikkaan ja työtehtävään hakeutuminen

Ymmärrettävyyttä kartoittavia teemoja

- mitä työtehtäviin kuuluu
 - tyypillinen työpäivä / työviikko
- työroolin selkeys
 - tietääkö mitä oletetaan tekevän
 - tekeekö itselle kuulumattomia töitä
 - tietääkö aina miksi työ täytyy tehdä
- onko työpaikalla tapahtunut muutoksia viime aikoina
 - muutosten syyt
 - miten koki muutokset
 - voiko varautua muutoksiin etukäteen
- työpaikan organisaatio
 - tarkoituksenmukaisuus, työyhteisön toimivuus
- saako mielestään riittävästi tietoa yrityksen tilasta
 - onko työn jatkuvuus epäselvää

Hallittavuutta kartoittavia teemoja

- työssä selviytyminen
 - kuluttavat ja voimavaratekijät
 - voiko itse vaikuttaa
- työilmapiirin kokeminen ja ilmeneminen

- avun ja tuen saanti tarvittaessa
- voiko vaikuttaa ilmapiiriin

Mielekkyyttä kartoittavia teemoja

- saako käyttää työtehtävissä mielestään kaikkia kykyjään
 - työn itsenäisyys, haasteellisuus, mielekkyys
- vastaako työ omia päämääriä, onko juuri itselle sopivassa työssä
- onko mahdollisuuksia osallistua yleiseen / itseä koskevaan päätöksentekoon
 - voiko vaikuttaa siihen, mitä tekee
- työn arvostus
 - esimiehet, alaiset, johto, työtoverit
 - läheiset, yhteiskunta
 - itse

Työn ulkopuolinen elämä (kaikki osa-alueet)

- elämäntilanne
 - onko ollut muutoksia viime aikoina
 - miten selvinnyt vaikeuksista
- vapaa-ajan vietto, harrastukset
- työn asema elämässä
- millaiseksi kokee elämän kokonaisuutena

Tulevaisuus (lähinnä ymmärrettävyyttä)

- millaisena näkee tulevaisuuden (vuoden ja viiden vuoden päästä)
 - työtilanne
 - alan tulevaisuus
 - mitä toivoo muuttuvan, mitä haluaa säilyttää
 - uskooko voivansa vaikuttaa
- mitä oleellista jäi kysymättä
- mitä itse haluaisi kysyä

LIITE 3. Haastattelussa läpikäytyt koherenssiasteikot

KYSELYLOMAKE

Seuraavassa esitetään joitakin arkipäivän elämää ja mielteitä koskevia kysymyksiä. Kunkin kysymyksen jälkeen on annettu kaksi vastakkaista vastausvaihtoehtoa. Harkitse, kumpi vaihtoehdoista vastaa paremmin sitä, mitä Sinä tunnet. Ympäröi sitten jokin numero lähempänä sitä vastausvaihtoehtoa, joka vastaa paremmin omaa käsitystäsi asiasta. Työskentele nopeasti äläkä takerru liikaa yksityiskohtiin. Käytä rohkeasti asteikon ääripäitä ja ympäröi keskimäinen numero vain siinä tapauksessa, että molemmat ääri vaihtoehdot todella kuvaavat käsitystäsi yhtä hyvin tai huonosti.

Lähes samanlaiset kysymykset esitetään kahteen kertaan. Vastaa ensimmäisiin kysymyksiin niin, että ajattelet työtäsi ja siihen liittyviä asioita. Toisiin kysymyksiin vastatessasi ajattele työn ulkopuolista elämääsi.

VASTAA TYÖN PERUSTEELLA:

1) Kuinka usein sinulla on työssäsi sellainen tunne, ettet oikeastaan välitä siitä, mitä ympärilläsi tapahtuu?

hyvin harvoin tai ei koskaan 1 2 3 4 5 6 7 hyvin usein

2) Kuinka usein olet yllättynyt sellaisten työssä tapaamiesi henkilöiden (esim. työtoverit, alaiset, esimiehet, asiakkaat) käyttäytymisestä, jotka olet uskonut tuntevasi hyvin?

en koskaan 1 2 3 4 5 6 7 jatkuvasti

3) Oletko joskus pettynyt työpaikallasi ihmisiin, joihin luotit?

en koskaan 1 2 3 4 5 6 7 jatkuvasti

11) Kun työssä on tapahtunut jotain, oletko jälkikäteen yleensä todennut, että

olet yli- tai ali- 1 2 3 4 5 6 7 näit asian oikeassa mittakaavassa
arvioinut asian merkityksen

12) Kuinka usein sinulla on tunne, että päivittäiset tekemisesi työpaikalla ovat jokseenkin merkityksettömiä?

hyvin usein 1 2 3 4 5 6 7 hyvin harvoin tai ei koskaan

13) Kuinka usein sinulla on sellaisen tunne, ettet voi olla varma, kykenetkö pitämään työasiat hallinnassasi?

hyvin usein 1 2 3 4 5 6 7 hyvin harvoin tai ei koskaan

VASTAA JÄLJELLÄ OLEVIIN KYSYMYKSIIN NIIN, ETTÄ AJATTELET TYÖN ULKOPUOLISTA ELÄMÄÄSI (esim. perhettäsi, ystäviäsi, kotitöitä, harrastuksiasi yms.)

a) Kuinka usein sinulla on sellainen tunne, ettet oikeastaan välitä siitä, mitä ympärilläsi tapahtuu?

hyvin harvoin tai ei koskaan 1 2 3 4 5 6 7 hyvin usein

b) Kuinka usein olet yllättynyt sellaisten henkilöiden käyttäytymisestä, jotka olet uskonut tuntevasi hyvin?

en koskaan 1 2 3 4 5 6 7 jatkuvasti

c) Oletko joskus pettynyt ihmisiin, joihin luotit?

en koskaan 1 2 3 4 5 6 7 jatkuvasti

k) Kun jotain on tapahtunut, oletko jälkikäteen yleensä todennut, että

olet yli- tai ali- 1 2 3 4 5 6 7 näit asian oikeassa
arvioinut asian merkityksen mittakaavassa

l) Kuinka usein sinulla on tunne, että päivittäiset tekemisesi ovat jokseenkin merkityksettömiä?

hyvin usein 1 2 3 4 5 6 7 hyvin harvoin tai ei koskaan

m) Kuinka usein sinulla on sellaisen tunne, ettet voi olla varma, kykenetkö pitämään asiat hallinnassasi?

hyvin usein 1 2 3 4 5 6 7 hyvin harvoin tai ei koskaan

KIITOS VAIVANNÄÖSTÄSI!

OTTAISITKO TÄMÄN LOMAKKEEN MUKAASI, KUN NÄEMME SEURAAVAN KERRAN.